

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Simona Petřů

**Odchod Ruské federace z Rady Evropy a jeho dopad
na ochranu lidských práv v zemi**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: prof. JUDr. PhDr. Veronika Bílková Ph.D., E.MA.

Katedra: Katedra mezinárodního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 04. 12. 2022

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 148 630 znaků včetně mezer.

.....

Simona Petřů

V Praze dne 04. 12. 2022

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala profesorce Veronice Bílkové za ochotný přístup a důležité připomínky, které mi velmi napomohly v celém průběhu vypracování práce, a to od výběru tématu až po finální úpravy.

Obsah

Úvod.....	1
1 Ochrana lidských práv v Ruské federaci.....	4
1.1 Vnitrostátní, zejména ústavní ochrana lidských práv v Ruské federaci	4
1.2 Mezinárodní ochrana lidských práv v Ruské federaci.....	8
1.2.1 Univerzální systém ochrany lidských práv	9
1.2.2 Regionální systémy ochrany lidských práv.....	12
1.3 Kritika lidskoprávní situace v Rusku.....	16
1.4 Dílčí shrnutí	23
2 Vývoj vztahů mezi Ruskou federací a Radou Evropy	25
2.1 Vstup Ruské federace do Rady Evropy a ratifikace <i>EÚLP</i>	25
2.2 Druhá čečenská válka	27
2.3 Období před anexí Krymského poloostrova	29
2.4 Anexe Krymského poloostrova a následující roky	32
2.5 Rusko a ESLP po anexi Krymského poloostrova.....	36
2.6 Dílčí shrnutí	42
3 Odchod Ruské federace z Rady Evropy.....	43
3.1 Ruská agrese na Ukrajině v roce 2022	43
3.2 Vyloučení Ruska z Rady Evropy.....	47
3.3 Vztahy mezi Ruskou federací a Radou Evropy po vyloučení země.....	51
3.4 Zhodnocení členství Ruské federace v Radě Evropy	55
3.5 Dílčí shrnutí	59
Závěr.....	60
Seznam zkratk	i
Seznam použitých zdrojů	ii
Abstrakt: Odchod Ruské federace z Rady Evropy a jeho dopad na ochranu lidských práv v zemi	xvi

Abstract: The withdrawal of the Russian Federation from the Council of Europe and its impact on the protection of human rights in the country xvii

Úvod

„Hlavním účelem mezinárodněprávní ochrany lidských práv je přivést lidská práva domů.“¹ Tuto inspirativní větu uvádí Anton Burkov v jedné ze svých prací věnujících se aplikaci *Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod*² (dále také jen jako „*EÚLP*“) ruskými soudy. Mezinárodněprávní ochrana lidských práv se jako oblast mezinárodního práva vyvinula po konci druhé světové války v reakci na barbarské činy během ní páchané. Celá řada nově vzniklých mezinárodních organizací a dokumentů si kladla za cíl vybudovat v mezinárodním systému respekt k lidským právům a pomoci jednotlivým státům k tomu, aby dokázaly lidská práva ochraňovat a prosazovat v rámci vlastních jurisdikcí. Jednou z těchto organizací byla i regionální mezivládní organizace Rada Evropy.

Tato organizace vzniknuvší v roce 1949 se postupně stala velice významným mezinárodním aktérem v oblastech lidských práv, demokracie a právního státu, byť pouze na regionální úrovni. Nejdříve byly jejími členy zejména státy západní, jižní a severní Evropy, po pádu východního bloku a rozpadu Sovětského svazu se však postupně přidávaly i země východní a jihovýchodní Evropy, včetně Ruské federace, která do organizace přistoupila v roce 1996. Ne o všech státech lze říci, že v době přistoupení naplňovaly blíže neurčené požadavky Rady Evropy na fungující právní stát a efektivní ochranu lidských práv, nicméně stávající členové organizace považovali za potenciálně efektivnější pomáhat těmto státům v reformách „zevnitř“ jakožto členům než „zvenku“. V duchu této ideje se neslo také přijetí Ruska.

Po následném komplikovaném vývoji vztahů mezi Ruskou federací a Radou Evropy došlo v roce 2022 ze strany Ruska k vojenskému napadení dalšího člena organizace, Ukrajiny. Na tuto agresi Rada Evropy zareagovala vyloučením Ruska ze svého středu. Členské státy Rady Evropy se shodly, že tento krok byl natolik v rozporu se základními cíli a hodnotami organizace, že vyloučení je jediným možným krokem, a to i za cenu toho, že miliony ruských občanů a další oběti porušení lidských práv ze strany ruského státu ztratí možnost obracet se na

¹ BURKOV, Anton. The use of European human rights law in Russian courts. In: BENEDEK, Wolfgang, MÁLKSOO, Lauri, ed. *Russia and the European Court to Human Rights: The Strasbourg Effect*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. s. 59-92. ISBN 978-1-108-41573-6.

² *Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod*, přijatá v rámci Rady Evropy dne 4. listopadu 1950, nazývaná taktéž *Evropská úmluva o ochraně lidských práv*.

Evropský soud pro lidská práva (dále také jen jako „ESLP“), který mohl být pro celou řadu z nich jediný efektivní mechanismus ochrany práv.

V kontextu Rady Evropy se jedná o bezprecedentní situaci, která si zaslouží pozornost už protože může přinést celou řadu ponaučení a lekcí jak pro Radu Evropy, tak i pro další mezinárodní organizace. Cílem této práce je především zanalyzovat v širším mezinárodněprávním kontextu samotný akt vyloučení Ruské federace z Rady Evropy, ale také jeho příčiny, důsledky a účelnost. Za tímto účelem se práce věnuje také celkové situaci týkající se ochrany lidských práv v zemi a vývoji vztahů mezi Ruskou federací a Radou Evropy po dobu ruského členství v organizaci. Hlavní výzkumné otázky jsou následující:

- 1. Byl odchod Ruska z Rady Evropy nevyhnutelným krokem, ke kterému vztahy obou subjektů dlouhodobě nutně směřovaly, anebo se jednalo o přímou reakci na akt napadení Ukrajiny ze strany Ruské federace?*
- 2. Měla Rada Evropy i po ruském napadení Ukrajiny v roce 2022 potenciál působit na lidskoprávní situaci v Rusku?*

Obě otázky budou přitom zkoumány v kontextu mezinárodního práva, se kterým jsou úzce spjaty. Společná myšlenka obou otázek, která se prolíná celou prací, je úvaha, do jaké míry může a má Rada Evropy tolerovat porušování mezinárodních závazků ze strany svých členů, a to i závazků vůči sobě samé.

Autorka výzkumné otázky zodpovídá ve třech hlavních kapitolách. První z nich se věnuje **ochraně lidských práv v Ruské federaci**, která do velké míry definovala vztahy země s Radou Evropy. Autorka zde popisuje vnitrostátní úpravu, zapojení do mezinárodních systémů ochrany lidských práv, a také nastiňuje kritiku faktické lidskoprávní situace, která je podložena zprávami uznávaných mezinárodních neziskových organizací v oblasti lidských práv, jako je Human Rights Watch či Amnesty International, v kombinaci s rozsudky ESLP.

Druhá kapitola je zaměřena na **vývoj vztahů mezi Ruskou federací a Radou Evropy**, přičemž zde autorka analyzuje vzájemné vztahy od podání přihlášky země do organizace až do období předcházejícímu ruské agresi na Ukrajině v roce 2022. V této kapitole je kromě základních náčrtů historického vývoje kladen důraz na vliv Rady Evropy na ochranu lidských práv a na právní aspekty spolupráce či nespoupráce z ruské strany, které se v jednotlivých obdobích projevovaly.

Třetí kapitola se poté věnuje samotnému **odchodu Ruské federace z Rady Evropy**, a to prostřednictvím zkoumání faktických událostí, reakce organizace a aktu vyloučení. Autorka v této kapitole dále analyzuje tendence objevující se ve vztazích mezi oběma subjekty po vyloučení a zhodnocuje členství Ruska v organizaci. Pozornost je věnována také potenciální budoucí roli Rady Evropy ve vyšetřování a stíhání zločinů podle mezinárodního práva v probíhajícím válečném konfliktu na Ukrajině.

Při zpracování práce autorka využívala širokou škálu primárních i sekundárních zdrojů. Vycházela jak z řady mezinárodních úmluv, přičemž nejvíce využívala *EÚLP* a *Chartu Organizace spojených národů* (dále jen jako „*Charta OSN*“), tak z ruských vnitrostátních předpisů, hlavně *Ústavy Ruské federace* (dále také jen jako „*Ústava*“). Dále využívala judikaturu, a to zejména rozsudky ESLP a Ústavního soudu Ruské federace (dále také jen jako „*ústavní soud*“), a dokumenty a data mezinárodních organizací, jako jsou Rada Evropy, Organizace spojených národů (dále také jen jako „*OSN*“) či Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (dále také jen jako „*OBSE*“). Z odborné literatury autorka čerpala z odborných článků českých i zahraničních autorů (zejména v anglickém jazyce), a to hlavně těch, kteří se vztahům Rady Evropy a Ruska a souvisejícím otázkám věnují dlouhodobě. Autorka také využívala informace ze zpravodajských webů, a to v zájmu vytvoření komplexního pohledu na situaci v českém, anglickém i ruském jazyce. Mezi další zdroje se řadí také zprávy ke stavu lidských práv neziskových organizací či příspěvky na právních webových blozích.

1 Ochrana lidských práv v Ruské federaci

Účelem této kapitoly je poskytnout čtenáři vhled do ochrany lidských práv v Ruské federaci na různých úrovních, a zasadit tak roli členství země v Radě Evropy a dopady následného odchodu do širšího kontextu. Ochrana lidských práv je totiž důležitou oblastí činnosti Rady Evropy a ochota Ruska zefektivňovat ochranu lidských práv na svém území byla po dobu jeho členství důležitým aspektem pro vzájemné vztahy obou subjektů.

Lze říci, že po rozpadu Sovětského svazu se Rusko snažilo vydat cestou přibližování se hodnotám právního státu, demokracie a lidských práv, socializovat se v mezinárodním společenství a zbavit se pověsti autoritářského státu.³ Přihláška země do Rady Evropy v květnu roku 1992 byla jedním z kroků podniknutých za tímto účelem. Organizace opravdu měla jistý potenciál pomoci Rusku reformovat se v zemi s funkčním demokratickým systémem a efektivní ochranou lidských práv, nicméně nakonec ani v době nejvyšších snah Rusko na evropský standard ochrany lidských práv nedosáhlo. V této kapitole autorka popisuje vnitrostátní i mezinárodní rámec pro ochranu lidských práv v Ruské federaci a následně přibližuje hlavní lidskoprávní problémy, kterým Rusko čelí.

1.1 Vnitrostátní, zejména ústavní ochrana lidských práv v Ruské federaci

Ústava Ruské federace byla přijata v prosinci 1993. V této době byl nově vzniklý ruský stát motivovaný snahou vyrovnat se v oblasti lidských práv standardům mezinárodního společenství a v *Ústavě* je tak zakotven široký katalog lidských práv, stejně jako ustanovení o přednosti mezinárodních úmluv před ruskými zákony.⁴ *Ústava* je v Rusku nejvyšším federálním zákonem, pod nímž se v hierarchii nacházejí federální ústavní zákony, a pod nimi běžné federální zákony.⁵

³ BOWRING, Bill. Russia's cases in the ECtHR and the question of implementation. In: BENEDEK, Wolfgang, MÁLKSOO, Lauri, ed. *Russia and the European Court to Human Rights: The Strasbourg Effect*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. s. 188-221. ISBN 978-1-108-41573-6.

⁴ BURKOV, Anton. The use of European human rights law in Russian courts. In: BENEDEK, Wolfgang, MÁLKSOO, Lauri, ed. *Russia and the European Court to Human Rights: The Strasbourg Effect*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. s. 59-92. ISBN 978-1-108-41573-6.

⁵ Tamtéž.

Pozornost si zaslouží ustanovení zakotvující monistické pojetí mezinárodního práva a zmiňovanou přednost mezinárodních úmluv a dohod před ruskými zákony. Jedná se o čl. 15 (4) *Ústavy*, jehož znění je následující:

„Obecně uznávané zásady a normy mezinárodního práva a mezinárodní úmluvy ratifikované Ruskou federací jsou nedílnou součástí jejího právního systému. Pokud mezinárodní úmluva ratifikovaná Ruskou federací stanoví jiná pravidla než zákon, použijí se pravidla mezinárodní úmluvy.“⁶

Nelze si nepovšimnout, že ačkoliv na rozdíl od své předchůdkyně považuje *Ústava* z roku 1993 mezinárodní právo za součást ruského právního řádu, přednost v případě kolize dává pouze mezinárodním úmluvám, čímž opomíjí další zdroje mezinárodního práva, jako jsou třeba obyčeje či obecné zásady právní.⁷ Tato formulace by podle Benedikta Harzla mohla naznačovat záměr ruských orgánů přistupovat ke svým mezinárodněprávním závazkům spíše formalisticky,⁸ nicméně vzhledem k jejímu zakotvení v jiných ústavách (mj. i české) tak nelze říci bez dalšího.

V *Ústavě* je ochrana lidských práv podrobně upravena v druhé hlavě v celkem 47 člancích (čl. 17-64).⁹ Ty byly do velké míry formulovány a upravovány pod vlivem mezinárodních lidskoprávních instrumentů, které Ruská federace či Sovětský svaz jakožto její předchůdce ratifikovaly. Druhá hlava *Ústavy* zaručuje občanům Ruska a dalším osobám širokou škálu

⁶ Překlad autorky, v originále: *Общепризнанные принципы и нормы международного права и международные договоры Российской Федерации являются составной частью ее правовой системы. Если международным договором Российской Федерации установлены иные правила, чем предусмотренные законом, то применяются правила международного договора.*

⁷ HARZL, Benedikt. Nativist ideological responses to European/liberal human rights discourses in contemporary Russia. In: BENEDEK, Wolfgang, MÄLKSOO, Lauri, ed. *Russia and the European Court to Human Rights: The Strasbourg Effect*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. s. 355-384. ISBN 978-1-108-41573-6.

⁸ Tamtéž, str. 360-361.

⁹ Как в России защищают права и свободы гражданина. *Государственная Дума Федерального Собрания Российской Федерации* [online]. [cit. 2022-10-16]. Dostupné z: <http://duma.gov.ru/news/50241/>.

občanských a politických, ale i sociálních, ekonomických a kulturních práv. Ta jsou až na výjimky garantována i občanům cizích států a osobám bez státního občanství.¹⁰

Druhá hlava *Ústavy* se svojí úrovní ochrany lidských práv i díky novelizacím vzhledem k mezinárodním instrumentům ochrany lidských práv až na výjimky (zejména zakotvení trestu smrti za zvlášť závažné zločiny proti životu) výrazně neodlišuje od standardů ústav demokratických právních států. Vychází z ideje přirozenosti lidských práv, které jsou tak dle čl. 17 (2) *Ústavy* nezczitelná a náleží každému už od narození. Lidská práva jsou navíc zmíněná už v hlavě první s názvem „Základy ústavního pořádku“, který stanoví:

„Člověk, jeho práva a svobody jsou nejvyšší hodnotou. Povinností státu je uznávat, respektovat a chránit lidská a občanská práva a svobody.“¹¹

Z lidských práv nalezneme v hlavě druhé *Ústavy* např. zákaz diskriminace (čl. 19), právo na důstojnost (čl. 21), osobní svobodu (čl. 22), svobodu slova (čl. 29), právo na práci (čl. 37), právo na sociální zabezpečení (čl. 39), právo na bydlení (čl. 40), právo na lékařskou péči (čl. 41), právo na příznivé životní prostředí (čl. 43), či právo na právní pomoc (čl. 48). Blíže jsou jednotlivá práva upravena ve zvláštních zákonech, např. v *pracovním zákoníku*, *občanském zákoníku* či *rodinném zákoníku*.¹²

V čl. 20 *Ústavy* nalezneme zakotvení práva na život. Druhý odstavec tohoto článku stanoví, že trest smrti může být „...stanoven federálním zákonem jako výlučný trest za zvlášť závažné trestné činy proti životu a obviněnému musí být přiznáno právo na projednání jeho případu v soudním řízení před porotou“.¹³ Trest smrti se stal jedním z podstatných rozporů země s Radou Evropy, o čemž bude blíže pojednáno v druhé kapitole.

¹⁰ *Ústava Ruské federace (Конституция Российской Федерации)*, přijatá dne 12. prosince 1993, čl. 62 (3).

¹¹ Překlad autorky, v originále: *Человек, его права и свободы являются высшей ценностью. Признание, соблюдение и защита прав и свобод человека и гражданина - обязанность государства.*

¹² Как в России защищают права и свободы гражданина. *Государственная Дума Федерального Собрания Российской Федерации* [online]. [cit. 2022-10-16]. Dostupné z: <http://duma.gov.ru/news/50241/>.

¹³ Překlad autorky, v originále: *„Смертная казнь ... может устанавливаться федеральным законом в качестве исключительной меры наказания за особо тяжкие преступления против жизни при*

Občanská a politická práva jsou v druhé hlavě zařazena před ta hospodářská, sociální a kulturní. To je zajímavé zejména z toho důvodu, že v *Ústavě Svazu sovětských socialistických republik* z roku 1977, která současné ruské *Ústavě* předcházela, byla obsažena podobná hlava (hlava sedmá) upravující práva, svobody a povinnosti občanů, nicméně zde byla občanská a politická práva zařazena až za hospodářská, sociální a kulturní, a navíc nepřekvapivě ještě podmíněna tím, aby byl jejich výkon v souladu s cíli komunistického uspořádání země.¹⁴ Lze také říci, že posunutí ochrany lidských práv a svobod na samotný začátek do hlavy druhé z hlavy sedmé je možné vnímat jako snahu ústavodárce o symbolické poukázání na to, že v Ruské federaci budou mít lidská práva a svobody lepší a důležitější postavení, než jaké měla v Sovětském svazu.

Ústava stanovuje kromě práv i povinnosti. Čl. 57 ukládá povinnost platit zákonem stanovené daně a poplatky, čl. 58 zase ukládá každému chránit přírodu a životní prostředí. V čl. 59 je zakotvena povinnost každého občana Ruské federace bránit svoji vlast.

Co se týče institucionální ochrany lidských práv, tak vedle soudní ochrany v čele s ústavním soudem funguje v Ruské federaci také obdoba ombudsmana – **komisař pro lidská práva**.¹⁵ Ten má za úkol zajistit dodržování záruk ochrany lidských práv ze strany státních a samosprávných orgánů.¹⁶ Na komisaře se mohou obrátit ruští i cizí občané nebo osoby bez státní příslušnosti prostřednictvím stížností,¹⁷ komisař však může sám přijímat opatření nezbytná k ochraně lidských práv.¹⁸ Současnou komisařkou je od roku 2016 Tatjana

предоставлении обвиняемому права на рассмотрение его дела судом с участием присяжных заседателей.“

¹⁴ Např. *Ústava Svazu sovětských socialistických republik (Конституция Союза Советских Социалистических Республик)*, přijatá dne 7. října 1977, čl. 51: „V souladu s cíli budování komunismu mají občané SSSR právo sdružovat se ve veřejných organizacích...“ („В соответствии с целями коммунистического строительства граждане СССР имеют право объединяться в общественные организации...“)

¹⁵ Překlad autorky, v originále: *уполномоченный по правам человека*.

¹⁶ Как в России защищают права и свободы гражданина. *Государственная Дума Федерального Собрания Российской Федерации* [online]. [cit. 2022-10-16]. Dostupné z: <http://duma.gov.ru/news/50241/>.

¹⁷ Работа с обращениями граждан. *Уполномоченный по правам человека в Российской Федерации* [online]. [cit. 2022-10-16]. Dostupné z: https://ombudsmanrf.org/napravleniya_deyatelnosti/obrashheniya.

¹⁸ Как в России защищают права и свободы гражданина. *Государственная Дума Федерального Собрания Российской Федерации* [online]. [cit. 2022-10-16]. Dostupné z: <http://duma.gov.ru/news/50241/>.

Moskalkova, která však nemá s ochranou lidských práv jako takovou příliš zkušeností. Před jmenováním do funkce komisařky pro lidská práva pracovala nejdříve jako policejní úřednice, a následně byla poslankyní za provládní stranu Spravedlivé Rusko.¹⁹

Funkci „garanta“ ochrany lidských práv a svobod v Ruské federaci však podle čl. 80 odst. 2 ruské ústavy vykonává prezident Ruské federace.²⁰ Za tímto účelem funguje v rámci prezidentské kanceláře poradní orgán s názvem „Rada pro občanskou společnost a lidská práva“, která má prezidentu v těchto otázkách pomáhat, zejména informovat prezidenta o situaci v oblasti lidských práv, napomáhat rozvoji ruské občanské společnosti a připravovat pro prezidenta návrhy.²¹

1.2 Mezinárodní ochrana lidských práv v Ruské federaci

V mezinárodním systému se mezinárodní ochrana lidských práv objevuje na dvou úrovních: na regionální a univerzální. **Univerzální úroveň** je spojena s vývojem po konci druhé světové války, kdy byla lidská práva zakotvena v seznamu hlavních cílů nově vzniklé Organizace spojených národů v *Chartě OSN*. V této době vznikla i jejich kodifikace v podobě právně nezávazné *Všeobecné deklarace lidských práv* a později v roce 1966 také dvou právně závazných katalogů lidských práv: *Mezinárodního paktu o občanských a politických právech* a *Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech*. Na tyto úmluvy navázalo vytvoření dalších mezinárodních závazných instrumentů věnujících se ochraně lidských práv, a společně s nimi se objevovaly také snahy o zajištění těchto závazků v podobě smluvních orgánů. Lze říci, že primární snahou vzniklého univerzálního systému je zajišťování ochrany lidských práv prostřednictvím diskuze a dialogu buď mezi státy navzájem (v případě

¹⁹ Human rights in Russia: No light at the end of the tunnel. *European Parliamentary Research Service (Briefing)*. 2016. Dostupné také z:

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/589768/EPRS_BRI\(2016\)589768_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/589768/EPRS_BRI(2016)589768_EN.pdf).

²⁰ *Ústava Ruské federace (Конституция Российской Федерации)*, přijatá dne 12. 12. 1993, čl. 80; Защита прав и свобод человека и гражданина. *Президент России* [online]. [cit. 2022-10-17]. Dostupné z: <http://kremlin.ru/structure/president/authority/human-rights>.

²¹ Presidential Councils. *President of Russia* [online]. [cit. 2022-10-17]. Dostupné z: <http://en.kremlin.ru/structure/councils>.

nesmluvních orgánů), anebo mezi státy na straně jedné a odborníky v oblasti lidských práv na straně druhé (v případě smluvních orgánů).

Dále v mezinárodním systému vznikají systémy ochrany lidských práv na **regionálních úrovních**, a to zejména v Evropě, Americe, Africe a ve slabší podobě také v Asii. Jejich existence byla zejména praktickou otázkou. Podobnosti jednotlivých států v konkrétních regionech vedou k podobným problémům a podobné lidskoprávní situaci. Pozitivní efekt regionální ochrany tak lze spatřovat zejména v tom, že může být lépe přizpůsobena lokálním problémům a specifickým, a celkově je bližší stěžovatelům, vládám a dalším subjektům, kterým má sloužit.²² Regionální systémy se tak mnohdy těší větší legitimitě než ty univerzální, a v některých případech dokonce mohou být akceptovatelnější pro nedemokratické režimy a lépe tak působit na lidskoprávní reformy v těchto zemích.²³

Univerzální i regionální systémy ochrany lidských práv sehrály svoji roli i při vývoji ochrany lidských práv v Ruské federaci. Už Sovětský svaz ratifikoval některé lidskoprávní úmluvy na univerzální úrovni a po jeho rozpadu se Rusko nejen dále zapojovalo do univerzálního systému, ale nově i do těch regionálních.

1.2.1 Univerzální systém ochrany lidských práv

Pro analýzu postavení Ruska v rámci univerzálního systému ochrany lidských práv jsou klíčové zejména dva aspekty: (1) ratifikace lidskoprávních úmluv; a (2) činnost Ruska v rámci OSN jakožto nejdůležitější a největší mezinárodní organizaci.

Co se týče **ratifikace lidskoprávních úmluv**, tak v jádru univerzálního systému ochrany lidských práv figuruje 18 mezinárodních instrumentů, přičemž polovinu z tohoto počtu tvoří úmluvy v podobě katalogů práv a druhou polovinu pak opční protokoly k nim. Rusko z těchto 18 úmluv ratifikovalo celkem 11, což je v kontextu Evropy spíše nižší číslo, zároveň ale významně předbíhá např. Spojené státy americké, které z uvedených úmluv ratifikovaly

²² HEYNS, Christof a Magnus KILLANDER, SHELTON, Dinah, ed. *Universality and the Growth of Regional Systems. The Oxford Handbook of International Human Rights Law*. Oxford University Press, 2018.

²³ Tamtéž.

pouze 5.²⁴ Z počtu jako takového tak nelze vyvozovat míru či kvalitu ochrany lidských práv v zemi.

První Ruskem ratifikovaná úmluva je *Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace*, ke které Rusko přistoupilo ještě jakožto Sovětský svaz v roce 1969. V období do rozpadu Sovětského svazu ratifikovalo také *Mezinárodní pakt o občanských a politických právech* (1973), *Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech* (1973), *Úmluvu o odstranění všech forem diskriminace žen* (1981), *Úmluvu proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání* (1987) a *Úmluvu o právech dítěte* (1990). Necelé dva měsíce před rozpadem Sovětského svazu byl Ruskem ratifikován první z opčních protokolů, a to *Opční protokol k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech*.

Po vzniku Ruské federace byla ze strany Ruska ratifikována *Úmluva o právech osob se zdravotním postižením* (2012) a dále tři opční protokoly. V roce 2004 Rusko ratifikovalo *Opční protokol k Úmluvě o odstranění všech forem diskriminace žen* a v letech 2008 a 2013 dva z opčních protokolů k *Úmluvě o právech dítěte*. Mezi neratifikovanými úmluvami ze strany Ruska jsou tedy *Úmluva o ochraně práv všech migrujících pracovníků a členů jejich rodin* a *Mezinárodní úmluva na ochranu všech osob před nuceným zmizením*, a dále celá řada opčních protokolů, přičemž za zmínku stojí zejména *Druhý opční protokol k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech*, jehož cílem je zakázat trest smrti.²⁵

Co se týče **činnosti Ruska na půdě OSN**, tak ve vztahu k lidským právům je nejrelevantnější činnost Ruska v Radě OSN pro lidská práva a dále v Radě bezpečnosti OSN. V Radě OSN pro lidská práva, která je subsidiárním orgánem Valného shromáždění OSN specializovaným na oblast lidských práv, bylo Rusko dlouhodobě velmi aktivní. V jejím rámci funguje řada mechanismů, jako je např. univerzální periodický přezkum či zvláštní procedury. I zde však platí, že se jedná o mechanismy s nezávaznými výstupy, a Rada OSN pro lidská práva tak slouží zejména jako platforma pro diskuzi o lidskoprávních otázkách mezi jednotlivými státy. Rusko bylo do tohoto orgánu pravidelně voleno. Členem bylo v letech 2006–2009, 2009–2012, 2014–

²⁴ Ratification of 18 International Human Rights Treaties. *United Nations Human Rights: Office of the High Commissioner* [online]. [cit. 2022-10-16]. Dostupné z: <https://indicators.ohchr.org/>.

²⁵ Tamtéž.

2016 a 2021–2022,²⁶ přičemž dne 7. 4. 2022 došlo k pozastavení jeho členství z důvodu agrese vůči Ukrajině.²⁷ Díky svému dlouhodobému členství mělo Rusko k dispozici platformu pro své působení na vývoj mezinárodní ochrany lidských práv a získalo prostor prosazovat zde přístup postavený na „tradičních hodnotách lidstva“ jakožto základu pro lidskoprávní normy.²⁸ Opakované kandidatury Ruska do Rady OSN pro lidská práva byly podle Benedikta Harzla motivované mj. také snahou ovlivňovat lidskoprávní mezinárodní diskurz ve svůj prospěch.²⁹

V kontextu činnosti Organizace spojených národů v oblasti ochrany lidských práv nelze opomenout Radu bezpečnosti OSN. Ta má dle čl. 24 *Charty OSN* základní odpovědnost za udržení mezinárodního míru a bezpečnosti a jako taková může deklarovat, že na určitém území probíhá rozsáhlé porušování lidských práv, které označí za ohrožení mezinárodního míru dle čl. 39 *Charty OSN*. Na základě toho může Rada bezpečnosti přistoupit ke kolektivnímu donucení dle kapitoly VII *Charty OSN*,³⁰ a to buď nezahrnující použití síly dle čl. 41 (demonstrativní výčet zmiňuje úplné nebo částečné přerušování hospodářských styků, spojů železničních, námořních, leteckých, poštovních, telegrafních, rádiových a jiných či přerušování styků diplomatických), anebo s použitím síly dle čl. 42 *Charty OSN* (zde demonstrativní výčet zahrnuje demonstrace, blokádu a jiné operace leteckými, námořními nebo pozemními silami). Příkladem situace, ve které Rada bezpečnosti využila čl. 42, byla *rezoluce S/RES/1973* reagující na občanskou válku v Libyi, přičemž jedním z důvodů bylo i rozsáhlé a závažné porušování lidských práv a selhání libyjských orgánů v povinnosti ochránit své občany.³¹ V odst. 4 této

²⁶ List of past members of the Human Rights Council. *United Nations: Human Rights Council* [online]. [cit. 2022-10-16]. Dostupné z: <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/past-members>.

²⁷ UN General Assembly votes to suspend Russia from the Human Rights Council. *United Nations: UN News* [online]. [cit. 2022-10-16]. Dostupné z: <https://news.un.org/en/story/2022/04/1115782>.

²⁸ HARZL, Benedikt. Nativist ideological responses to European/liberal human rights discourses in contemporary Russia. In: BENEDEK, Wolfgang, MÄLKSOO, Lauri, ed. *Russia and the European Court to Human Rights: The Strasbourg Effect*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. s. 355-384. ISBN 978-1-108-41573-6.

²⁹ Tamtéž.

³⁰ BÍLKOVÁ, Veronika. *Konflikt na Ukrajině z pohledu mezinárodního práva: Část I. Uznání tzv. lidových republik a legalita použití síly*. Ústav mezinárodních vztahů Praha, 2022. Dostupné z: <https://www.iir.cz/konflikt-na-ukrajine-z-pohledu-mezinarodniho-prava-cast-i-uznani-tzv-lidovych-republik-a-legalita-pouziti-sily>.

³¹ *Rezoluce Rady bezpečnosti OSN S/RES/1973*, přijatá dne 17. března 2011, preambule.

rezoluce Rada bezpečnosti zmocňuje členské státy OSN k tomu, aby přijaly „veškerá nezbytná opatření“ k ochraně civilistů a dalším cílům stanovených v této rezoluci a v odst. 8 potom využívá stejnou formulaci k vytvoření bezletové zóny nad Libyí. Tato formulace v rezolucích Rady bezpečnosti běžně odkazuje právě k donucení všemi prostředky, včetně využití síly dle čl. 42 *Charty OSN*.³²

Rozhodnutí Rady bezpečnosti o přistoupení ke kolektivnímu donucení dle kapitoly VII *Charty OSN* je tzv. neprocedurální otázkou, a proto je k jejímu přijetí třeba kladného hlasu či zdržení se hlasování ze strany všech stálých členů Rady bezpečnosti.³³ Vzhledem k tomu, že Rusko je jedním z těchto členů,³⁴ tak disponuje v neprocedurálních otázkách právem veta a opatření podle kapitoly VII tak může samo zablokovat.

1.2.2 Regionální systémy ochrany lidských práv

Z regionálních mezivládních organizací, které se věnují ochraně lidských práv jako jedné ze svých hlavních agend, je dnes Rusko součástí již pouze Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě, teoreticky lze hovořit také o Společenství nezávislých států.³⁵ V této podkapitole však autorka věnuje detailní pozornost i Radě Evropy, jakožto významné regionální organizaci v oblasti ochrany lidských práv, již bylo Rusko součástí po dobu 26 let, a která měla na ochranu lidských práv v zemi určitý vliv, o němž bude pojednáno dále.

Společenství nezávislých států je mezinárodní organizace, která vznikla souběžně s rozpadem Sovětského svazu a dodnes sdružuje část států bývalého Sovětského svazu.³⁶ Má cíle v oblastech politické, hospodářské, environmentální, humanitární, kulturní a dalších. V rámci této organizace byla v roce 1995 uzavřena *Úmluva o lidských právech a základních svobodách*

³² ONDŘEJ, Jan. *Vybrané otázky práva mezinárodní bezpečnosti a odzbrojení*. Praha: Wolters Kluwer, 2021. s. 32. ISBN 978-80-7676-108-7.

³³ *Charta OSN*, přijatá dne 26. června 1945, čl. 27 odst. 3.

³⁴ Tamtéž, čl. 23 odst. 1.

³⁵ О Содружестве Независимых Государств. *Исполнительный комитет Содружества Независимых Государств* [online]. [cit. 2022-11-17]. Dostupné z: <https://cis.minsk.by/page/174>.

³⁶ Tamtéž.

a zároveň zde funguje expertní Komise pro lidská práva.³⁷ Nicméně primární zaměření organizace není lidskoprávní a Rada Evropy už v roce 2001 přímo doporučovala členům a kandidátům do Společenství nezávislých států zmíněnou úmluvu neratifikovat, protože její mechanismy pro ochranu lidských práv jsou příliš slabé a mohou ohrozit činnost ESLP.³⁸

Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě má naproti tomu lidskoprávní oblast vymezenou jako jedno ze svých tří hlavních polí působnosti (vedle politicko-bezpečnostní a ekonomicko-environmentální oblasti).³⁹ V jejím rámci nebyl vytvořen žádný instrument obsahující katalog práv, nicméně fungují zde některé orgány, které pomáhají lidská práva v členských státech prosazovat a chránit. Jedná se o Úřad OBSE pro demokracii a lidská práva,⁴⁰ představitele pro svobodu médií⁴¹ a vysokého komisaře pro národnostní menšiny.⁴² Činnost těchto orgánů spočívá zejména v analýze situací v členských státech, dialogu, vytváření doporučení a analýz v oblastech svého působení.

Zajímavé je, že v rámci OBSE po ruském napadení Ukrajiny vznikla, stejně jako v Radě Evropy, jistá diskuze ohledně vyloučení či ponechání Ruska jakožto svého člena. Ukrajina apelovala na členské státy, aby bylo Rusko vyloučeno, protože porušilo všech 10 principů *Helsinského aktu*.⁴³ Členství Ruska během probíhající války na Ukrajině také v OBSE působí

³⁷ Rezoluce Parlamentního shromáždění Rady Evropy č. 1249 (2001) „Co-existence of the Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms of the Commonwealth of Independent States and the European Convention on Human Rights“, přijatá dne 23. května 2001, odst. 4.

³⁸ Tamtéž.

³⁹ What we do. *OSCE: Organization for Security and Cooperation in Europe* [online]. [cit. 2022-11-17]. Dostupné z: <https://www.osce.org/what-we-do>.

⁴⁰ OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. *OSCE: Organization for Security and Cooperation in Europe* [online]. [cit. 2022-11-17]. Dostupné z: <https://www.osce.org/odihr>.

⁴¹ Media freedom and development. *OSCE: Organization for Security and Cooperation in Europe* [online]. [cit. 2022-11-17]. Dostupné z: <https://www.osce.org/media-freedom-and-development>.

⁴² National minority issues. *OSCE: Organization for Security and Cooperation in Europe* [online]. [cit. 2022-11-17]. Dostupné z: <https://www.osce.org/national-minority-issues>.

⁴³ Celým názvem *Závěrečný akt Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě*, podepsaný v roce 1975 v Helsinkách. Sovětský svaz se v něm zavázal dodržovat zásady jako územní celistvost států, neporušitelnost hranic či nevměšování se do záležitostí cizích států.

celou řadu problémů – rozhodování zde probíhá konsenzuálně a Rusko má tak pravomoc zablokovat všechna podstatná rozhodnutí. Jedinou výjimkou je pravidlo dohodnuté v roce 1992 na konferenci OBSE v Praze, které stanoví, že v případě zjevného, hrubého a nenapraveného porušení závazků OBSE mohou být v případě nutnosti přijata vhodná opatření bez souhlasu dotčeného státu. To by bylo možné využít i v případě právě napadení Ukrajiny, nicméně Rusko má mezi členy OBSE politické spojence, jako je např. Bělorusko či Kazachstán, kteří by mohli zablokovat i toto rozhodnutí.⁴⁴ Zdá se tedy, že Rusko z OBSE vyloučeno nebude. OBSE vzhledem k tomu zůstane pravděpodobně jedinou platformou, na které může probíhat diskuze přímo mezi státy NATO a Ruska a jeho spojenců.⁴⁵

Od roku 1996 do roku 2022 bylo pak Rusko součástí **Rady Evropy**, která je dnes v oblasti ochrany lidských práv jednoznačně nejefektivnější regionální organizací. Rada Evropy měla díky existenci EÚLP a efektivnímu fungování ESLP ze všech lidskoprávních systémů na lidskoprávní situaci v Rusku největší vliv a také největší příležitost ji komplexně zlepšit.

Organizace vznikla jako jeden z evropských integračních projektů po konci druhé světové války v roce 1949.⁴⁶ Zakládajícím dokumentem je *Statut Rady Evropy* (dále také jen jako „**Statut**“), který ve 49 člancích upravuje cíl organizace, členství, financování, činnost hlavních orgánů a další nezbytné náležitosti jejího fungování. Organizace má tři oblasti působení: (1) lidská práva, (2) demokracie a (3) právní stát.⁴⁷ Jejími členy byly v prvních desetiletích fungování zejména státy západní Evropy, což odpovídalo jedné z hlavních myšlenek vzniku organizace, totiž vymezení se proti komunistické ideologii.⁴⁸ Nicméně po vlně revolucí ve východním bloku v 90. letech 20. století, během kterého došlo i k rozpadu Sovětského svazu, byla Rada Evropy

⁴⁴ Ukraine calls for suspending Russia from the OSCE. *Security and Human Rights MONITOR* [online]. [cit. 2022-11-17]. Dostupné z: shrmonitor.org/ukraine-calls-to-expel-russia-from-the-osce/.

⁴⁵ Suspend Russia from the OSCE? Think twice. *Security and Human Rights MONITOR* [online]. [cit. 2022-11-17]. Dostupné z: <https://www.shrmonitor.org/suspend-russia-from-the-osce-think-twice/>.

⁴⁶ DUFEK, Pavel a Hubert SMEKAL. *Lidská práva v mezinárodní politice*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. Lidská práva. s. 183. ISBN 978-80-7478-720-1.

⁴⁷ Tamtéž, s. 205.

⁴⁸ BOWRING, Bill. Russia's accession to the Council of Europe and human rights: compliance or cross-purposes?. *European Human Rights Law Review*. s. 628-664.

první evropskou mezivládní organizací, která začala státy bývalého východního bloku a postsovětské republiky přijímat za své členy.⁴⁹

V současné chvíli má Rada Evropy 46 členů. Jedním z hlavních předpokladů pro přijetí do organizace je respektování lidských práv a dodržování zásad právního státu.⁵⁰ Členové Rady Evropy mají povinnost ratifikovat *EÚLP* a podřídit tak ochranu lidských práv na svém území kontrole ESLP, který je dnes všeobecně považován za vůbec nejefektivnější mezinárodní mechanismus kontroly ochrany lidských práv.⁵¹ Vedle toho byly v rámci Rady Evropy uzavřeny i jiné lidskoprávní úmluvy (v součtu se jedná o zhruba 35 úmluv) a působí zde i další lidskoprávní orgány a mechanismy (tzv. odborné orgány).⁵² V oblasti lidských práv se jedná např. o Evropskou komisi proti rasismu a intoleranci, Evropský výbor pro sociální práva či Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení či trestání. V oblasti právního státu je pak důležitá zejména činnost tzv. Benátské komise (Evropské komise pro demokracii prostřednictvím práva).

ESLP a *EÚLP* hrají v činnosti organizace klíčovou roli. Jurisdikce ESLP je obligatorní pro všechny smluvní strany *EÚLP*, tedy pro všechny členy Rady Evropy. Díky fungování ESLP je k jednotlivým právům a svobodám zakotveným v *EÚLP* za léta fungování také bohatá judikatura, která sice není všeobecně závazná (dle čl. 46 odst. 1 *EÚLP* jsou závazné pouze konečné rozsudky, a to pouze pro strany sporu), nicméně je soudy jednotlivých členských států obecně respektovaná, protože hraje ve vztahu k *EÚLP* také výkladovou roli. ESLP je považován za jednoznačně nejúspěšnější mechanismus ochrany lidských práv napříč univerzálním i různými regionálními systémy s nadstandardní mírou respektování a

⁴⁹ JORDAN, Pamela A. Does Membership Have Its Privileges?: Entrance into the Council of Europe and Compliance with Human Rights Norms. *Human Rights Quarterly*. The Johns Hopkins University Press, 2003, 25(3). s. 660-688.

⁵⁰ ONDŘEJ, Jan, Josef MRÁZEK a Oto KUNZ. *Základy mezinárodního práva veřejného*. V Praze: C.H. Beck, 2018. Beckova skripta. s. 197. ISBN 978-80-7400-487-2.

⁵¹ EBOBRAH, Solomon T., ROMANO, Cesare P. R., Karen J. ALTER a Yuval SHANY, ed. *International Human Rights Courts. The Oxford Handbook of International Adjudication*. The Johns Hopkins University Press, 2003.

⁵² DUFEK, Pavel a Hubert SMEKAL. *Lidská práva v mezinárodní politice*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. Lidská práva. s. 183. ISBN 978-80-7478-720-1.

implementování rozsudků.⁵³ Pokud členský stát rozsudky ESLP nerespektuje nebo jinak porušuje své závazky vůči organizaci, článek 8 *Statutu* umožňuje dočasné zbavení práva takového členského státu na zastoupení v orgánech Rady Evropy a možnost jeho vyloučení z Rady Evropy. Oba nástroje jsou poměrně krajními prostředky, přičemž zejména vylučování svých členů se Rada Evropy brání. Využito bylo pouze jedenkrát, a to právě v případě Ruska, kterému se věnuje tato práce.

Článek 10 zakotvuje jako orgány Rady Evropy Výbor ministrů a Parlamentní shromáždění, přičemž oba jsou podporovány Sekretariátem Rady Evropy. K dalším stálým orgánům Rady Evropy se řadí generální tajemník, komisař pro lidská práva a Kongres místních a regionálních orgánů. Z lidskoprávního hlediska stojí za zmínku zejména činnost komisaře pro lidská práva, který může navštěvovat jednotlivé členské země a dávat jim doporučení ohledně lidskoprávní situace, a dále také intervenovat v řízení před ESLP.

1.3 Kritika lidskoprávní situace v Rusku

Ruské úřady konstantně čelí mezinárodní kritice za nevyhovující lidskoprávní situaci. Po celé období od vzniku Ruské federace jako samostatného státu přetrvávaly významné problémy v oblasti ochrany lidských práv, se kterými se ruské úřady nedokáží, a v některých případech nejspíše ani nechtějí, adekvátně vypořádat. Ačkoliv se v některých oblastech daří situaci postupně zlepšovat, stále zde zůstává mnoho problémů majících strukturální rozsah. Stát nejenomže selhává v ochraně lidských práv, ale často je sám porušuje. V této podkapitole autorka přiblíží některé z nejvýraznějších lidskoprávních problémů, přičemž důraz je s výjimkou případů z čečenských válek kladen na lidskoprávní situaci v posledních letech.

Kromě specifických problematických oblastí, které jsou blíže rozebrány níže, jsou podstatným lidskoprávním problémem **vojenské aktivity Ruské federace**. V průběhu své existence Rusko vytvořilo celou řadu krizových situací spojených s masivním porušováním lidských práv, přičemž důvodem je zpravidla naplnění ruských politických cílů, a to někdy i v rozporu s mezinárodním právem. Lze hovořit o několika situacích, kdy Rusko způsobilo na konkrétním území katastrofální lidskoprávní situaci, protože válečná situace jako taková je samozřejmě

⁵³ DONOHO, Douglas L. Human Rights Enforcement in the Twenty-First Century. *Gorgia Journal of International and Comparative Law*. Nova Southeastern University - Shepard Broad Law Center, 2006 (35). s. 1-52.

podstatným zásahem do lidských práv širokého okruhu osob. To, že Rusko opakovaně tyto situace vyvolává, samo o sobě poukazuje na velmi nízkou míru respektu vůči lidským právům ze strany ruských předních představitelů.

Zajímavá je v tomto kontextu judikatura ESLP ve vztahu k **čečenským válkám**. Problémy, kterým se rozsudky z doby tohoto konfliktu věnují, jsou zejména nucená zmizení, zabíjení civilistů, mučení, využívání náslapných min či nezákonné zadržování a ničení majetku.⁵⁴ Pro ilustraci problematiky jsou níže uvedeny některé rozsudky ESLP reagující na porušování lidských práv v tomto období:

- *Isajeva, Jusupova a Bazajeva proti Rusku* (2005):⁵⁵ tento případ byl jeden z prvních, které byly ESLP ve vztahu k čečenským válkám posuzovány. Jednalo se zde zejména o nepřiměřené použití síly během vojenské operace ze strany ruské armády. ESLP v tomto případě rozhodl o porušení čl. 2 *EÚLP* (právo na život), čl. 13 *EÚLP* (právo na účinné opravné prostředky) a čl. 1 *Protokolu č. 1 k EÚLP* (ochrana vlastnictví);
- *Tašuchadžev proti Rusku* (2011):⁵⁶ v tomto případě se stěžovatel obrátil na ESLP kvůli svému synovi, který zmizel po zadržení skupinou ruských vojáků, přičemž ruské úřady následně neprovedly efektivní vyšetřování tohoto případu. ESLP rozhodl o porušení čl. 2 *EÚLP* (právo na život), čl. 13 *EÚLP* (právo na účinné opravné prostředky) a čl. 5 *EÚLP* (právo na svobodu a osobní bezpečnost);
- *Esmuchambetov a další proti Rusku* (2011):⁵⁷ v tomto případě se na ESLP obrátilo 27 stěžovatelů původně žijících ve vesnici Kogi, na kterou zaútočila dvě ruská letadla, v důsledku čehož došlo ke smrti pěti lidí a poškození domů a majetku. Následné vyšetřování bylo po čase zastaveno. Zde ESLP rozhodl o porušení čl. 2 *EÚLP* (právo na život), čl. 13 *EÚLP* (právo na účinné opravné prostředky), čl. 3 *EÚLP* (zákaz

⁵⁴ *Factsheet: Armed conflicts*. European Court of Human Rights, 2022. Dostupné z: https://www.echr.coe.int/documents/fs_armed_conflicts_eng.pdf.

⁵⁵ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Isajeva, Jusupova a Bazajeva proti Rusku* ze dne 24. února 2005, stížnost č. 57947/00 a 2 další.

⁵⁶ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Tašuchadžev proti Rusku* ze dne 25. října 2011, stížnost č. 33251/04.

⁵⁷ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Esmuchambetov a další proti Rusku* ze dne 29. března 2011, stížnost č. 23445/03.

mučení), dále čl. 8 *EÚLP* (právo na respektování soukromého a rodinného života) ve spojení s čl. 1 *Protokolu č. 1 k EÚLP* (ochrana vlastnictví), a čl. 13 *EÚLP* ve spojení s čl. 8 *EÚLP* a čl. 1 *Protokolu č. 1 k EÚLP*.

Z aktuálnějších lidskoprávních záležitostí je dodnes v Rusku velmi problematická **svoboda projevu**. Případy napadání, zastrašování a dalšího obtěžování opozičních politiků, novinářů či aktivistů se objevují pravidelně, a ruské úřady je často odmítají vyšetřovat.⁵⁸ V případě výrazných osobností, jako je např. opoziční politik a aktivista Alexej Navalný, nejsou výjimkou ani účelová trestní stíhání a ukládání trestů. Politicky nevyhovující subjekty bývají také nezdůvodněně označeny za extremisty či teroristy, na základě čehož jim je zakázána činnost.⁵⁹

V zemi jsou dokonce přímo přijímány zákony, jejichž účelem je svobodu projevu omezit. Jedním z příkladů je v nedávné době rezonující tzv. *zákon o zahraničních agentech*. Ten se dříve vztahoval na jednotlivce a organizace, kteří v Rusku vyvíjeli činnost financovanou ze zahraničí za předpokladu, že se zabývají politikou, šíří informace pro větší množství osob či shromažďují některé specifické druhy informací,⁶⁰ což se přirozeně vztahuje zejména na opoziční politiky a média, neziskové organizace, obránce lidských práv atp. Po novelizaci z poloviny roku 2022 se zákon kromě subjektů financovaných ze zahraničí vztahuje také na ty, které jsou pod „zahraničním vlivem“. Tito zahraniční agenti mají celou řadu omezení – musí informovat o tom, že jsou zahraniční agenti, nesmí být příjemci finanční podpory z ruského rozpočtu, nesmí provozovat vzdělávací činnost nebo poskytovat informace nezletilým atp.⁶¹ Za nedodržení hrozí až trestní postih.⁶² Evropský soud pro lidská práva v červnu 2022 v případě

⁵⁸ Everything you need to know about human rights in Russian Federation. *Amnesty International* [online]. [cit. 2022-10-17]. Dostupné z: <https://www.amnesty.org/en/location/europe-and-central-asia/russian-federation/report-russian-federation/>.

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ Rusko zpřísnilo kontroverzní zákon o zahraničních agentech. *Advokátní deník* [online]. [cit. 2022-10-17]. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2022/07/15/rusko-zprisnilo-kontroverzni-zakon-o-zahranicnich-agentech/>.

⁶¹ New law on activities of foreign agents. *The State Duma* [online]. [cit. 2022-10-17]. Dostupné z: <http://duma.gov.ru/en/news/54760/>.

⁶² Russia: UN expert alarmed at continued targeting of human rights defenders. *United Nations Human Rights: Office of the High Commissioner* [online]. [cit. 2022-10-17]. Dostupné z: <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2022/09/russia-un-expert-alarmed-continued-targeting-human-rights-defenders>.

Ecodefence a další proti Rusku rozhodl o tom, že *zákon o zahraničních agentech porušuje* svobodu shromažďování a sdružování a svobodu projevu.⁶³

ESLP rozhodoval o porušení svobody projevu, chráněné čl. 10 *EÚLP*, i v mnoha dalších případech, které často poukazují spíše na systematický problém v oblasti chránění této svobody ze strany ruských autorit než na ojedinělé excesy. Jednalo se např. o následující rozsudky:

- *Novikova a další proti Rusku* (2016):⁶⁴ porušení čl. 10 *EÚLP* kvůli nepřiměřeným zásahům ruských bezpečnostních složek na pokojných demonstracích;
- *Stomachin proti Rusku* (2018):⁶⁵ porušení čl. 10 *EÚLP* kvůli přísnému potrestání stěžovatele za sérii kritických článků ohledně války v Čečensku;
- *OOO Flavus a další proti Rusku* (2020):⁶⁶ jednalo se o jeden ze série čtyř rozsudků v roce 2020, ve kterých ESLP rozhodl o porušení čl. 10 *EÚLP* kvůli arbitrárnímu či excesivnímu blokování webových stránek ruskými úřady.

Podobně problematická je v mnoha ohledech související **svoboda shromažďování**. V uplynulých letech se stala záminkou pro zákazy demonstrací a protestů pandemie nemoci COVID-19.⁶⁷ Shromáždění však byla zakazována a rozháněna selektivně, na základě toho, zda se jednalo o provládní či opoziční demonstraci. Ve velkých městech se k identifikaci demonstrujících používaly i kamery se systémem rozpoznávání obličejů. Represe se nevyhýbá ani tzv. single demonstrantům.⁶⁸

⁶³ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Ecodefence a další proti Rusku* ze dne 14. června 2022, stížnost č. 9988/13 a 60 dalších.

⁶⁴ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Novikova a další proti Rusku* ze dne 26. dubna 2016, stížnost č. 25501/07 a 4 další.

⁶⁵ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Stomachin proti Rusku* ze dne 9. května 2018, stížnost č. 52273/07.

⁶⁶ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *OOO Flavus a další proti Rusku* ze dne 23. června 2018, stížnost č. 12468/15 a 2 další.

⁶⁷ Russia. *World Report 2021: Events of 2020* [online]. Human Rights Watch, 2021, s. 559 - 571 [cit. 2022-10-17]. ISBN 978-1-64421-028-4. Dostupné z: https://www.hrw.org/sites/default/files/media_2021/01/2021_hrw_world_report.pdf.

⁶⁸ Tamtéž.

Svoboda shromažďování a sdružování je taktéž chráněna EÚLP, konkrétně článkem 11. I ke svobodě shromažďování se ESLP ve své judikatuře ve vztahu k Rusku několikrát vyjadřoval, namátkou v případech:

- *Navalnyj a Gunko proti Rusku* (2020):⁶⁹ případ se týkal zatčení Alexeje Navalného a druhého stěžovatele na pokojném protivládní protestu, přičemž kromě porušení čl. 11 EÚLP shledal ESLP porušení několika dalších práv obou protestujících;
- *Berkman proti Rusku* (2020):⁷⁰ porušení čl. 11 EÚLP kvůli selhání ruských úřadů při zajištění bezpečnosti účastníků mítinku na podporu LGBTQ+ osob, i zde ESLP rozhodl o porušení několika dalších článků EÚLP;
- *Lašmankin a další proti Rusku* (2017):⁷¹ zde ESLP rozhodl o porušení čl. 11 EÚLP z důvodu neodůvodněných opatření, kterými ruské úřady významně omezovaly svobodu stěžovatelů konat pokojné protesty (např. podmínka udržení protestu na místě, kde nebude nikomu zavazet).

Kromě toho je Rusko také nikoliv vzácně konfrontováno s významnými problémy v oblasti dodržování **zákazu mučení**, který je svojí povahou mezinárodním právem považován za *jus cogens*. Mučení, nelidské a ponižující zacházení má být běžnou praktikou ruských věznic, detenčních zařízení a dalších míst, kde jsou lidé zbaveni svobody.⁷² Vyšetřování těchto činů se otevírají pouze v některých případech, a i tehdy bývají problematická: svědkové a oběti mučení bývají zastrašováni a v některých případech i nuceni opustit zemi. Zákaz mučení a podrobování nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestu je taktéž zakotven v EÚLP, a to v čl. 3. ESLP dal v mnoha případech stěžovatelům za pravdu v tom, že se na nich ruské orgány mučení či

⁶⁹ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Navalnyj a Gunko proti Rusku* ze dne 10. listopadu 2020, stížnost č. 75186/12.

⁷⁰ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Berkman proti Rusku* ze dne 1. prosince 2020, stížnost č. 46712/15.

⁷¹ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Lašmankin a další proti Rusku* ze dne 7. února 2017, stížnost č. 57818/09 a 14 dalších.

⁷² Everything you need to know about human rights in Russian Federation. *Amnesty International* [online]. [cit. 2022-10-17]. Dostupné z: <https://www.amnesty.org/en/location/europe-and-central-asia/russian-federation/report-russian-federation/>.

nelidského a ponižujícího zacházení dopustily. Jedním z nich byl i výše zmíněný případ *Navalny a Gunko proti Rusku*. Kromě něj se jedná např. o případy:

- *Olisov a další proti Rusku* (2017):⁷³ porušení čl. 3 EÚLP kvůli mučení stěžovatelů za účelem vynucení doznání, přičemž mučení zahrnovalo bití, kopání, údery obušky, dušení či svazování v bolestivých polohách;
- *Magnitský a další proti Rusku* (2019):⁷⁴ ESPL shledal porušení celé řady článků EÚLP, včetně zákazu mučení, z důvodu nepřiměřeně dlouhého držení stěžovatele ve vazbě v nuzných podmínkách, během kterých mělo dojít také ke špatnému zacházení;
- *Izmestěv proti Rusku* (2019):⁷⁵ případ se týkal podmínek v ruských věznicích, kterým byl stěžovatel vystaven, vč. nepřetržitého sledování stěžovatele kamerami. Také zde shledal ESPL porušení čl. 3 EÚLP.

Dále je všeobecným problémem lidskoprávní situace v Rusku dodržování **práv menšin**. V oblasti náboženských menšin jsou významně perzekuováni např. Svědci Jehovovi, kteří jsou ruskými úřady považováni za extremisty, a za jejich činnost jsou jim v trestním řízení ukládány až několikaleté tresty odnětí svobody.⁷⁶ Celá situace vyvrcholila až úplným zákazem činnosti Svědků Jehovových v Rusku. ESPL se již po vystoupení Ruska z Rady Evropy k této věci vyjádřil v rozsudku *Taganrog LRO a další proti Rusku*,⁷⁷ kde rozhodl, že postup ruských úřadů vůči Svědkům Jehovovým porušil pět článků EÚLP. Konkrétně se jednalo o čl. 5 EÚLP (právo na svobodu a osobní bezpečnost), čl. 9 EÚLP (svoboda myšlení, svědomí a náboženského

⁷³ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Olisov a další proti Rusku* ze dne 2. května 2017, stížnost č. 10825/09 a 2 další.

⁷⁴ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Magnitský a další proti Rusku* ze dne 27. srpna 2019, stížnosti č. 32631/09 a 53799/12.

⁷⁵ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Izmestěv proti Rusku* ze dne 27. srpna 2019, stížnost č. 74141/10.

⁷⁶ Everything you need to know about human rights in Russian Federation. *Amnesty International* [online]. [cit. 2022-10-17]. Dostupné z: <https://www.amnesty.org/en/location/europe-and-central-asia/russian-federation/report-russian-federation/>.

⁷⁷ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Taganrog LRO a další proti Rusku* ze dne 7. června 2019, stížnost č. 32401/10 a 19 dalších.

vyznání), čl. 10 EÚLP (svoboda projevu), čl. 11 EÚLP (svoboda shromažďování a sdružování) a čl. 1 Protokolu č. 1 k EÚLP (ochrana vlastnictví).

Ruské úřady mají také výrazný problém s ochranou žen a dívek před genderově podmíněným násilím a kybernásilím, která mohou vést až k vraždám dotyčných žen a dívek. Domácí násilí je v Rusku rozsáhlý systematický problém, obhajovaný rodinnými a tradičními hodnotami, který je ruskými orgány vesměs ignorován.⁷⁸ I k tomu se vyjadřovala judikatura ESLP, např. v případě *Volodina proti Rusku* (2019)⁷⁹, ve kterém bylo Rusko shledáno odpovědným za porušení čl. 14 (zákaz diskriminace) ve spojení s čl. 3 EÚLP (zákaz mučení a nelidského či ponižujícího zacházení), protože jeho orgány nebyly schopné ochránit stěžovatelku před opakovaným fyzickým i psychickým týráním, unášením či stalkováním ze strany jejího bývalého partnera.

Ještě problematičtější je situace v případě osob identifikujících se jako LGBTQ+. Ruské orgány vedou rozsáhlou propagandu, která přispívá k nenávisti vůči této menšině a jejímu vyloučení ze společnosti, neobvyklé nejsou ani případy napadání jejích členů. V roce 2013 zde byla na zákonné úrovni zakázána „gay propaganda“ vůči nezletilým.⁸⁰ V roce 2020 byla do ruské ústavy zakotvena definice manželství jako svazku muže a ženy.⁸¹ I problematiku diskriminace LGBTQ+ menšiny ESLP řešil, a to např. v případě *Alexejev a další proti Rusku* (2018),⁸² kde došlo k opakovaným arbitrárním zákazům protestů s LGBTQ+ tematikou ze strany ruských

⁷⁸ Russia. *World Report 2021: Events of 2020* [online]. Human Rights Watch, 2021, s. 559 - 571 [cit. 2022-10-17]. ISBN 978-1-64421-028-4. Dostupné z:

https://www.hrw.org/sites/default/files/media_2021/01/2021_hrw_world_report.pdf.

⁷⁹ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Volodina proti Rusku* ze dne 9. července 2019, stížnost č. 41261/17.

⁸⁰ No Support: Russia's "Gay Propaganda" Law Imperils LGBT Youth. *Human Rights Watch* [online]. [cit. 2022-10-17]. Dostupné z: <https://www.hrw.org/report/2018/12/12/no-support/russias-gay-propaganda-law-imperils-lgbt-youth>.

⁸¹ Russia. *World Report 2021: Events of 2020* [online]. Human Rights Watch, 2021, s. 559 - 571 [cit. 2022-10-17]. ISBN 978-1-64421-028-4. Dostupné z:

https://www.hrw.org/sites/default/files/media_2021/01/2021_hrw_world_report.pdf.

⁸² Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Alexejev a další proti Rusku* ze dne 27. listopadu 2018, stížnost č. 14988/09 a 50 dalších.

úřadů, či v případě *Ždanov a další proti Rusku* (2019),⁸³ kde ruské úřady odmítly registrovat organizaci kvůli tomu, že jejím hlavním účelem byla podpora práv LGBTQ+ osob.

Některé další významné kauzy v oblasti lidských práv jsou v práci uvedeny dále (např. případ *Ančugov a Gladkov proti Rusku* ohledně práv ruských vězňů volit či *OAO Neftyanaya Kompaniya Jukos proti Rusku* týkající se práva na ochranu vlastnictví a práva na spravedlivý proces). I přesto výčet problematických oblastí není zcela kompletní, dobře však ilustruje nedostatky a systematická selhání v ochraně celé řady lidských práv a svobod. Je nutné dodat, že některé oblasti se navíc dočasně či permanentně zhoršily s únorovým napadením Ukrajiny v roce 2022.⁸⁴ Ruský stát má sice v *Ústavě* a dalších právních předpisech zakotvenou celou řadu práv a svobod, ale v praxi přehlíží jejich porušování ze strany vlastních úředníků, není schopný je zaručit ve vztazích mezi občany a sám svojí legislativou a činností přispívá k tomu, aby byla lidská práva porušována. Tato atmosféra vede k tomu, že běžné obyvatelstvo si není příliš vědomo svých práv a lidskoprávní aktivismus má být často vnímán jako „západní zbraň“, jejímž účelem je destabilizace Ruska.⁸⁵

1.4 Dílčí shrnutí

Ruská federace má základní lidská práva a svobody zakotvena ve své *Ústavě* hned v její druhé hlavě a lze říci, že ústavní ochrana je v psané formě až na výjimky na úrovni evropských standardů. Země také ratifikovala celou řadu mezinárodních lidskoprávních úmluv, které jsou na základě článku 15 (4) *Ústavy* součástí ruského právního řádu. Dále je v lidskoprávní oblasti dlouhodobě aktivní v OSN, zejména v Radě OSN pro lidská práva, přičemž důležitou roli sehrává i její pozice stálého člena Rady bezpečnosti OSN. Z regionálních organizací věnujících se lidským právům je Rusko součástí OBSE a Společenství nezávislých států, přičemž po

⁸³ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Ždanov a další proti Rusku* ze dne 16. července 2019, stížnost č. 12200/08 a 2 další.

⁸⁴ Např. ostřejší zásahy vůči demonstrantům či rozsáhlejší blokování webových stránek.

⁸⁵ *EU Human Rights Policy Towards Russia* [online]. European Parliament Directorate-General for External Policies, 2011 [cit. 2022-10-17]. Dostupné z:

https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2011/433871/EXPO-DROI_ET%282011%29433871_EN.pdf.

většinu své existence bylo členem také výrazně lidskoprávně orientované Rady Evropy, která byla pro vývoj ochrany lidských práv na jeho území nejpodstatnější.

I přes ratifikaci řady mezinárodních úmluv a své dlouhodobé členství v Radě Evropy a dalších organizacích v zemi po celou dobu její existence přetrvávaly podstatné lidskoprávní problémy, které jsou v posledních měsících ještě umocněny ruskou agresí na Ukrajině. Rusko má problém s oblastmi, jako jsou svoboda shromažďování a sdružování, svoboda projevu, mučení či ochrana menšin a dalších zranitelných skupin, přičemž tyto problémy nejsou izolované, ale vzájemně provázané. Ruské úřady svojí činností fakticky potlačují existenci opozice, protivládních názorů a nezávislých organizací a médií.

2 Vývoj vztahů mezi Ruskou federací a Radou Evropy

Rusko se stalo členem Rady Evropy v roce 1996 a kromě největšího přispěvatele do rozpočtu Rady Evropy bylo také vzhledem ke své velikosti a strukturálním problémům v oblasti ochrany lidských práv považováno za jednu z největších výzev pro organizaci, a to po celou dobu jeho členství od diskuzí o přistoupení až do vyloučení v březnu 2022. Dále v této kapitole autorka blíže rozebírá celou tuto etapu, s důrazy na problematická období, jako je druhá čečenská válka a anexe ukrajinského poloostrova Krym. Část kapitoly je věnována také stupňující se neochotě ruského soudnictví a dalších ruských orgánů spolupracovat s Evropským soudem pro lidská práva.

2.1 Vstup Ruské federace do Rady Evropy a ratifikace *EÚLP*

K rozpadu Sovětského svazu došlo 26. prosince 1991. Pro nově vzniklé Rusko nastalo složité období, doprovázené hlubokou hospodářskou krizí a nutností hledat novou identitu. Zároveň zde začíná docházet i k celé řadě postupných pokroků v oblasti ochrany lidských práv, která se tak nepatrně začala přibližovat evropským standardům té doby.⁸⁶ Za jeden z těchto kroků lze považovat i přihlášku Ruska do Rady Evropy ze dne 7. května 1992. Motivací Ruska v této době bylo zejména získání mezinárodní kredibility a snaha o socializaci ve společenství hospodářsky významných států.⁸⁷

Z pohledu Rady Evropy patřila přihláška Ruska k jedněm z nejkontroverznějších. Hlavním důvodem byly problémy v oblasti ochrany lidských práv a fungování právního státu, protože dodržování lidských práv a základních svobod a uznání zásady právního státu jsou dle čl. 3 *Statutu*⁸⁸ jedinými kritérii, které musí státy splňovat, aby mohly být do organizace

⁸⁶ MÄLKSOO, Lauri. Introduction: Russia, Strasbourg, and the paradox of a human rights backlash. In: BENEDEK, Wolfgang, MÄLKSOO, Lauri, ed. *Russia and the European Court to Human Rights: The Strasbourg Effect*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018, s. 3-25. ISBN 978-1-108-41573-6.

⁸⁷ BOWRING, Bill. Russia's cases in the ECtHR and the question of implementation. In: BENEDEK, Wolfgang, MÄLKSOO, Lauri, ed. *Russia and the European Court to Human Rights: The Strasbourg Effect*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018, s. 188-221. ISBN 978-1-108-41573-6.

⁸⁸ Čl. 3 *Statutu* stanoví: „Každý člen Rady Evropy uznává zásadu právního státu a zaručuje všem osobám pod jeho jurisdikcí dodržování lidských práv a základních svobod...“ Čl. 4 pak stanoví: „Evropský stát, který je považován

přizvány. Členské státy Rady Evropy si byly vědomy, že v Rusku se odehrává v této oblasti pokrok, nicméně pro některé z nich byl příliš pomalý.⁸⁹ Za jeden z nejpálčivějších problémů byla označována problematika nevyspělého trestního práva včetně využívání trestu smrti a žalostných podmínek ve věznicích.⁹⁰ To ilustruje i několik expertních návštěv Rady Evropy, které v Rusku v období po podání přihlášky působily na pozvání ruské vlády. V závěrečných zprávách z těchto návštěv se objevuje mj. i označení podmínek v ruských věznicích za nelidské, či závěr, že lidská práva zaručována novou ruskou *Ústavou* jsou spíše záležitostí teorie než praxe.⁹¹ Pro kontext je třeba dodat, že podobné obavy panovaly i v případě přistoupení jiných členů, mj. také Ukrajiny.⁹² Hlavní problém, který přijetí Ruska na řadu let zablokovalo, byla však první čečenská válka.⁹³

Přijetí členských států je podmíněno souhlasem Parlamentního shromáždění. Zde proti přijetí Ruska vystupovali mnozí zástupci, zejména členové parlamentů ze států se zkušeností se sovětskou nadvládou, včetně těch z České republiky.⁹⁴ Nakonec však bylo z 214 hlasujících pro přijetí 164, což znamenalo, že Parlamentní shromáždění doporučilo Výboru ministrů přijetí Ruské federace jako člena Rady Evropy. Argumenty pro výhodnost takového kroku v Radě Evropy převážily. Většina z nich se upínala k myšlence, že bude efektivnější a rychlejší pomáhat Rusku s reformami směřujícími k lepší ochraně lidských práv a upevnění právního státu „zevnitř“ než „zvenku“, jinými slovy, že jakožto člen Rady Evropy bude mít Rusko větší

za schopného plnit ustanovení článku 3 a má takovou vůli, může být pozván Výborem ministrů, aby se stal členem Rady Evropy...“

⁸⁹ JORDAN, Pamela A. Does Membership Have Its Privileges?: Entrance into the Council of Europe and Compliance with Human Rights Norms. *Human Rights Quarterly*. The Johns Hopkins University Press, 2003, 25(3), s. 660-688.

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ BOWRING, Bill. Russia's accession to the Council of Europe and human rights: compliance or cross-purposes?. *European Human Rights Law Review*. s. 628-664.

⁹² Tamtéž.

⁹³ LEACH, Philip. Egregious human rights violations in Chechnya: appraising the pursuit of justice. In: BENEDEK, Wolfgang, MÄLKSOO, Lauri, ed. *Russia and the European Court to Human Rights: The Strasbourg Effect*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018, s. 255-294. ISBN 978-1-108-41573-6.

⁹⁴ Tamtéž.

motivaci k rychlejší reformám, a Rada Evropy bude mít silnější nástroje, jak situaci v Rusku ovlivňovat.⁹⁵ Iluze o tom, že Rusko bylo v tuto chvíli připraveno plně dodržovat požadavky dle čl. 3 *Statutu*, neměl pravděpodobně nikdo, nicméně rozhodlo přesvědčení, že ruské členství prospěje jakési socializaci země v západním světě, aby se brzy stala jeho součástí. Lauri Mälksoo poznamenává,⁹⁶ že rozhodnutí nejspíše částečně pramenilo i z touhy států liberální západní Evropy dokázat si vítězství nad hodnotami a zájmy bývalého Sovětského svazu. Tímto vítězstvím mělo být právě podřazení nástupce Sovětského svazu jurisdikci ESLP a rozšíření hodnot, proti kterým se dříve Sovětský svaz tak vymezoval, i do Ruska.

Rusko se tak stává členským státem Rady Evropy 28. února 1996 a od 1. listopadu 1998 je v zemi účinná *EÚLP*.⁹⁷

2.2 Druhá čečenská válka

I přes čerstvou ratifikaci *EÚLP* a další mezinárodní závazky v oblasti lidských práv začíná ruská vláda v roce 1999 druhou čečenskou válku.⁹⁸ Během konfliktu dochází k mnoha závažným porušením lidských práv, vč. kobercového bombardování čečenských sídlišť či filtrování uprchlíků na ty, kteří mohli opustit bojové oblasti, a ty, kteří nikoliv. Příčinou války byl historicky velmi komplikovaný vztah mezi Čečenskou republikou jakožto autonomním regionem Ruska a ruskou centrální vládou, který vedl mj. k opakovanému terorismu ze strany čečenských separatistů vůči ruskému civilnímu obyvatelstvu.⁹⁹ Ani to však (nejen) z pohledu Rady Evropy neospravedlňovalo rozsáhlé porušování lidských práv, ke kterým během této

⁹⁵ BOWRING, Bill. Russia's accession to the Council of Europe and human rights: compliance or cross-purposes?. *European Human Rights Law Review*. s. 628-664.

⁹⁶ LEACH, Philip. Egregious human rights violations in Chechnya: appraising the pursuit of justice. In: BENEDEK, Wolfgang, MÄLKSOO, Lauri, ed. *Russia and the European Court to Human Rights: The Strasbourg Effect*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. s. 255-294. ISBN 978-1-108-41573-6.

⁹⁷ BOWRING, Bill. Russia and the European Convention (or Court) of Human Rights: The End? *Revue québécoise de droit international Quebec Journal of International Law Revista quebequense de derecho internacional*. 2020. s. 201-218.

⁹⁸ Tamtéž.

⁹⁹ LEACH, Philip. Egregious human rights violations in Chechnya: appraising the pursuit of justice. In: BENEDEK, Wolfgang, MÄLKSOO, Lauri, ed. *Russia and the European Court to Human Rights: The Strasbourg Effect*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. s. 255-294. ISBN 978-1-108-41573-6.

války z ruské strany došlo. Jak již bylo výše zmíněno, už první čečenská válka byla v Radě Evropy velkým tématem při diskuzích o přijetí či nepřijetí Ruska jako člena Rady Evropy. Znovuotevření konfliktu tak organizací výrazně rezonovalo.

Během doby bojů ve druhé čečenské válce se Rusko snažilo udržet informace o tom, co se v regionu skutečně děje, v co nejvyšší tajnosti, a proto do oblasti odepíralo přístup žurnalistům, a to domácím i zahraničním.¹⁰⁰ Rozsáhlé porušování lidských práv však bylo zřejmé, a tak v dubnu roku 2000 Rada Evropy přistoupila k prvnímu pozastavení hlasovacích práv ruských zástupců v Parlamentním shromáždění dle čl. 8 *Statutu*,¹⁰¹ které trvalo do ledna 2001.¹⁰² Toto gesto způsobilo Rusku zejména reputační újmu, kterou se země po dosažení svých cílů v Čečensku snažila napravit, aby předešla závažnějším důsledkům, jako třeba úplnému vyloučení z Rady Evropy.

Od roku 2001 se tak zástupci Ruska začali pravidelně setkávat se zástupci Rady Evropy, aby s nimi vedli dialog o situaci v Čečensku. To vedlo k celé řadě dílčích zlepšení situace. Rusko např. částečně začalo na svých vlastních vojácích vynucovat odpovědnost za porušování lidských práv během konfliktu.¹⁰³ V otázce čečenského konfliktu pak Rusko spolupracovalo s Radou Evropy více než s kteroukoliv jinou mezinárodní organizací. Dokonce souhlasilo s vysláním tříčlenného expertního týmu Rady Evropy do Čečenska, aby tam tento pomáhal speciálnímu zástupci prezidenta Putina pro otázky lidských práv v Čečensku. Tento expertní tým byl jedinou mezinárodní misí s lidskoprávním mandátem, kterou ruská vláda do Čečenska vpustila.¹⁰⁴ Stále se však v kontextu rozsáhlosti a brutality porušování lidských práv v Čečensku jednalo o poměrně marginální ústupek.

¹⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰¹ Čl. 8 *Statutu* stanoví: „Člen Rady Evropy, který vážně porušil ustanovení článku 3, může být dočasně zbaven svého práva na zastoupení...“

¹⁰² JORDAN, Pamela A. Does Membership Have Its Privileges?: Entrance into the Council of Europe and Compliance with Human Rights Norms. *Human Rights Quarterly*. The Johns Hopkins University Press, 2003, 25(3), s. 660-688.

¹⁰³ Tamtéž.

¹⁰⁴ Tamtéž.

Mnoho případů porušení lidských práv z doby čečenských válek se dostalo před ESLP, což byl prakticky jediný mechanismus, skrze který šlo válečné zločiny v Čečensku efektivně rozkrývat a vyšetřovat.¹⁰⁵ Tento fakt byl ze strany Rady Evropy také jedním z argumentů, proč nepřistoupit k úplnému vyloučení Ruska z Rady Evropy. Členství Ruska v organizaci v tuto chvíli znamenalo pro oběti největší šanci na dosažení spravedlnosti. ESLP v souvislosti s porušováním lidských práv v Čečensku během čečenských válek v letech 1994–2001 vydal do srpna 2022 více než 290 rozsudků, ve kterých rozhodl o porušení *EÚLP*.¹⁰⁶ Okolo 60 % z nich zahrnovalo nucená zmizení.¹⁰⁷ Při rozhodování o přípustnosti konkrétních případů ESLP zmírnil své jinak přísné požadavky na lhůtu, v rámci které je třeba se na něj obrátit, a to kvůli problémům s informováním obětí či jejich příbuzných o uzavření jednotlivých případů, zejména v případech pohřešovaných osob. Z tohoto důvodu ESLP v některých případech akceptoval podání stížností až s desetiletým zpožděním.¹⁰⁸

2.3 Období před anexí Krymského poloostrova

Po relativním uklidnění situace v Čečensku po roce 2001 se vztahy mezi Ruskem a Radou Evropy dočasně stabilizovaly. Rusko pracovalo na legislativních úpravách, aby jeho zákony odpovídaly standardům Rady Evropy. A ačkoliv nelze říci, že by faktické dopady byly okamžité či absolutní, tak v tomto případě sehrálo členství v Radě Evropy v ochraně lidských práv znatelnou roli. Např. v červenci 2002 došlo k novelizaci ruských trestních zákonů, které obohatily ruské trestní právo zejména o lidskoprávní klauzule. Zaostalost Ruska v oblasti ochrany lidských práv dobře vykresluje fakt, že až touto novelizací poznalo ruské trestní právo

¹⁰⁵ MASSIAS, Jean-Pierre. *Russia and the Council of Europe: Ten Years Wasted?* Institut Français des Relations Internationales, 2007.

¹⁰⁶ *Factsheet: Armed conflicts*. European Court of Human Rights, 2022. Dostupné z: https://www.echr.coe.int/documents/fs_armed_conflicts_eng.pdf.

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ LEACH, Philip. Egregious human rights violations in Chechnya: appraising the pursuit of justice. In: BENEDEK, Wolfgang, MÄLKSOO, Lauri, ed. *Russia and the European Court to Human Rights: The Strasbourg Effect*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018, s. 255-294. ISBN 978-1-108-41573-6.

zásadu presumpce nevinoty.¹⁰⁹ Změny v této oblasti tak bylo nutné provést na ústavní i zákonné úrovni, a novely přijaté v této době byly zjevně ovlivněny nejen *EÚLP*, ale i dalšími úmluvami sjednanými v rámci Rady Evropy. Ty přispěly k celkově spravedlivějšímu trestnímu procesu, zejména k posílení práv obviněných a vězňů, modernější úpravě ukládání trestů, a také lepším podmínkám ve věznicích. Posun však v tomto kontextu nelze chápat jako skok do standardů států západní Evropy. Z výše uvedených rozsudků ESLP či *zprávy Amnesty International o stavu lidských práv v Ruské federaci za rok 2021* vyplývá, že k mučení při výsleších a ve věznicích dochází i v dnešní době, přičemž případy z většiny nejsou vyšetřovány.¹¹⁰

Kromě toho vznikla v rámci Rady Evropy *Evropská úmluva o vydávání*, kterou Rusko taktéž ratifikovalo, stejně jako *Evropskou úmluvu o vzájemné pomoci ve věcech trestních*. Požadavky obou zmíněných úmluv a *EÚLP* Rusko zapracovalo do nového *trestního řádu*, který vstoupil v platnost 1. července 2002. Ten tak poprvé v historii obsahoval ustanovení o mezinárodní spolupráci v trestních věcech. Kromě toho přinesl další drobnější i zásadní změny v trestním procesu – nově např. o vzetí do vazby nerozhodoval prokurátor, ale soud.¹¹¹

V tomto období se velkým problémem ve vztazích mezi oběma subjekty kromě dozvuků čečenských válek stal také trest smrti v Rusku. Ten ve vztahu k době míru zakazuje *Protokol k EÚLP č. 6*, a ačkoliv Rusko v roce 1996 aplikaci ustanovení o ukládání trestu smrti pozastavilo,¹¹² a od vstupu do Rady Evropy fakticky žádnou popravu nevykonalo, ratifikaci *Protokolu č. 6* a definitivnímu vyškrtnutí trestu smrti z ústavy i trestních zákonů se bránilo,

¹⁰⁹ JORDAN, Pamela A. Does Membership Have Its Privileges?: Entrance into the Council of Europe and Compliance with Human Rights Norms. *Human Rights Quarterly*. The Johns Hopkins University Press, 2003, 25(3). s. 660-688.

¹¹⁰ Everything you need to know about human rights in Russian Federation. *Amnesty International* [online]. [cit. 2022-10-17]. Dostupné z: <https://www.amnesty.org/en/location/europe-and-central-asia/russian-federation/report-russian-federation/>.

¹¹¹ NORROS, Merja. The System of International Legal Cooperation in Criminal Matters in Russia: Council of Europe Conventions in the Field of Penal Law and Their Implementation in Russia. *Review of Central and East European Law*. Koninklijke Brill NV., 2004, (4). s. 497-525.

¹¹² Human rights in Russia: No light at the end of the tunnel. *European Parliamentary Research Service (Briefing)*. 2016. Dostupné také z: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/589768/EPRS_BRI\(2016\)589768_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/589768/EPRS_BRI(2016)589768_EN.pdf).

přičemž velkou roli zde sehrál nesouhlas ruské veřejnosti.¹¹³ Rusko tak bylo jediným státem Rady Evropy, který *Protokol č. 6* sice podepsal, ale nikdy neratifikoval.¹¹⁴

Rusko se velice brzy stalo státem, na který byl prakticky každý rok podán nejvyšší počet stížností k ESLP. Např. v roce 2005 se jednalo o 10 583 stížností, zatímco druhé Polsko mělo méně než poloviční počet – 5 033.¹¹⁵ V tomto faktu však samozřejmě sehrává poměrně důležitou roli i velikost ruské populace v porovnání s jinými státy Rady Evropy – např. zmiňované Polsko mělo v roce 2005 populaci 38,17 milionů obyvatel,¹¹⁶ zatímco Rusko 143,52 milionů.¹¹⁷ Pro Rusko byla však v této době velice důležitá mezinárodní reputace, a přijalo tak velké množství dobrovolných závazků,¹¹⁸ spolupracovalo na nové legislativě s Benátskou komisí a ruské soudy se také více začaly snažit ruské zákony i ústavu vykládat v souladu s *EÚLP* a judikaturou ESLP.¹¹⁹

Dne 10. října 2003 vydal Nejvyšší soud Ruské federace nařízení č. 5 „*O uplatňování obecně uznávaných zásad a norem mezinárodního práva a mezinárodních úmluv ratifikovaných Ruskou federací obecnými soudy*“, závazné pro všechny soudy v zemi, ve kterém stanovil nutnost respektovat pravidla stanovená *Vídeňskou úmluvou o smluvním právu* ohledně výkladu mezinárodních smluv. Uvedl také, že uznává povinnou jurisdikci ESLP v oblasti interpretace

¹¹³ MASSIAS, Jean-Pierre. *Russia and the Council of Europe: Ten Years Wasted?* Institut Français des Relations Internationales, 2007.

¹¹⁴ Vychází z: Chart of signatures and ratifications of Treaty 114: Protocol No. 6 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms concerning the Abolition of the Death Penalty. *Council of Europe* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treaty=114>.

¹¹⁵ MASSIAS, Jean-Pierre. *Russia and the Council of Europe: Ten Years Wasted?* Institut Français des Relations Internationales, 2007.

¹¹⁶ Population, total - Poland. *The World Bank* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=PL>.

¹¹⁷ Population, total - Russian Federation. *The World Bank* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=RU>.

¹¹⁸ MASSIAS, Jean-Pierre. *Russia and the Council of Europe: Ten Years Wasted?* Institut Français des Relations Internationales, 2007.

¹¹⁹ Tamtéž.

EÚLP a jejích protokolů.¹²⁰ Všechny soudy v zemi tak měly rozhodovat v souladu s judikaturou ESLP, aby se Rusko vyhnulo jakýmkoliv porušením *EÚLP*. V roce 2013 vydal Nejvyšší soud další, související nařízení č. 21 „*O uplatňování Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod ze dne 4. listopadu 1950 a jejích protokolů obecnými soudy*“, ve kterém vyjasnil, že je třeba brát v potaz i judikaturu ESLP v případech proti jiným státům.¹²¹

V roce 2008 došlo k válce v Jižní Osetii mezi Ruskem a Gruzii, tedy dvěma členy Rady Evropy. Tato válka je považována za první evropskou válku 21. století.¹²² V tomto případě vyvázlo Rusko ve vztahu k Radě Evropy prakticky bez důsledků. Rada Evropy zdůrazňovala podíl obou stran na vzniku konfliktu, apelovala na jeho ukončení a neuznání Jižní Osetie jakožto samostatného státu, ale k žádným ostřejším krokům nepřistoupila.¹²³ Celá situace však vedla k dokonce dvěma ze vzácných případů podání mezistátní stížnosti k ESLP.

2.4 Anexe Krymského poloostrova a následující roky

Dne 6. března 2014 bylo na Krymském poloostrově, který je součástí území Ukrajiny, vyhlášeno „Celokrymské referendum“, a to za účelem rozhodnutí o osudu Krymu. Možnosti byly dvě: buď oddělení oblasti od zbytku Ukrajiny a následné připojení k Ruské federaci, anebo setrvání v pozici součásti Ukrajiny.¹²⁴ Dle dostupných zpráv je zřejmé, že Rusko k vyhlášení i konkrétnímu výsledku tohoto referenda minimálně velmi výrazně přispělo, což zpětně částečně potvrdili i samotní ruští představitelé. Jednalo se zejména o šíření propagandy až dezinformací

¹²⁰ Tamtéž.

¹²¹ BURKOV, Anton. The use of European human rights law in Russian courts. In: BENEDEK, Wolfgang, MÁLKSOO, Lauri, ed. *Russia and the European Court to Human Rights: The Strasbourg Effect*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018, s. 59-92. ISBN 978-1-108-41573-6.

¹²² Russo-Georgian War. *Wikipedia: The Free Encyclopedia* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Russo-Georgian_War.

¹²³ Resolution 1633 (2008): The consequences of the war between Georgia and Russia. *PACE: Parliamentary Assembly* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17681>.

¹²⁴ GRANT, Thomas D. Annexation of Crimea: Current Developments. *American Journal of International Law*. Cambridge University Press, 2015. s. 68-95.

mezi prokremelským obyvatelstvem, využívání složité jazykové otázky na Ukrajině¹²⁵ či šíření strachu z Euromajdanu.^{126 127} Kromě toho byli na Krym ruskou vládou vysláni neoznačení vojáci, kteří měli dle vyjádření ruských představitelů dohlížet na průběh referenda. Tato činnost Ruska je v přímém rozporu s mezinárodním právem, konkrétně se zákazem vměšování se do záležitostí cizího státu, který je v mezinárodním právu obyčejovým pravidlem,¹²⁸ a zákazem agrese, zakotveném v čl. 2 odst. 4 *Charty OSN*.

Oficiálním výsledkem referenda prezentovaným ruskými úřady bylo, že 96,77 % hlasujících hlasovalo pro připojení Krymu k Rusku, a to s 83,1 % účastí.¹²⁹ Podle odhadů neziskových organizací se ale jednalo spíše o 50–60 % hlasujících pro připojení k Rusku, a to při účasti zhruba 30–50 %.¹³⁰ Samotné zásahy Ruska do vnitřních záležitostí Ukrajiny a vyslání příslušníků jeho armády na území cizího státu jsou dostatečným argumentem pro označení tohoto referenda za protiprávní a neplatné. Ústavní soud Ukrajiny navíc dne 14. března 2014 potvrdil, že otázka týkající se změny území Ukrajiny může být rozhodnuta pouze celostátním referendem, a to na základě rozhodnutí Parlamentu Ukrajiny o konání takového referenda. V tomto rozhodnutí tak Ústavní soud Ukrajiny podpořil dřívější zrušení celého referenda ze

¹²⁵ Jedná se o problematiku ruskojazyčných obyvatel. Na Ukrajině hovoří velká část obyvatel rusky jako svým prvním jazykem, nicméně někteří z nich se považují za etnické Rusy, zatímco jiní za etnické Ukrajince, pouze rusky hovořící. Ruská propaganda dokázala dobře využít zrušení zákona o regionálních jazycích ze strany ukrajinského parlamentu, protože tím pádem bylo ukrajinským regionům zakázáno ustanovit ruštinu jako úřední jazyk daného regionu. Tento zákon byl později ústavním soudem označen jako neústavní.

¹²⁶ Opinion: Annexation of Crimea: A masterclass in political manipulation. *ALJAZEERA* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.aljazeera.com/opinions/2019/3/16/annexation-of-crimea-a-masterclass-in-political-manipulation>.

¹²⁷ Jako Euromajdan či Majdan jsou označovány události na Ukrajině od 21. listopadu 2013 do 22. února 2014. Jednalo se o masové proevropské a protivládní demonstrace v reakci na nepodepsání asociační dohody s Evropskou unií ze strany tehdejšího prezidenta Viktora Janukovyče, které vyústily v jeho odvolání. Při protestech zemřely desítky lidí, zejména demonstrantů.

¹²⁸ ONDŘEJ, Jan. *Vybrané otázky práva mezinárodní bezpečnosti a odzbrojení*. Praha: Wolters Kluwer, 2021. s. 5-10. ISBN 978-80-7676-108-7.

¹²⁹ GRANT, Thomas D. Annexation of Crimea: Current Developments. *American Journal of International Law*. Cambridge University Press, 2015. s. 68-95.

¹³⁰ Tamtéž.

strany prezidenta Ukrajiny, který tak učinil na základě jeho neústavnosti.¹³¹ Protiústavnost referenda byla deklarována i Benátskou komisí Rady Evropy.¹³²

I přesto však došlo dne 21. března 2014 k invazi ruských vojsk na území Krymu a jeho násilnému zabrání, které vedlo k faktickému připojení poloostrova k území Ruské federace. Mezinárodní společenství na tento krok zareagovalo uvalením celé řady sankcí na Rusko a jeho přední představitele a širokou podporou Ukrajiny např. prostřednictvím přijímání rezolucí o protiprávnosti anexe na půdě OSN, OBSE, Rady Evropy a dalších.¹³³ Připojení poloostrova k Rusku není do dnešního dne většinou států světa uznáváno a oficiálně tak Krymský poloostrov zůstal součástí Ukrajiny, která ho označuje za dočasně okupované území.¹³⁴ Nicméně faktickou kontrolu a správu zde vykonává právě Ruská federace, která Krym považuje za svoji plnohodnotnou součást a dále pracuje na infrastruktuře tak, aby byl Krymský poloostrov plně po všech stránkách propojen s ruským územím.

Rusko z mezinárodněprávní stránky argumentovalo dlouhodobě problematickou otázkou práva na secesi, jakožto odtržení části území od mateřského státu proti vůli tohoto mateřského státu. V případě secese se z hlediska mezinárodního práva střetávají dva mezinárodněprávní principy, oba mimo jiné obsažené také v *Chartě OSN*, totiž právo na zachování územní integrity na straně jedné a právo na sebeurčení národů na straně druhé.¹³⁵ Nauka i praxe se k legalitě a přípustnosti secese staví nejednotně. Mezinárodní právo ji vysloveně neuznává jako možnost

¹³¹ Tamtéž.

¹³² Opinion no. 762/2014: *Opinion on “whether the decision taken by the Supreme Council of the Autonomous Republic of Crimea in Ukraine to organise a referendum on becoming a constituent territory of the Russian Federation or restoring Crimea’s 1992 Constitution is compatible with constitutional principles”*, přijatý na 98. plenárním zasedání Benátské komise ve dnech 21-22. března 2014. Rada Evropy. Dostupné také z: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2014\)002-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2014)002-e).

¹³³ 10 facts you should know about russian military aggression against Ukraine. *Ministry of Foreign Affairs of Ukraine* [online]. [cit. 2022-11-19]. Dostupné z: <https://mfa.gov.ua/en/10-facts-you-should-know-about-russian-military-aggression-against-ukraine>.

¹³⁴ Temporary Occupation of Crimea and City of Sevastopol. *Ministry of Foreign Affairs of Ukraine* [online]. [cit. 2022-11-19]. Dostupné z: <https://mfa.gov.ua/en/timchasova-okupaciya-ar-krim-ta-m-sevastopol>.

¹³⁵ URBANOVÁ, Kristýna, ed. Právo na secesi v souvislosti se situací v Kosovu a na Krymu. In: ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo a státní území*. Praha, 2016. s. 179-193. ISBN 978-80-87975-42-8.

výkonu práva, ale zároveň ji nezakazuje. Nauka se přiklání k názoru, že právo na sebeurčení by mělo být primárně vykonáváno jinými způsoby (např. územní autonomií v rámci již existujícího státu), nicméně za určitých krajních okolností by mohla přicházet v úvahu právě i secese – a to např. pokud dochází ze strany mateřského státu k masivnímu utlačování a porušování norem mezinárodního práva, a jiný výkon práva na sebeurčení tak není možný.¹³⁶ V případě odtržení Krymu je však klíčová právě otázka pobytu ruských vojsk na předmětném území v době konání referenda, kterou lze z hlediska mezinárodního práva definovat jako protiprávní použití síly. Spíše než o secesi se tak jednalo o snahu legitimizovat stav vzniklý porušením *jus cogens*, a to z hlediska mezinárodního práva možné není. Anexe byla jakožto protiprávní odsouzena např. *rezolucí Valného shromáždění OSN A/RES/68/262*.¹³⁷

Rada Evropy na anexi Krymského poloostrova reagovala jednoznačným odsouzením tohoto kroku. Ukrajina je stejně jako Ruská federace členem Rady Evropy, a na rozdíl od války v Jižní Osetii tentokrát nikdo nepochyboval o primární odpovědnosti Ruska za celou situaci ani o tom, že se jedná o chování v rozporu s mezinárodním právem a zásadami Rady Evropy. Podle Petry Roter byla anexe Krymského poloostrova zlomovým bodem, který vztahy mezi Radou Evropy a Ruskem otrávil nadobro.¹³⁸ Uvádí, že k neimplementaci rozsudků ESLP dochází v různých intenzitách ze strany celé řady členských států Rady Evropy, a proto i přes četné předchozí komplikace ve vztazích mezi ruskými úřady a ESLP to byl až akt agrese vůči jinému státu, který výrazným způsobem vybočoval z akceptovatelného chování členského státu a vztahy poškodil nezvratně.¹³⁹

Parlamentní shromáždění tak znovu odebralo ruské delegaci hlasovací práva a práva ruských členů shromáždění na zastoupení v jeho hlavních orgánech. Dále bylo ruským členům odebráno

¹³⁶ Tamtéž.

¹³⁷ *Rezoluce Valného shromáždění OSN A/RES/68/262*, přijatá dne 1. dubna 2014.

¹³⁸ ROTER, Petra. Russia in the Council of Europe: Participation à la carte. In BENEDEK, Wolfgang, MÄLKSOO, Lauri, ed. *Russia and the European Court to Human Rights: The Strasbourg Effect*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. s. 26-56. ISBN 978-1-108-41573-6.

¹³⁹ Tamtéž.

právo účastnit se volebních pozorovatelských misí.¹⁴⁰ Ruská delegace na tento krok zareagovala dlouhodobým odepíráním jakékoliv kooperace s Parlamentním shromážděním. Celá situace ve vztazích mezi Radou Evropy a Ruskem se postupně vyostřovala a na konci června roku 2017 ruský ministr zahraničí Sergej Lavrov avizoval pozastavení placení pravidelných příspěvků Radě Evropy, a to dokud práva členů ruské delegace do Parlamentního shromáždění nebudou plně obnovena.¹⁴¹ Tento krok byl poměrně ostrou reakcí, a to zejména protože ruské příspěvky tvořily podstatnou část rozpočtu organizace.

V květnu 2019 došlo ze strany Rady Evropy k ústupku, a to i přes hlasité protesty zejména ukrajinských zástupců, kteří dokonce vyhrožovali tím, že by Ukrajina organizaci mohla opustit.¹⁴² Výbor ministrů i Parlamentní shromáždění se drtivou většinou shodly na odvolání zbývajících sankcí proti Rusku omezující možnost jeho účasti na chodu organizace.¹⁴³ Na začátku července toho samého roku pak Rusko obnovilo své platby do rozpočtu Rady Evropy.¹⁴⁴

2.5 Rusko a ESLP po anexi Krymského poloostrova

V období po anexi Krymu se postupně stupňovala neochota ruských úřadů podřizovat ruské právo rozhodnutím a rozsudkům mezinárodních orgánů pro ochranu lidských práv, přičemž beze sporu nejproblematictějšími byly pro Rusko rozsudky Evropského soudu pro lidská práva. Prvním krokem Ruska k větší kontrole nad implementací rozsudků ESLP bylo *rozhodnutí Ústavního soudu Ruské federace č. 21-P* ze dne 14. července 2015, ve kterém Ústavní soud

¹⁴⁰ Citing Crimea, PACE suspends voting rights of Russian delegation and excludes it from leading bodies. *Parliamentary Assembly* [online]. [cit. 2022-11-19]. Dostupné z: <https://pace.coe.int/en/news/4982>.

¹⁴¹ BOWRING, Bill. Russia and the European Convention (or Court) of Human Rights: The End? *Revue québécoise de droit international Quebec Journal of International Law Revista quebequense de derecho internacional*. 2020. s. 201-218. ISSN 2561-6994.

¹⁴² Withdrawal from the Council of Europe. *Wikipedia: The Free Encyclopedia* [online]. [cit. 2022-11-19]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Withdrawal_from_the_Council_of_Europe.

¹⁴³ BOWRING, Bill. Russia and the European Convention (or Court) of Human Rights: The End? *Revue québécoise de droit international Quebec Journal of International Law Revista quebequense de derecho internacional*. 2020. s. 201-218.

¹⁴⁴ Tamtéž.

Ruské federace po vzoru judikatury ústavních soudů některých evropských států (zejména Německo, Rakousko, Itálie a Spojené království)¹⁴⁵ stanovil, že ruské orgány se mohou v konkrétních případech obrátit na ústavní soud, aby na jejich žádost posoudil, zda není konkrétní rozsudek ESLP nemožné vykonat z důvodu jeho neslučitelnosti se samotnými základy ruského ústavního pořádku.¹⁴⁶ Toto stanovisko ústavního soudu není samo o sobě v evropském kontextu problematické, protože podobné právo „bránit“ samotné základy svého ústavního pořádku proti rozhodnutím mezinárodních orgánů si vyhradila celá řada evropských ústavních či nejvyšších soudů.

Ještě ten samý rok však došlo k novelizaci *federálního zákona o Ústavním soudu Ruské federace č. L2015, N7-FKZ*, která stanovila, že ruský ústavní soud má pravomoc rozhodovat o otázce „možnosti“ či „nemožnosti“ vykonání rozhodnutí mezinárodních orgánů pro ochranu práv a svobod člověka, tedy včetně rozsudků ESLP.¹⁴⁷ V tomto případě se jedná o daleko problematičtější krok, který v této fázi už dosáhl úrovně rozporu s *EÚLP*, konkrétně s čl. 46, který stanoví, že:

„Vysoké smluvní strany se zavazují, že se budou řídit konečnými rozsudky Soudu ve všech případech, jichž jsou stranami.“

Jako v rozporu s mezinárodním právem tuto novelizaci označila mj. také Benátská komise Rady Evropy.¹⁴⁸ Tato novelizace tak znamenala ohrožení práv a svobod ruských občanů, pro které nově oficiálně ani rozsudek ESLP o porušení jejich lidských práv nemusel stačit na to, aby se jim dostalo spravedlnosti. Riziko pro Radu Evropy v této chvíli spočívalo zejména

¹⁴⁵ Rozhodnutí Ústavního soudu Ruské federace ze dne 14. července 2015, č. 21-P. Dostupné také z: <https://rg.ru/documents/2015/07/27/ks-dok.html>.

¹⁴⁶ BOWRING, Bill. Russia and the European Convention (or Court) of Human Rights: The End? *Revue québécoise de droit international Quebec Journal of International Law Revista quebequense de derecho internacional*. 2020. s. 201-218.

¹⁴⁷ MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné - obecná část - a poměr k jiným právním systémům*. 7. 2020. s. 375-377. ISBN 978-80-210-9510-6.

¹⁴⁸ Opinion no. 832/2015: *Russian Federation: Opinion on “the amendments to the Federal Constitutional Law on the Constitutional Court”*, přijatý na 107. plenárním zasedání Benátské komise ve dnech 10.-11. června 2016. Rada Evropy. Dostupné také z: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2016\)016-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)016-e).

v tom, že pokud by Rusko tuto možnost opakovaně využívalo, mohlo by v krajním případě dojít až k podkopání autority ESLP a podobným krokům ze strany dalších zemí.

V dubnu roku 2016 posuzoval ruský ústavní soud poprvé možnost výkonu rozsudku ESLP. Jednalo se o rozsudek *Ančugov a Gladkov proti Ruské federaci*,¹⁴⁹ který byl v Rusku vnímán jako velice kontroverzní. Sergej Ančugov a Vladimír Gladkov byli ruští občané, kteří si odpykávali v ruské věznici trest za závažné trestné činy, včetně vraždy. V letech 2003 a 2007 jim volební komise nedovolila volit v parlamentních volbách. Toto rozhodnutí se opíralo o čl. 32 (3) ruské ústavy, který zní:

*„Zbavení práva volit a být volen jsou občané, kteří byli soudem uznáni za nezpůsobilé k právním úkonům, jakož i občané, kteří jsou na základě rozsudku soudu drženi v ústavech pro výkon trestu odnětí svobody.“*¹⁵⁰

ESLP v tomto případě rozhodl, že takto paušální odebrání aktivního i pasivního volebního práva určitým skupinám ruských občanů bez dalšího je v rozporu s EÚLP. Ministerstvo spravedlnosti Ruské federace po vydání zmiňovaného rozsudku ESLP požádalo ruský ústavní soud o posouzení, zda je třeba se rozsudkem řídit.

Ústavní soud ve svém rozhodnutí uvedl, že Rusko má právo neplnit rozsudky ESLP, které jsou v rozporu s Ústavou, protože Ústava není podřízena EÚLP. Zároveň bylo pro ruské orgány velkým problémem to, že Rusko by muselo změnit svoji Ústavu, aby požadavky ESLP naplnilo. Je však třeba zdůraznit, že ve svém rozhodnutí se ruský ústavní soud snažil o určitý diplomatický přístup. I přestože v konečném důsledku rozhodl, že část rozsudku *Ančugov a Gladkov proti Ruské federaci* nelze vykonat, tak uvedl, že nevylučuje, že v budoucnosti by mohl začít být uplatňován přístup k trestům, který by nebránil odsouzeným ve výkonu volebního práva.¹⁵¹ Podle ústavního soudu i přes znění čl. 32 (3) Ústavy může zákonodárce svůj přístup k odsouzeným vězňům diferenciovat např. na základě vážnosti spáchaného trestného

¹⁴⁹ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Ančugov a Gladkov proti Rusku* ze dne 4. července 2013, stížnosti č. 11157/04 a č. 15162/05.

¹⁵⁰ Překlad autorky, v originále: *Не имеют права избирать и быть избранными граждане, признанные судом недееспособными, а также содержащиеся в местах лишения свободы по приговору суда.*

¹⁵¹ Rozhodnutí Ústavního soudu Ruské federace ze dne 19. dubna 2016, č. 12-P. Dostupné také z: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_197028/92d969e26a4326c5d02fa79b8f9cf4994ee5633b/.

činu.¹⁵² Dále argumentoval tím, že v době ratifikace *EÚLP* neexistovala žádná judikatura k právu volit, jak je zakotveno v čl. 3 *Protokolu č. 1 k EÚLP* a Rusko se tak nikdy nezavázalo k tomu, aby umožňovalo volit také vězňům. Pokud by *EÚLP* takový požadavek měla, podle ústavního soudu by už samotná ratifikace *EÚLP* byla v rozporu s ruskou *Ústavou*.

Tento rozsudek ESLP se tak stal prvním případem, který ruský ústavní soud odmítl jako nevykonatelný kvůli jeho rozporu s *Ústavou*. Výkon rozsudku však i tak Výbor ministrů na svém zasedání, konajícím se od 23. do 25. září 2019, označil za úspěšný¹⁵³ a ukončil svůj dohled nad ním.¹⁵⁴ Důvodem bylo to, že v roce 2017 vešla v účinnost novela ruského *trestního zákoníku* umožňující uložit trest povinných prací,¹⁵⁵ přičemž jeho uložení nezakládalo vězňům nemožnost volit. Podle Výboru ministrů se tak tedy Rusko zbavilo plošného zákazu aktivního i pasivního volebního práva všech vězňů, a rozsudek ESLP je tak považován za úspěšně implementovaný.¹⁵⁶

Rozhodnutí Výboru ministrů je však kritizováno jako velmi alibistické. Jedním z argumentů je, že možnost uložení povinných prací byla do ruského *trestního zákoníku* zavedena už v prosinci 2011, tedy ještě před rozsudkem ESLP ve věci *Ančugov a Gladkov proti Ruské federaci*, a v roce 2017 pouze vstoupilo v účinnost. Těžko tak může znamenat jakoukoliv

¹⁵² Anchugov and Gladkov is not Enforceable: the Russian Constitutional Court Opines in its First ECtHR Implementation Case. *OpinioJuris* [online]. [cit. 2022-11-19]. Dostupné z: <http://opiniojuris.org/2016/04/25/anchugov-and-gladkov-is-not-enforceable-the-russian-constitutional-court-opines-in-its-first-ecthr-implementation-case/>.

¹⁵³ Resolution CM/ResDH(2019)240: Execution of the judgments of the European Court of Human Rights Two cases against Russian Federation. *HUDOC* [online]. [cit. 2022-11-19]. Dostupné z: <https://hudoc.exec.coe.int/eng#%7B%22EXECIdentifier%22:%5B%22001-196634%22%5D%7D>.

¹⁵⁴ Russia abolished blanket ban on prisoners' voting. *Council of Europe* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/execution/-/russia-abolished-blanket-ban-on-prisoners-voting>.

¹⁵⁵ Trest uložení povinných prací znamená umístění odsouzeného do nápravného centra, kde vykonává určité práce. Pachatelé trestných činů sem mohou být umístěni v případě spáchání nezávažného či středně závažného trestného činu, ale také pokud spáchali závažný trestný čin poprvé. Jedná se tak o alternativní trest, který je však stále spojen s významným omezením svobody, nelze jej tedy zaměňovat za trest obecně prospěšných prací.

¹⁵⁶ Russia abolished blanket ban on prisoners' voting. *Council of Europe* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/execution/-/russia-abolished-blanket-ban-on-prisoners-voting>.

změnu situace oproti té, o které ESLP rozhodoval, či poukazovat na snahu ruských orgánů o naplnění rozsudku ESLP.¹⁵⁷

Ačkoliv to tedy byla ruská strana, kdo v zárodku porušil své povinnosti vyplývající z *EÚLP* bezprecedentním rozhodnutím ruského ústavního soudu o nevykonatelnosti rozsudku ESLP, tak nakonec ustoupila Rada Evropy. Nicméně lze říci, že obě strany se ve sporu o rozsudek *Ančugov a Gladkov proti Ruské federaci* snažily o diplomatické řešení a nakonec zde nevznikl otevřený spor. To se však nedá říci o dalším známém případě, ve kterém ruský ústavní soud posuzoval vykonatelnost rozsudku ESLP, totiž *OAO Neftyanaya Kompaniya Jukos proti Rusku*.¹⁵⁸

V tomto poměrně rozsáhlém a složitém případě ESLP rozhodl o porušení práva na spravedlivý proces a ochrany vlastnictví akcionářů ruské společnosti Jukos ze strany ruských úřadů, které sérií rozhodnutí fakticky vyvlastnily majetek společnosti Jukos na základě obvinění z daňových podvodů.¹⁵⁹ Evropský soud pro lidská práva na základě shledaných porušení *EÚLP* přiznal stěžovatelům nejvyšší částku za spravedlivé zadostiučinění ve své historii,¹⁶⁰ a to ve výši 1 866 104 634 eur.¹⁶¹ Tu však Rusko odmítlo zaplatit. Rozsudek ESLP v této věci byl v Rusku vnímán jako politický a výše přiznané kompenzace byla pro mnohé ruské politiky nepřijatelná. Ruské ministerstvo spravedlnosti se tak obrátilo na ústavní soud, aby vykonatelnost rozsudku posoudil.

¹⁵⁷ Case Closed, but what about the Execution of the Judgment? The closure of Anchugov and Gladkov v. Russia. *EJIL: Blog of European Journal of International Law* [online]. [cit. 2022-11-19]. Dostupné z: <https://www.ejiltalk.org/case-closed-but-what-about-the-execution-of-the-judgment-the-closure-of-anchugov-and-gladkov-v-russia/>.

¹⁵⁸ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *OAO Neftyanaya Kompaniya Jukos proti Rusku* ze dne 31. července 2011, stížnost č. 14902/04.

¹⁵⁹ MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné - obecná část - a poměr k jiným právním systémům*. 7. 2020. s. 375-377. ISBN 978-80-210-9510-6.

¹⁶⁰ MCCARTHY, Conor. The ECtHR's Largest Ever Award for Just Satisfaction Rendered in the Yukos Case. *Blog of the European Journal of International Law* [online]. 2014 [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.ejiltalk.org/the-ecthrs-largest-ever-award-for-just-satisfaction-rendered-in-the-yukos-case/>.

¹⁶¹ Council of Europe in dispute with Russia over Yukos case. *BBC* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-europe-38691148>.

O věci tak opět rozhodoval ruský ústavní soud. Oproti případu *Ančugov a Gladkov proti Rusku* se v tomto případě neobjevuje přímý rozpor rozsudku ESLP s ruskou *Ústavou*. Ruský ústavní soud však tentokrát zvolil lidskoprávní argumentaci založenou na principu, že ruský stát má právo odmítnout vykonat rozsudek ESLP v případech, kdy *Ústava* stanoví vyšší úroveň ochrany lidských práv v rovnováze s právy a svobodami ostatních. Ústavní soud upozornil, že vyplacení stanovené částky akcionářům společnosti Jukos by bylo podstatným zásahem do ruského rozpočtu a ohrozilo by plnění závazků Ruska vůči svým občanům v sociální oblasti. Zároveň poukazoval na to, že jakkoliv se ruský stát mohl dopustit určitých porušení lidských práv ve vztahu k akcionářům Jukosu, tak to nic nemění na tom, že tato porušení byla způsobena záměrným protiprávním obcházením ruských daňových zákonů ze strany společnosti.¹⁶² V rozsudku, stejně jako v tom týkajícím se případu *Ančugov a Gladkov proti Rusku*, ústavní soud zdůrazňoval, že ruský ústavní pořádek není podřízen *EÚLP*.¹⁶³

K rozsudku byly ze strany soudců ruského ústavního soudu přijata dvě disentní stanoviska. Soudce Vladimír Jaroslavcev kritizoval konfliktní přístup ruského ministerstva spravedlnosti, které ani nevyužilo možnosti podání žádosti o postoupení věci Velkému senátu ESLP podle čl. 43 *EÚLP*, a zavrhl tak možnost vést s Radou Evropy o daném případě dialog.¹⁶⁴ Soudce Konstantin Aranovskij ve svém disentním stanovisku zdůraznil, že ústavní soud nemůže hrát roli rozhodce v případě neshody mezi ruskými úřady a Radou Evropy. Také poukazoval na nekonzistentní pozici ruského ministerstva spravedlnosti, které v rozsudku ESLP nesouhlasilo i s pasáží, které ESLP převzal přímo z vyjádření právě ministerstva spravedlnosti.¹⁶⁵

¹⁶² Rozhodnutí Ústavního soudu Ruské federace ze dne 19. ledna 2011, č. 1-P. Dostupné také z: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_211287/92d969e26a4326c5d02fa79b8f9cf4994ee5633b/.

¹⁶³ Opinion no. 981/2020: *Opinion on “the draft amendments to the Constitution (as signed by the President of the Russian Federation on 14 March 2020) related to the execution in the Russian Federation of the decisions by the European Court of Human Rights“*, přijatý písemným postupem nahrazujícím 123. plenárním zasedání Benátské komise dne 18. června 2016. Rada Evropy. Dostupné také z: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2020\)009-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2020)009-e).

¹⁶⁴ Disentní stanovisko soudce Ústavního soudu Ruské federace V. G. Jaroslavceva. Dostupné také z: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_211287/9304dff8dfccaed4898f1bcc81a7ba3831cc1614/.

¹⁶⁵ Disentní stanovisko K. V. Aranovského, soudce Ústavního soudu Ruské federace, ve věci řešení otázky, zda rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 31. července 2014 ve věci OAO Neftyanaya Kompaniya Jukos

Ochota Ruska respektovat Evropský soud pro lidská práva tedy v období po anexi Krymu ztelně klesala stejně jako tomu bylo v případě postoje Ruska k Radě Evropy jako takové. Je zřejmé, že motivace Ruska ke spolupráci je v tomto období výrazně snížena vlastními politickými zájmy, a ruské orgány přistupují i k otevřenému porušování svých závazků vůči Radě Evropy.

2.6 Dílčí shrnutí

Lze shrnout, že primárním cílem Ruska při vstupování do Rady Evropy bylo získávat ve složitém období po rozpadu Sovětského svazu nové mezinárodní spojení. Motivací Rady Evropy pro přijetí Ruska i přes špatnou úroveň ochrany lidských práv byla zejména snaha organizace přispět k rychlejší a kvalitnější přeměně země ve fungující demokratický systém, ve kterém jsou lidská práva dostatečně respektována.

Vztah Rady Evropy a Ruska však od začátku doprovázely výrazné komplikace, protože již několik měsíců po vstupu země do Rady Evropy se obnovila válka v Čečensku, ve které docházelo k celé řadě závažných porušení lidských práv. Po jejím uklidnění nastalo období spolupráce mezi oběma subjekty a Rada Evropy pomáhala Rusku v modernizaci ruského právního řádu, a to zejména skrze činnost ESLP. Vztahy však zůstaly po celou dobu křehké a ochota ruských orgánů spolupracovat se významně snížila po anexi ukrajinského poloostrova Krym v roce 2014, na které Rada Evropy zareagovala sankcemi vůči Rusku.

Po této události zůstaly vzájemné vztahy dlouho napjaté. To se mj. projevuje i v postoji ruského ústavního soudu a dalších orgánů k rozsudkům ESLP. Ruský ústavní soud otevřeně rozhoduje o nevykonatelnosti některých z rozsudků ESLP, přičemž tato „pravomoc“ je mu přiznána i federálním ústavním zákonem. V roce 2019 se nicméně zdálo, že by mohlo dojít ke stabilizaci vzájemných vztahů.

proti Rusku, v souvislosti s žádostí Ministerstva spravedlnosti Ruské federace, může být vykonán v souladu s Ústavou Ruské federace. Dostupné také z:

https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_211287/c08e2ba5e8b148f903882a144f7d23e6fad66bae/.

3 Odchod Ruské federace z Rady Evropy

Ačkoliv spolupráce mezi Radou Evropy a Ruskem byla v řadě ohledů komplikovaná po celou dobu ruského členství v organizaci, tak pomyslnou poslední kapkou se stalo až vystupňování ruské agrese vůči Ukrajině v únoru 2022. Už samotný počátek této agrese spočívající v anexi Krymského poloostrova v roce 2014 byl pro vztahy mezi oběma subjekty výrazně problematický, nicméně otevřené vojenské napadení Ukrajiny v roce 2022 bylo už naprosto neakceptovatelné. Rada Evropy zareagovala prakticky okamžitým vyloučením Ruska ze svých řad a v konfliktu vzniklém na základě této agrese jednoznačně podpořila Ukrajinu. V této kapitole autorka tyto události blíže analyzuje a zamýšlí se nad budoucností vztahů obou subjektů. V závěru kapitoly pak provádí celkové hodnocení členství Ruska v Radě Evropy ve vztahu k ochraně lidských práv v zemi.

3.1 Ruská agrese na Ukrajině v roce 2022

Po anexi Krymského poloostrova v roce 2014 zůstaly vztahy mezi Ukrajinou a Ruskem na velice špatné úrovni. V zahraniční politice Ukrajiny lze v tomto období v důsledku rozpadu vztahů s Ruskem spatřovat velkou snahu o hledání nových ekonomických, hodnotových i bezpečnostních partnerů v západních zemích, zejména členských států Evropské unie a Severoatlantické aliance. Ukrajina např. významně usilovala o spolupráci s Evropskou unií s cílem stát se jejím členem. V roce 2017 byla mezi těmito subjekty uzavřena asociační dohoda, která umožnila Ukrajincům bezvízové cestování do unijních zemí a otevřela volný trh mezi Ukrajinou a Evropskou unií.¹⁶⁶ Ukrajina se snažila také o nalezení spojenců, kteří by jí pomohli v zajištění bezpečnosti před Ruskou federací, a začala tak usilovat o členství v Severoatlantické alianci.

Na jaře roku 2021 začalo Rusko shromažďovat na hranicích s Ukrajinou svoji armádu pod záminkou vojenského cvičení. S rostoucím počtem vojáků vysílaných na hranice vznikaly nejen v západních zemích obavy, že by mohlo dojít k vpádu ruské armády na Ukrajinu.¹⁶⁷ V reakci tedy Severoatlantická aliance přistoupila k vojenskému posilování svého východního křídla, zejména zemí, které mají společnou hranici s Ruskou federací. Na Ukrajinu však vlastní

¹⁶⁶ Timeline: The events leading up to Russia's invasion of Ukraine. *Reuters* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.reuters.com/world/europe/events-leading-up-russias-invasion-ukraine-2022-02-28/>.

¹⁶⁷ Tamtéž.

síly neposlala, protože Ukrajina nebyla jejím členem. V únoru roku 2022 už byla hrozba útoku tak vysoká, že mnoho států stáhlo z Ukrajiny své občany a diplomatické sbory.

Dne 16. února požádal ruský parlament prezidenta Vladimíra Putina o to, aby Ruská federace oficiálně uznala samostatnost separatistických republik na východě země v Luhanské a Doněcké oblasti, což ruský prezident učinil 21. února.¹⁶⁸ Už tento krok znamenal významný zásah do územní celistvosti a suverenity Ukrajiny, protože tyto separatistické republiky nenaplňovaly znaky svrchovaného státu¹⁶⁹ podle *Montevidejské úmluvy o právech a povinnostech států*, a navíc jejich právní existence naráží stejně jako v případě Krymského poloostrova na problematiku secese popsanou výše.¹⁷⁰ O pochybnosti tohoto kroku svědčí i to, že Rusko bylo jediným široce uznávaným státem mezinárodního společenství, které tzv. Doněckou lidovou republiku a tzv. Luhanskou lidovou republiku uznalo.

Nicméně situace vyeskalovala ještě více a dne 24. února Vladimir Putin ve svém projevu oznámil, že předchozí noci došlo k překročení ukrajinských hranic ruskými vojsky za účelem uskutečnění „speciální vojenské operace“, tedy otevřenému napadení Ukrajiny. Ukrajina se proti tomuto útoku aktivně bránila, a situace se tak proměnila ve válečný konflikt na ukrajinském území.

Z hlediska mezinárodního práva lze tuto ruskou agresi označit stejně jako anexi Krymského poloostrova za akt agrese a porušení čl. 2 odst. 4 *Charty OSN*.¹⁷¹ Akt agrese vůči Ukrajině navíc spáchalo i Bělorusko, které poskytlo Rusku své území k provedení vojenského napadení, čímž

¹⁶⁸ Russia, Ukraine & International Law: On Occupation, Armed Conflict and Human Rights. *Human Rights Watch* [online]. [cit. 2022-11-19]. Dostupné z: <https://www.hrw.org/news/2022/02/23/russia-ukraine-international-law-occupation-armed-conflict-and-human-rights>.

¹⁶⁹ Jedná se o území, obyvatelstvo, veřejnou moc a schopnost vstupovat do mezinárodních vztahů.

¹⁷⁰ BÍLKOVÁ, Veronika. *Konflikt na Ukrajině z pohledu mezinárodního práva: Část I. Uznání tzv. lidových republik a legalita použití síly*. Ústav mezinárodních vztahů Praha, 2022. Dostupné z: <https://www.iir.cz/konflikt-na-ukrajine-z-pohledu-mezinarodniho-prava-cast-i-uznani-tzv-lidovych-republik-a-legalita-pouziti-sily>.

¹⁷¹ How Russia's Invasion of Ukraine Violates International Law. *Council on Foreign Relations* [online]. [cit. 2022-11-19]. Dostupné z: <https://www.cfr.org/article/how-russias-invasion-ukraine-violates-international-law>.

se na tomto aktu agrese podílelo.¹⁷² Tato kvalifikace vyplývá z čl. 3 *rezoluce Valného shromáždění OSN A/RES/3314* z roku 1974.¹⁷³ Jako akt agrese byl ruský útok označen i *rezolucí Valného shromáždění OSN A/RES/ES-11/1*, která byla přijata dne 2. března 2022 s širokou podporou členských států (pro bylo 141 členských států OSN; proti bylo pouze 5 států – kromě Ruska se jednalo o Sýrii, Severní Koreu, Eritreu a Bělorusko, přičemž dalších 35 států se zdrželo a 12 zástupců států zcela chybělo na zasedání).¹⁷⁴ V rezoluci byla mj. tato agrese silně odsouzena, Rusko bylo vyzváno k jejímu okamžitému ukončení, a zároveň zde byl kladen důraz na dodržování mezinárodního humanitárního práva. Dne 28. března byla Valným shromážděním přijata *rezoluce A/RES/ES-11/2*, která klade ještě větší důraz na dodržování humanitárního práva, zejména ochranu civilistů a uprchlíků.¹⁷⁵ Rusku bylo v rámci jednotek dnů či týdnů po začátku agrese několika mezinárodními orgány, včetně ESLP¹⁷⁶ a Mezinárodního soudního dvora,¹⁷⁷ závazně uloženo ukončit své vojenské akce na Ukrajině, nicméně Rusko tyto pokyny nerespektovalo.

Ruská strana z mezinárodněprávního hlediska při ospravedlňování svého útoku na Ukrajinu argumentovala článkem 51 *Charty OSN*, který zakotvuje právo na kolektivní sebeobranu v případě ozbrojeného útoku jakožto jednu z výjimek ze zákazu použití síly v mezinárodním právu.¹⁷⁸ Logika argumentu spočívala v tom, že Ukrajina napadla tzv. Luhanskou lidovou republiku a tzv. Doněckou lidovou republiku a Rusko jim v rámci kolektivní sebeobrany pomohlo s obranou. Takový argument však nemůže obstát – dle mezinárodního práva nelze

¹⁷² BÍLKOVÁ, Veronika a Petra DITRICHOVÁ. Akt agrese? Zločin agrese? Ruský útok na Ukrajinu z pohledu mezinárodního práva. *Bulletin advokacie*. 5/2022. s. 15.

¹⁷³ *Rezoluce Valného shromáždění OSN A/RES/3314*, přijatá dne 13. prosince 1974.

¹⁷⁴ *Rezoluce Valného shromáždění OSN A/RES/ES-11/1*, přijatá dne 18. března 2022.

¹⁷⁵ *Rezoluce Valného shromáždění OSN A/RES/ES-11/2*, přijatá dne 28. března 2022.

¹⁷⁶ KMEC, Jiří. Reakce ESLP na válku na Ukrajině. *Soudní rozhledy*. 4/2022. s. 139.

¹⁷⁷ BÍLKOVÁ, Veronika. Zřídit, nebo nezřídit? Zvláštní tribunál pro Ukrajinu a stíhání zločinů podle mezinárodního práva. *Trestněprávní revue*. 2/2022. s. 76.

¹⁷⁸ How Russia's Invasion of Ukraine Violates International Law. *Council on Foreign Relations* [online]. [cit. 2022-11-19]. Dostupné z: <https://www.cfr.org/article/how-russias-invasion-ukraine-violates-international-law>.

tyto samozvané republiky považovat za státy,¹⁷⁹ Ukrajina na ně tedy nemohla zaútočit ve smyslu, který by Rusko opravňoval k využití institutu kolektivní sebeobrany. Dalším pokusem o ospravedlnění bylo obvinění Ukrajiny, že páchá na ruském obyvatelstvu genocidu. Kromě toho, že taková tvrzení jsou nepodložená a jejich pravdivosti nic nenasvědčuje, by ani tento fakt Rusko neopravňoval k agresi vůči Ukrajině.

Rusko se setkalo s velmi ostrou reakcí mezinárodního společenství. V rámci dnů či jednotek týdnů došlo k uvalení velkého množství různých sankcí, které vedly k výrazné ekonomické i faktické izolaci Ruska. Namátkou se jedná o vyloučení hlavních ruských bank z globálních platebních systémů, významná omezení v oblasti exportu i importu, uzavření vzdušného prostoru ruským aeroliniím a také uvalení individuálních sankcí na celou řadu ruských politiků, oligarchů a dalších osob spojených se současným politickým systémem v zemi. V rámci těchto sankcí byl příslušným osobám většinou zmrazen majetek v jurisdikcích sankcionujících států a zakázán vstup na jejich území. Země byla izolována i na symbolické úrovni např. prostřednictvím vyloučení z Rady Evropy nebo pozastavení členství v Radě OSN pro lidská práva. Ze země po začátku války dobrovolně na protest odešla i celá řada velkých mezinárodních firem, jiné z nich alespoň významně omezily své působení na ruských trzích.

Boje na Ukrajině v následujících měsících i nadále pokračují, a jejich přesný vývoj není pro tuto práci relevantní, ani nemůže být obsažen, vzhledem k tomu, že k datu jejího uzavření stále probíhají. Podstatné i vzhledem k budoucnosti vztahů mezi Ruskem a Radou Evropy je to, že na Ukrajině dochází během vzniklého konfliktu k rozsáhlému páchání zločinů podle mezinárodního práva zejména ze strany příslušníků ruských ozbrojených sil.¹⁸⁰ Tato skutečnost byla doložena expertní zprávou vypracovanou v rámci tzv. Moskevského mechanismu

¹⁷⁹ BÍLKOVÁ, Veronika a Petra DITRICHOVÁ. Akt agrese? Zločin agrese? Ruský útok na Ukrajinu z pohledu mezinárodního práva. *Bulletin advokacie*. 5/2022. s. 15.

¹⁸⁰ BÍLKOVÁ, Veronika a Petra DITRICHOVÁ. Konflikt na Ukrajině a válečné zločiny. *Bulletin advokacie*. 6/2022. s. 13.

OBSE,¹⁸¹ některé válečné zločiny ruských vojáků byly navíc již souzeny ukrajinskými vnitrostátními soudy.¹⁸²

3.2 Vyloučení Ruska z Rady Evropy

První oficiální stanovisko obsahující odsouzení a znepokojení ohledně ruských aktivit vydala Rada Evropy již 15. února 2021 jménem svých hlavních představitelů – ministra zahraničí předsednické země Výboru ministrů, předsedy Parlamentního shromáždění a generální tajemnice Rady Evropy.¹⁸³ Poté, co ruské úřady přistoupily k uznání nezávislosti tzv. Luhanské lidové republiky a tzv. Doněcké lidové republiky, následovala ze strany Rady Evropy podobná odsouzení a bylo zřejmé, že organizace je připravená se v případě vyostření konfliktu přiklonit na stranu Ukrajiny,¹⁸⁴ která je v této době stejně jako Rusko jejím členem.

Bezprostředně po vstupu ruských vojsk na Ukrajinu došlo k odsouzení tohoto kroku ze strany prakticky všech funkcionářů a orgánů Rady Evropy. Vpád byl označen za porušení *Statutu*¹⁸⁵ a Rusko bylo opakovaně vyzýváno k okamžitému ukončení útoku. O den později, dne 25. února, přijal Výbor ministrů dočasné opatření, které Rusku nebylo za poslední roky cizí: odňal zemi právo na účast v Parlamentním shromáždění a ve Výboru ministrů.¹⁸⁶ Rusko však v tuto chvíli

¹⁸¹ Report No. 132/2022 on Violations of International Humanitarian and Human Rights Law, War Crimes and Crimes Against Humanity committed in Ukraine since 24 February 2022. Organization for Security and Co-operation in Europe Office for Democratic Institutions and Human Rights. Dostupné také z: <https://www.osce.org/files/f/documents/f/a/515868.pdf>.

¹⁸² BÍLKOVÁ, Veronika a Petra DITRICHOVÁ. Konflikt na Ukrajině a válečné zločiny. *Bulletin advokacie*. 6/2022. 13.

¹⁸³ Council of Europe leaders make joint statement on Ukraine. *Council of Europe* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/portal/-/council-of-europe-leaders-make-joint-statement-on-ukraine>.

¹⁸⁴ Situation in Ukraine. *Council of Europe* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/portal/-/situation-in-ukraine>.

¹⁸⁵ Statement from Council of Europe Secretary General Marija Pejčinović Burić on the military attack by the Russian Federation on Ukraine. *Council of Europe* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/portal/-/statement-from-council-of-europe-secretary-general-marija-pejcinovic-buric-on-the-military-attack-by-the-russian-federation-on-ukraine>.

¹⁸⁶ Council of Europe suspends Russia's rights of representation. *Council of Europe* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/portal/-/council-of-europe-suspends-russia-s-rights-of-representation>.

ještě zůstávalo členem Rady Evropy, přičemž organizace zdůrazňovala, že se nejedná o konečné řešení a že stále ještě zůstává prostor pro komunikaci a vyjednávání.¹⁸⁷

Dne 1. března se do situace vložil ESLP a na žádost Ukrajiny obdrženou předchozího dne uvalil na Rusko sérii prozatímních opatření.¹⁸⁸ Ta měla sloužit jakožto prevence dalšího masivního porušování lidských práv, ke kterým v souvislosti s agresí Ruska na území Ukrajiny docházelo. ESLP nařídil ruským orgánům, aby se zdržely vojenských útoků proti civilistům a civilním objektům a okamžitě zajistily bezpečnost lékařských zařízení, jejich personálu a zásahových vozidel na území, které je napadeno nebo obklíčeno ruskými vojsky.¹⁸⁹ ESLP byl prvním mezinárodním soudním orgánem, který po napadení Ukrajiny vydal rozhodnutí zaměřené proti Rusku.¹⁹⁰

Na dny 14. a 15. března bylo svoláno mimořádné zasedání Parlamentního shromáždění, kde se diskutovala právě agrese Ruska vůči Ukrajině, a to zejména na popud Výboru ministrů, který chtěl s Parlamentním shromážděním konzultovat další opatření vůči Ruské federaci.¹⁹¹ Během jednání Parlamentního shromáždění vystoupil ukrajinský premiér, který vyzval členské státy Rady Evropy k okamžitému vyloučení Ruska z organizace.¹⁹² Na konci mimořádného zasedání Parlamentní shromáždění jednomyslně přijalo rezoluci, ve které stojí, že Rusko již nadále

¹⁸⁷ Tamtéž.

¹⁸⁸ Press release: The European Court grants urgent interim measures in application concerning Russian military operations on Ukrainian territory. *HUDOC* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: [https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%22itemid%22:\[%22003-7272764-9905947%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%22itemid%22:[%22003-7272764-9905947%22]).

¹⁸⁹ Tamtéž.

¹⁹⁰ Ukraine vs Russia: What the European Court of Human Rights can (and can't) do. *JusticeInfo.net* [online]. [cit. 2022-11-19]. Dostupné z: <https://www.justiceinfo.net/en/90187-ukraine-russia-european-court-of-human-rights-can-do.html>.

¹⁹¹ PACE to debate the consequences of the Russian Federation's aggression against Ukraine at a two-day extraordinary session. *Council of Europe* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/portal/-/pace-to-debate-the-consequences-of-the-russian-federation-s-aggression-against-ukraine-at-a-two-day-extraordinary-session>.

¹⁹² Ukrainian Prime Minister demands that Russia be immediately ousted from the Council of Europe. *Council of Europe* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/portal/-/ukrainian-prime-minister-demands-that-russia-be-immediately-ousted-from-the-council-of-europe>.

nemůže být členem Rady Evropy.¹⁹³ Podle názoru Parlamentního shromáždění spáchala Ruská federace závažná porušení *Statutu*, která nejsou slučitelná se členstvím v Radě Evropy. Parlamentní shromáždění požádalo Výbor ministrů, aby požadoval po Ruské federaci okamžité ukončení členství v organizaci, a pokud tak Rusko neučiní, aby Výbor sám stanovil datum, po kterém již Rusko nadále nebude členem Rady Evropy.¹⁹⁴

Dne 16. března přijal Výbor ministrů Rady Evropy na svém mimořádném zasedání rozhodnutí, že v kontextu procedury podle článku 8 *Statutu Rady Evropy* je Rusko vyloučeno a přestává být toho dne po 26 letech členem Rady Evropy.¹⁹⁵ Evropský soud pro lidská práva v návaznosti na toto rozhodnutí odložil projednávání dosud nerozhodnutých případů proti Ruské federaci,¹⁹⁶ což však nedlouho poté zase odvolal. Dne 22. března poté došlo ze strany Výboru ministrů k návaznému rozhodnutí ohledně vztahu Ruské federace a ESLP. Ratifikace *EÚLP* je totiž vázaná na členství v Radě Evropy a *EÚLP* není otevřená státům, které členy organizace nejsou. Výbor ministrů rozhodnul, že Ruská federace bude smluvní stranou *EÚLP* do 16. září 2022.¹⁹⁷

Rusko se sice ztotožnilo s názorem, že by mělo z Rady Evropy odejít, nicméně vzhledem k tomu, že důvody svého odchodu vidělo jinak než zbytek organizace, byly jiné také jeho představy o svém odchodu. Ještě před definitivním rozhodnutím Výboru ministrů o vyloučení Ruska z Rady Evropy Ruská federace oficiálně uvědomila generální tajemnici Rady Evropy o

¹⁹³ The Russian Federation can no longer be a member State of the Council of Europe, PACE says. *Council of Europe* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/portal/-/the-russian-federation-can-no-longer-be-a-member-state-of-the-council-of-europe-pace-says>.

¹⁹⁴ Tamtéž.

¹⁹⁵ The Russian Federation is excluded from the Council of Europe. *Council of Europe* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/portal/-/the-russian-federation-is-excluded-from-the-council-of-europe>.

¹⁹⁶ The European Court of Human Rights decides to suspend the examination of all applications against the Russian Federation. *Hudoc* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%7B%22itemid%22:%5B%22003-7287047-9930274%22%5D%7D>.

¹⁹⁷ Russia ceases to be a Party to the European Convention on Human Rights on 16 September 2022. *Council of Europe* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/portal/-/russia-ceases-to-be-a-party-to-the-european-convention-of-human-rights-on-16-september-2022>.

vystoupení.¹⁹⁸ Hlavním důvodem k tomuto kroku bylo přitom uražení ruských předních politiků kvůli pozastavení členství Ruska v Parlamentním shromáždění a Výboru ministrů,¹⁹⁹ ale svoji roli určitě sehrálo i vědomí, že vyloučení země ze strany Rady Evropy se blíží, a tak je lepší udělat tento krok z vlastní vůle a zachovat si tak určitou autoritu. V souladu se *Statutem* by v případě takového dobrovolného vystoupení zůstala Ruská federace oficiálně členem až do dne 1. ledna 2023.

Rusko avizovalo, že se vzhledem k odchodu již nebude muset řídit pravidly organizace a tím pádem nebude muset ani doplácet členské příspěvky za období do svého odchodu.²⁰⁰ Ruskými úřady bylo vystoupení podáno tak, že Rada Evropy je dlouhodobě ovládaná zeměmi Severoatlantické aliance, kvůli čemuž v organizaci vzniká rusofobie a nelze tam vést objektivní debatu. Kromě toho také ruská strana upozorňovala, že ruští zástupci chtěli v rámci Rady Evropy hovořit o lidských právech – „o právech Rusů na Ukrajině, o právu obyvatel Donbasu na život bez ostřelování, o právech obyvatel Krymu na svobodnou volbu i na přístup k vodě“,²⁰¹ ale jejich pokusy o dialog byly ignorovány. Rada Evropy tak byla obviněna z politizace lidských práv ve prospěch „Západu“.²⁰²

Ruští představitelé v souvislosti s vystoupením země z Rady Evropy opakovaně ujišťovali ruské občany, že jejich lidská práva tím nijak neutrpí.²⁰³ Práva ruských občanů a dalších osob

¹⁹⁸ Россия покинула Совет Европы. *Голос Америки* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.golosameriki.com/a/russia-europe/6487359.html>.

¹⁹⁹ Tamtéž.

²⁰⁰ "На собственных условиях." Какова цена выхода России из Совета Европы?. *BBC News: Русская служба* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/russian/features-60759179>.

²⁰¹ Россия покидает Совет Европы. Что это значит и из-за чего было принято такое решение. *TASS* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: https://tass.ru/politika/14026531?utm_source=google.com&utm_medium=organic&utm_campaign=google.com&utm_referrer=google.com.

²⁰² Захарова: «О прощании с таким Советом Европы несколько не сожалеем» Источник : <https://m.realnoevremya.ru/news/244851-zaharova-prokomentirovala-vyhod-rossii-iz-soveta-evropy>. *Реальное Время* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://m.realnoevremya.ru/news/244851-zaharova-prokomentirovala-vyhod-rossii-iz-soveta-evropy>.

²⁰³ Россия покидает Совет Европы. Что это значит и из-за чего было принято такое решение. *TASS* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z:

nacházejících se na ruském území budou i nadále chráněna ruskými soudy, včetně ústavního soudu, a to na základě *Ústavy*, která občanům garantuje dle ruských představitelů stejná práva jako *EÚLP*.²⁰⁴ Rusko také plánuje zůstat jakožto ratifikující stát u všech hlavních univerzálních mezinárodních lidskoprávních úmluv, které jsou uzavřeny v rámci systému OSN.²⁰⁵ Vystoupení z Rady Evropy nebude mít podle ruské státní zpravodajské agentury TASS vliv ani na trest smrti, který v Rusku od doby vyjednávání vstupu do Rady Evropy nebyl ani uložen, ani vykonán.²⁰⁶ Bývalý ruský prezident Dmitrij Medveděv se však v této záležitosti od února 2022 opakovaně vyjadřuje ve smyslu, že trest smrti by měl být obnoven, a odchod Ruska z Rady Evropy považuje za odpadnutí poslední překážky v tomto směru.²⁰⁷ Tudíž lze předpokládat, že se v kruzích ruské politiky vede jistá debata i o obnovení ukládání a vykonávání tohoto trestu.

3.3 Vztahy mezi Ruskou federací a Radou Evropy po vyloučení země

Jak již bylo výše zmíněno, vyloučení Ruska z Rady Evropy mělo přímý dopad na **status Ruska jakožto ratifikující strany *EÚLP***, protože tato je otevřena pouze členským státům Rady Evropy. ESLP sice v první okamžik pozastavil výkon rozsudků a příjem stížností proti Ruské federaci, nicméně o pár dní později toto rozhodnutí zase zvrátil a pokračoval ve své činnosti ve vztahu k Ruské federaci jako doposud.²⁰⁸ Podle čl. 58 odst. 1 *EÚLP* totiž přestane *EÚLP* daný stát zavazovat po šesti měsících od zaslání sdělení o vypovězení generálnímu tajemníkovi Rady

https://tass.ru/politika/14026531?utm_source=google.com&utm_medium=organic&utm_campaign=google.com&utm_referrer=google.com.

²⁰⁴ Выход из Совета Европы не повлияет на права и свободы россиян, заявил МИД. *РИА Новосту* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://ria.ru/20220315/se-1778329554.html>.

²⁰⁵ Tamtéž.

²⁰⁶ Россия покидает Совет Европы. Что это значит и из-за чего было принято такое решение. *TASS* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: https://tass.ru/politika/14026531?utm_source=google.com&utm_medium=organic&utm_campaign=google.com&utm_referrer=google.com.

²⁰⁷ Ex-President Medvedev Backs Death Penalty for Wartime Saboteurs. *The Moscow Times* [online]. [cit. 2022-11-19]. Dostupné z: <https://www.themoscowtimes.com/2022/11/03/ex-president-medvedev-backs-death-penalty-for-wartime-saboteurs-a79279>.

²⁰⁸ ECHR Continues to Apply for Russia Until 16 September 2022. *ECHR blog* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.echrblog.com/2022/03/echr-continues-to-apply-for-russia.html>.

Evropy. Jurisdikce ESLP se tak vztahuje ještě na případy porušení lidských práv, které se odehrály v půlročním období po dni odchodu země z Rady Evropy, tj. do 16. září 2022.²⁰⁹ ESLP se bude zabývat stížnostmi proti Ruské federaci ohledně porušení lidských práv, která vznikla právě do tohoto data a Výbor ministrů bude nad výkonem rozsudků ESLP i nadále dohlížet.²¹⁰ To znamená, že stížnosti proti Ruské federaci mohou být přijímány ještě několik let, protože s konkrétním případem tvrzeného porušení lidských práv se nejdříve musí vypořádat ruské úřady a orgány na vnitrostátní úrovni a teprve pokud se stěžovateli nedostane ochrany zde, může podat stížnost k ESLP. Stejně tak by měla nadále fungovat komunikace mezi ruskými úřady a Výborem ministrů ohledně výkonu všech rozsudků, ve kterých ESLP shledal porušení *EÚLP* ze strany Ruské federace. V praxi je však tato komunikace obtížná a nelze předpokládat, že by ruská strana s Radou Evropy v tomto ohledu příliš spolupracovala, a to nejen kvůli svému vyloučení, ale i vzhledem k neskrývané podpoře Ukrajiny ze strany organizace. Dne 15. září však generální tajemnice Rady Evropy v souvislosti se skutečností, že Rusko brzy přestane být stranou *EÚLP*, uvedla, že „*Rada Evropy bude i nadále usilovat o zajištění spravedlnosti a odpovědnosti dotčených osob.*“

Kromě *EÚLP* bylo Rusko smluvní stranou i **dalších lidskoprávních úmluv** v rámci systému Rady Evropy, přičemž v některých případech zůstává smluvní stranou dodnes, protože část těchto úmluv je otevřená i nečlenským státům. Z lidskoprávních úmluv se jedná např. o *Evropskou úmluvu o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání*, *Rámcovou úmluvu o ochraně národnostních menšin* či *Úmluvu Rady Evropy o ochraně dětí před sexuálními vykořisťováními a sexuálními zneužíváními*.²¹¹ Jakým způsobem se bude Rusko stavět k těmto úmluvám, je otázkou, protože např. první jmenovaná úmluva obsahuje i poměrně invazivní mechanismus spočívající v návštěvách zařízení, ve kterých pobývají osoby zbavené osobní svobody, ze strany pracovníků Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení či trestání. Každopádně lze říci, že doposud Rusko s odstoupením od

²⁰⁹ Russia ceases to be a Party to the European Convention on Human Rights on 16 September 2022. *Council of Europe* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/portal/-/russia-ceases-to-be-a-party-to-the-european-convention-of-human-rights-on-16-september-2022>.

²¹⁰ Tamtéž.

²¹¹ Treaty list for a specific State: Russian Federation. *Council of Europe* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaties-full-list-signature&CodePays=RUS>.

těchto úmluv nespěchá, zatímco z vyjádření²¹² představitelů příslušných orgánů Rady Evropy vyplývá, že očekávají dodržení závazků, které pro Rusko z konkrétních úmluv vyplývají.

Rada Evropy se k situaci na Ukrajině i po vyloučení Ruska nadále staví aktivně. V prvních týdnech a měsících vydala celou řadu prohlášení týkajících se lidskoprávní a humanitární situace civilního obyvatelstva na Ukrajině. Velice brzy se také začínaly objevovat snahy o další odvetná opatření vůči Rusku a o koordinaci postupů jednotlivých členských států v této oblasti. Již na začátku dubna vydal Právní výbor Parlamentního shromáždění stanovisko, ve kterém prohlásil, že členské státy by měly zmrazit co nejvíce z majetku ruských oligarchů a v takto zmrazených bytech ubytovat ukrajinské uprchlíky.²¹³ Poté, co vyšly najevo válečné zločiny v ukrajinském městě Buča, komisařka Rady Evropy pro lidská práva prohlásila, že za tyto činy je třeba odpovědné osoby dohnat k odpovědnosti a že je potřeba nalézt spravedlnost pro oběti.²¹⁴ Téma odpovědnosti Ruské federace a příslušných osob za situaci a konkrétní zločiny na Ukrajině bylo také hlavním tématem zasedání Parlamentního shromáždění ve dnech 25.–28. dubna.²¹⁵

Následující měsíce lze v činnosti Rady Evropy spatřovat pokračující výraznou podporu Ukrajině a stále ostřejší vyjádření vůči Rusku, zahrnující doporučení konkrétních opatření pro zvýšení nátlaku na ruské úřady za účelem ukončení války. Dne 28. dubna poprvé Rada Evropy vyjadřuje stanovisko, že za účelem vyšetřování válečných zločinů na Ukrajině je třeba zřídit *ad*

²¹² Např.: Statement from the CPT President. *Council of Europe* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/cpt/-/1>.

²¹³ Houses and apartments confiscated from Russian oligarchs should house refugees. *PACE: Parliamentary Assembly* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://pace.coe.int/en/news/8664/houses-and-apartments-confiscated-from-russian-oligarchs-should-house-refugees>.

²¹⁴ Justice needed for residents of Bucha and all other victims of the war in Ukraine. *Council of Europe* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/justice-needed-for-residents-of-bucha-and-all-other-victims-of-the-war-in-ukraine>.

²¹⁵ PACE spring session: the consequences of Russia's aggression against Ukraine. *PACE: Parliamentary Assembly* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://pace.coe.int/en/news/8672/pace-spring-session-the-consequences-of-russia-s-aggression-against-ukraine>.

hoc mezinárodní trestní tribunál, který by měl jurisdikci nad zločinem agrese, jak je vyvinut v obyčejovém mezinárodním právu.²¹⁶

Z mnohých možností, jak tento mezinárodní trestní tribunál koncipovat, přichází v aktuální situaci asi nejvíce v úvahu možnost hybridního tribunálu, vytvořeného Ukrajinou s podporou členských států Rady Evropy.²¹⁷ Rada Evropy by tak mohla učinit na základě čl. 15 písm. a) Statutu,²¹⁸ a pro Ukrajinu by to znamenalo mít ze strany ostatních států Rady Evropy právní, technickou a finanční podporu pro vlastní vyšetřování, stíhání a souzení v době, kdy je její soudní systém oslabený.²¹⁹ Tribunál by mohl být podpořen i Evropskou unií, případně také Valným shromážděním OSN. Parlamentní shromáždění Rady Evropy nechalo k tomuto záměru již v dubnu vypracovat zprávu, která tuto myšlenku jednoznačně podporuje, a to zejména vzhledem k tomu, že jiné způsoby stíhání zločinu agrese by byly velmi obtížně proveditelné.²²⁰ Kvůli pozici Ruska jakožto stálého člena Rady bezpečnosti OSN totiž nepřichází v úvahu zřízení *ad hoc* trestního tribunálu rozhodnutím Rady bezpečnosti OSN ani vyšetřování zločinů Mezinárodním trestním soudem.²²¹ Rada Evropy v tomto případě může sehrát klíčovou roli a

²¹⁶ PACE calls for an ad hoc international criminal tribunal to hold to account perpetrators of the crime of aggression against Ukraine. *Council of Europe* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/portal/-/pace-calls-for-an-ad-hoc-international-criminal-tribunal-to-investigate-war-crimes-in-ukraine>.

²¹⁷ HELLER, Kevin Jon. The Best Option: An Extraordinary Ukrainian Chamber for Aggression. *OpinioJuris* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://opiniojuris.org/2022/03/16/the-best-option-an-extraordinary-ukrainian-chamber-for-aggression/>.

²¹⁸ Znění: „Na doporučení Poradního shromáždění nebo ze své vlastní iniciativy Výbor ministrů posuzuje opatření směřující k naplňování cíle Rady Evropy, včetně sjednávání úmluv a dohod a k přijímání společných postupů vládami členských států v určených otázkách. Závěry sděluje členům generální tajemník.“

²¹⁹ HELLER, Kevin Jon. The Best Option: An Extraordinary Ukrainian Chamber for Aggression. *OpinioJuris* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://opiniojuris.org/2022/03/16/the-best-option-an-extraordinary-ukrainian-chamber-for-aggression/>.

²²⁰ The Russian Federation's aggression against Ukraine: ensuring accountability for serious violations of international humanitarian law and other international crimes. *Parliamentary Assembly* [online]. [cit. 2022-11-19]. Dostupné z: <https://pace.coe.int/en/files/30024/html>.

²²¹ BÍLKOVÁ, Veronika a Petra DITRICHOVÁ. Konflikt na Ukrajině a válečné zločiny. *Bulletin advokacie*. 6/2022. s. 13.

částečně svojí pověstí a dlouhodobou výbornou prací na poli demokracie a lidských práv nahradit činnost dříve běžně vykonávanou OSN v době, kdy je její exekutivní orgán zablokovaný.

Rada Evropy s odchodem Ruska přišla o část geografické oblasti své působnosti, a také o možnost ovlivňovat lidskoprávní situaci v Rusku. Pro obyvatele Ruska a další oběti porušení lidských práv v ruské jurisdikci či ze strany ruských úřadů, včetně části obětí války na Ukrajině, to však zároveň znamená ztrátu poslední možnosti efektivní ochrany lidských práv v situacích, kde ji neposkytnou ruské orgány. Z pohledu Rady Evropy je také neopominutelným aspektem to, že odchodem Ruska ztratila největšího přispěvatele do svého rozpočtu, což by mohla při své činnosti v nejbližším období pocítit.

Na druhou stranu, vzhledem k tomu, že vliv Rady Evropy byl kvůli nízké ochotně ruských úřadů spolupracovat i před odchodem Ruska na velmi nízké úrovni, lze postup Rady Evropy označit za logický a vysílající zprávu, že Rada Evropy jakožto mezinárodní organizace zaměřená na ochranu lidských práv nebude ve svých řadách tolerovat státy, které nedodržují lidská práva a postupují v rozporu se základními principy, na kterých organizace stojí. Pro ruské přední představitele znamená takový krok navíc jistou reputační újmu.

3.4 Zhodnocení členství Ruské federace v Radě Evropy

Z dosavadních kapitol je tedy zřejmé, že Rusko bylo kvůli dlouhodobě neutěšené lidskoprávní situaci a opakovaným kontroverzním či přímo protiprávním činům problematickým členem Rady Evropy, který se evropským standardům ochrany lidských práv přibližoval jenom velice pomalu, a v některých oblastech kráčel spíše nazpět. Jak lze tedy celkově zhodnotit členství Ruska v Radě Evropy a jeho dopad na zemi?

Protože neformální vliv dialogu a tlaků na Rusko z povahy jeho členství v Radě Evropy lze těžko podchytit, soustředí se autorka zejména na dopad činnosti Evropského soudu pro lidská práva. ESLP může na základě zjištěného porušení uložit členskému státu zaplatit oběti či obětem tohoto porušení spravedlivé zadostiučinění podle čl. 41 *EÚLP*, pokud vnitrostátní právo dotčeného členského státu umožňuje jenom částečnou nápravu. Vedle toho si některé rozsudky mohou vyžadovat další výkon např. v podobě změny právních předpisů.

Odbor pro výkon rozsudků Evropského soudu pro lidská práva uvádí v dokumentu *Russian Federation: Main Achievements*²²² několik **strukturálních změn**, ke kterým v rámci výkonu rozsudků ESLP v Rusku došlo. Namátkou lze uvést novelizaci *zákona o psychiatrii* v roce 2011, který nově stanoví, že pokud osoba s hospitalizací v psychiatrické léčebně nesouhlasí, je k tomuto třeba soudního povolení, a to na základě rozsudku *Rakevič proti Rusku*²²³ z roku 2004, či průběžné legislativní úpravy týkající se registrace politických stran, které mj. musí být nyní informovány o důvodech v případě odmítnutí registrace, a to na základě případu *Republikánská strana Ruska proti Rusku*²²⁴ z roku 2011. Tyto příklady, stejně jako úpravy trestního práva uvedené v předchozí kapitole této práce, svědčí o tom, že Rada Evropy na Rusko faktický vliv měla a že dosáhla v oblasti ochrany lidských práv v Rusku řady úspěchů. Nicméně tyto úspěchy tvoří výrazný kontrast s faktickou lidskoprávní situací, která byla popsána na začátku této práce.

V oblasti **peněžních kompenzací** přiznávaných jakožto spravedlivého zadostiučinění byla spolupráce ze strany ruských úřadů poměrně spolehlivá. V tomto kontextu je zajímavé srovnání výše přiznaných kompenzací. Rusko mělo vyplatit dle údajů Rady Evropy mezi lety 2011 a 2021 obětem porušení lidských práv na základě rozsudků ESLP částku 1 994 603 683 eur,²²⁵ což je zdaleka nejvyšší číslo v rámci celé organizace. Rusko má zhruba 144 milionů obyvatel, což je v rámci Rady Evropy sice také nejvyšší číslo, nicméně i při srovnání částky, kterou na odškodném měly vyplatit státy se zhruba polovičním počtem obyvatel,²²⁶ např. Turecko se zhruba 84 miliony obyvatel (205 887 105 eur) nebo Německo se zhruba 83 miliony obyvatel (2 408 901 eur), se stále jedná o výrazně nadstandardní částku. Velkou část podílu na uváděné částce v případě Ruska však má výše analyzovaný případ *OAO Neftyanaya Kompaniya Jukos proti Rusku* s rekordně vysokou částkou přiznanou jakožto spravedlivé zadostiučinění, bez

²²² *Russian Federation: Execution of the European Court of Human Rights' Judgements - Main Achievements in Member States*. Department for the Execution of Judgements of the European Court of Human Rights. Dostupné také z: <https://rm.coe.int/ma-russia-eng/1680a186c0>.

²²³ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Rakevič proti Rusku* ze dne 28. října 2003, stížnost č. 58973/00.

²²⁴ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Republikánská strana Ruska proti Rusku* ze dne 12. dubna 2011, stížnost č. 12976/07.

²²⁵ Russian Federation. *Council of Europe* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/execution/russian-federation>.

²²⁶ Zaokrouhleně má každý ze zmíněných států zhruba 58 % počtu obyvatel ve srovnání s Ruskem.

keré by ruské kompenzace v tomto období činily výrazně standardnější částku 128 499 049 eur.

Vysoká celková částka kompenzací je logická i vzhledem k velkému počtu stížností směřovaných proti Ruské federaci. Za rok 2021 byla téměř čtvrtina (24,2 %) případů řešena na základě stížnosti směřované vůči Ruské federaci.²²⁷ Za předchozí roky byla statistika podobná: v roce 2020 se jednalo o 22 %²²⁸, v roce 2019 o 25,2 %²²⁹ a roce 2018 o 20,9 %.²³⁰

Pokud však Rusko mělo v rámci výkonů rozsudků ESLP kromě vyplácení kompenzací **přijmout nějaká opatření**, která by mohla mít faktický vliv na zavedený systém v zemi, bylo mnohdy zdrženlivé, obzvláště v posledních letech. Zajímavým příkladem je v tomto kontextu dobře známý případ Alexeje Navalného, ruského opozičního politika. Ten je ruským režimem opakovaně zavražďován, držen ve vězení jako politický vězeň za vykonstruované trestné činy, a dokonce na něj bylo spácháno několik pokusů o atentát, včetně otrávení nervově paralytickou látkou ze skupiny novičok v srpnu 2020, které jsou vyšetřovány ruskými úřady pouze velmi laxně. Navalný byl aktivní v podávání stížností k ESLP, který zpravidla rozhodoval v jeho prospěch, např.:

- *Navalný a Jašin proti Rusku* (2015):²³¹ případ se týká bezdůvodného zatčení stěžovatelů a následného nepříznivého zacházení s nimi;

²²⁷ *The European Court of Human Rights in Facts & Figures 2021* [online]. Strasbourg, France: European Court of Human Rights [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: https://www.echr.coe.int/Documents/Facts_Figures_2021_ENG.pdf.

²²⁸ *The European Court of Human Rights in Facts & Figures 2020* [online]. Strasbourg, France: European Court of Human Rights [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: https://www.echr.coe.int/Documents/Facts_Figures_2020_ENG.pdf.

²²⁹ *The European Court of Human Rights in Facts & Figures 2019* [online]. Strasbourg, France: European Court of Human Rights [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: https://www.echr.coe.int/Documents/Facts_Figures_2019_ENG.pdf.

²³⁰ *The European Court of Human Rights in Facts & Figures 2018* [online]. Strasbourg, France: European Court of Human Rights [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: https://www.echr.coe.int/Documents/Facts_Figures_2018_ENG.pdf.

²³¹ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Navalný a Jašin proti Rusku* ze dne 4. prosince 2014, stížnost č. 76204/11.

- *Navalný a Oficerov proti Rusku* (2016):²³² v tomto případě se ESLP věnoval porušení práva na spravedlivý proces při trestním stíhání obou stěžovatelů;
- *Navalný proti Rusku* (2018):²³³ tento rozsudek v sobě spojil 5 stížností Alexeje Navalného, přičemž všechny souvisely s jeho opakovaným zatýkáním a zadržováním na protestech;
- *Navalný proti Rusku (č. 2)* (2019):²³⁴ ESLP v tomto případě řeší nezákonné domácí vězení Alexeje Navalného;
- *Navalný a Gunko proti Rusku* (2021): popsán výše.

ESLP ve všech jmenovaných případech alespoň částečně rozhodl ve prospěch Navalného jakožto stěžovatele. Ruské úřady rozsudky respektovaly v otázce kompenzací a v některých dalších dílčích záležitostech jako např. zrušení protiprávního rozsudku vůči Navalnému dne 16. listopadu 2016.²³⁵ Od ledna 2021 je však Navalný držen ve vězení za vykonstruované trestné činy, což je stav stále platný i ke dni uzavření této práce. ESLP v únoru 2021 vydal předběžné opatření, kterým uložil ruským úřadům Navalného propustit,²³⁶ to nicméně zůstalo ignorováno a Navalný je nadále ve vězení držen. Na tomto případě je vidět, že ani souvislá a dlouhodobá práce ESLP ve vztahu ke konkrétnímu politikovi tohoto neochránila, a i přes dílčí úspěchy v jednotlivých kauzách se nedá hovořit o tom, že by Navalného práva byla respektována.

²³² Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Navalný a Oficerov proti Rusku* ze dne 23. února 2016, stížnosti č. 46632/13 and 28671/14.

²³³ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Navalný proti Rusku* ze dne 15. listopadu 2018, stížnost č. 29580/12 a 4 další.

²³⁴ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Navalný proti Rusku (č. 2)* ze dne 9. dubna 2019, stížnost č. 43734/14.

²³⁵ BOWRING, Bill. Russia and the European Convention (or Court) of Human Rights: The End? *Revue québécoise de droit international Quebec Journal of International Law Revista quebequense de derecho internacional*. 2020. s. 201 – 218.

²³⁶ *Press Release: The Court grants an interim measure in favour of Aleksey Navalnyy and asks the Government of Russia to release him* [online]. [cit. 2022-11-19]. Dostupné z: <https://assembly.coe.int/LifeRay/APCE/pdf/Communication/2022/ECHR-063-2021-EN.pdf>.

Cílem mezinárodní ochrany lidských práv evidentně není individuální přiznávání peněžních a dalších kompenzací těm obětem porušení lidských práv, které se dokáží přes celý systém určený k vnitrostátní ochraně lidských práv dostat až k podání stížnosti k mezinárodnímu orgánu ochrany lidských práv, jakým je ESLP, či provádět formální změny právních řádů, které se v praxi příliš neodrazí. Systém má zejména pomáhat státům upravit, nastavit či reformovat svůj právní řád a rozhodování relevantních orgánů tak, aby k porušování lidských práv ze strany státu docházelo v minimální míře. Mnohdy formalistický přístup Ruska byl přímo v rozporu s touto ideou a těžko mohl být označován za upřímnou snahu ruských úřadů o dodržování *EÚLP* a dalších mezinárodních závazků vůči Radě Evropy. Ačkoliv má tedy Rada Evropy ve vztahu k Rusku nepopiratelné úspěchy, nepodařilo se jí změnit samotnou podstatu systému, který lidská práva politizuje a jednoduše je nepovažuje za svoji prioritu, pokud to zrovna není z nějakého důvodu výhodné.²³⁷

3.5 Dílčí shrnutí

Napadením Ukrajiny v únoru 2022 porušilo Rusko celou řadu norem mezinárodního práva, což mělo zásadní dopad na vztahy země s Radou Evropy. Organizace dlouho neváhala a zemi ze svých řad vyloučila. Rada Evropy nyní takřka všemi způsoby, které má k dispozici, podporuje Ukrajinu, upozorňuje na porušování lidských práv v souvislosti s agresí a nelze vyloučit, že by se v budoucnosti nezapojila ještě více, např. v podobě zřízení hybridního tribunálu pro zločin agrese. Zároveň nelze opominout, že Rusko zůstává smluvní stranou některých úmluv uzavřených v rámci systému Rady Evropy a má povinnost i nadále vykonávat rozsudky ESLP vztahující se k porušením lidských práv, která se stala v období až do dne 16. září 2022.

Při vyhodnocování dopadu členství v Radě Evropy na Rusko lze shrnout, že pro zemi členství znamenalo určitý posun v oblasti lidských práv a řada zlepšení, na kterých se Rada Evropy přímo podílela, lze považovat za úspěch. Na druhé straně ani členství v Radě Evropy nedokázalo v zemi odstranit rozsáhlou politizaci lidských práv, a ta jsou tak nadále podřízena politickým zájmům.

²³⁷ MASSIAS, Jean-Pierre. *Russia and the Council of Europe: Ten Years Wasted?* Institut Français des Relations Internationales, 2007.

Závěr

Autorka v úvodu této práce citovala Antona Burkova a jeho myšlenku o smyslu mezinárodního systému ochrany lidských práv jakožto nástroji, jak přivést lidská práva domů. Z tohoto pohledu lze označit šestadvacetileté členství Ruska v Radě Evropy za promarněnou příležitost. Rada Evropy je historicky velmi úspěšná ve schopnosti zlepšovat lidskoprávní situaci u svých členů, čímž přímo přispívá k udržení míru a prosperity na evropském kontinentu. Jak však vyplývá z poznatků v této práci, za účelem dosažení takového cíle je třeba spolupráce obou stran, tj. jak mezinárodní organizace, tak státu, přičemž druhý zmiňovaný aspekt v případě Ruska po velkou část jeho členství chyběl. Rusko bohužel tuto příležitost nevyužilo ani zdaleka v rozsahu, v jakém mohlo. Navíc stejná událost, která vedla k vyloučení Ruska, tj. ruská agrese na Ukrajině, znamenala i velký krok zpět v oblasti ochrany lidských práv v Rusku – došlo ke zpřísnění cenzury, ještě většímu potlačování svobody projevu a svobody sdružovací a shromažďovací, v zemi prakticky vymizely zbytky opozice, nezávislé žurnalistiky i občanské společnosti.

První výzkumná otázka této práce se tázala, zda **byl odchod Ruska z Rady Evropy nevyhnutelným krokem, ke kterému vztahy obou subjektů dlouhodobě nutně směřovaly, anebo se jednalo o přímou reakci na akt napadení Ukrajiny ze strany Ruské federace.** Z hlediska celkového vývoje vztahů mezi oběma subjekty se autorka kloní k druhé možnosti. Ačkoliv vztahy mezi Radou Evropy a Ruskem byly často napjaté, tak se zdá, že Rada Evropy neměla v úmyslu Rusko vyloučit pouze na základě nespolupráce s organizací či Evropským soudem pro lidská práva, ke které konec konců občas dochází i ze strany dalších členských států. Naopak, byla velmi tolerantní a snažila se udržet dialog s ruskou stranou i přes tuto častou nespolupráci. Rada Evropy se tak většinou držela původní ideje, se kterou Rusko do svých řad vpouštěla: dialog o ochraně lidských práv je efektivnější se členem než s nečlenem.

Složitější je otázka, zda o spolupráci mělo zájem i Rusko, a zda jeho činy dlouhodobě nesměřovaly k úmyslu organizaci opustit. Rusko projevilo, zejména v posledních letech, velkou míru neochoty k dialogu a spolupráci, a některé jeho činy na poli mezinárodních vztahů poukazovaly na určitou bezohlednost vůči principům a hodnotám, které se vůči Radě Evropy zavázalo dodržovat. V okamžiku, kdy napadlo Ukrajinu, již nebylo příliš odhodlané za svoje členství bojovat. Přesto Rusko nevizovalo svůj záměr vystoupit z řad organizace generální tajemnici Rady Evropy ani bezprostředně po napadení Ukrajiny, ale až v okamžiku, kdy již bylo zcela zřejmé, že dojde k jeho vyloučení. Zdá se, že Rusko si bylo dobře vědomo, že

členství v organizaci mu může nadále v jistém smyslu zajišťovat lepší mezinárodní pověst a možnosti spolupráce s jinými státy. Tato hodnota pro něj již mnoho let nebyla natolik velká, aby bylo ochotné řídit se alespoň v přiměřeném rozsahu svými závazky vůči organizaci, nicméně dokud bylo v organizaci tolerováno, tak se nebránilo nadále využívat výhody plynoucí z tohoto členství.

Jak autorka výše uvádí, byla to anexe Krymského poloostrova, která vztahy mezi Radou Evropy a Ruskem otrávila, a tím pádem lze napadení Ukrajiny považovat za krok, které tyto vztahy již nadobro zničil. Problémy, které působily komplikace ve vztazích obou subjektů, nelze chápat izolovaně, stejně jako ruskou agresi vůči Ukrajině, která v jistém smyslu navázala na dlouhodobě problematické chování Ruské federace v mezinárodním společenství. I přesto lze dle názoru autorky shrnout, že kdyby k otevřenému napadení Ukrajiny ze strany Ruské federace nedošlo, členství Ruska v organizaci by mohlo navzdory komplikovaným vztahům pokračovat.

Za účelem zodpovězení druhé výzkumné otázky autorka zkoumala, zda by **měla Rada Evropy i po ruském napadení Ukrajiny v roce 2022 potenciál působit na lidskoprávní situaci v Rusku**. Je zřejmé, že dlouhodobě klesající ochota Ruska spolupracovat se odrážela i na schopnosti Rady Evropy působit na ochranu lidských práv v zemi. Rada Evropy měla při působení na Rusko k dispozici vůbec nejúspěšnější mezinárodní mechanismus ochrany lidských práv, a to Evropský soud pro lidská práva, ani ten však nedokázal svůj vliv efektivně prosadit, pokud to zrovna nebylo ruskými úřady žádoucí.

Události započaté dne 24. února znamenaly pro Rusko velký krok zpět v oblasti lidských práv a zároveň částečně dobrovolnou a částečně nedobrovolnou izolaci země od mezinárodní komunity, zejména západních zemí. Tato situace by bezpochyby i bez vyloučení Ruska z Rady Evropy přispěla k velkému napětí mezi oběma subjekty. Lze očekávat, že ruské úřady by ještě častěji označovaly rozsudky ESLP za politické a snížily by už tak pokulhávající spolupráci na samotné minimum. Podle autorky existuje určitá pravděpodobnost, že by tu možnost velmi omezené spolupráce z ruské strany např. v podobě vyplácení kompenzací byla i nadále, nicméně potenciál pro opravdové působení na lidskoprávní situaci v zemi po napadení Ukrajiny by byl na dlouhá léta minimální, ne-li přímo nulový.

Autorka v úvodu práce uvedla, že obě výzkumné otázky směřují k zamyšlení se nad tím, zda Rada Evropy má vylučovat své členy. Z tohoto hlediska je nutno říci, že ruské napadení Ukrajiny bylo mj. také extrémní porušení závazků Ruska proti pravidlům a hodnotám Rady

Evropy. To postavilo členské státy před dilema, kde na jedné straně stála možnost udržet si alespoň nějaký vliv na situaci v Rusku a ponechat ruským občanům a dalším obětem porušení lidských práv ze strany ruských orgánů možnost podání stížností k Evropskému soudu pro lidská práva, a na straně druhé pověst a autorita Rady Evropy jakožto organizace zaměřené na ochranu lidských práv, demokracie a právního státu. Do této rovnice je pak třeba zahrnout zmiňovaný fakt, že ruská ochota dodržovat své závazky vůči organizaci dlouhodobě nebyla příliš silná a možnost budoucího působení na lidskoprávní situaci v Rusku tedy nejistá. Tento aspekt je důležitý ve vztahu k dalším členským státům, které by mohly na základě tolerance ruské agrese přikládat Radě Evropy menší váhu, což by se mohlo projevit na míře dodržování *EÚLP* z jejich strany. V konečném důsledku by tolerance Ruska v řadách Rady Evropy mohla přispět k erozi ochrany lidských práv na evropském kontinentě. Kromě toho by se jí pravděpodobně nevyhnula sabotáž ze strany ruských zástupců, jako se tomu děje v OBSE.

Ačkoliv na nastalou situaci neexistuje ze strany demokraticky a lidskoprávně zaměřené mezinárodní organizace ideální odpověď, autorka se přiklání k závěru, že v případě podobně extrémních porušení mezinárodního práva je namíště snaha organizace ochránit sebe samu, stejně jako hodnoty, které zastává, a to i přes jistou cenu, kterou s sebou toto rozhodnutí nese. Rada Evropy se zvládla ve složité situaci dobře zorientovat a vyhodnotit si, že pravděpodobnost spolupráce ze strany Ruska je tak nízká, že jí za udržování Ruska ve svých řadách nestojí. Organizace nyní může využít nově vzniklý prostor po odchodu Ruska k pomoci svému členovi Ukrajině, ať již v oblasti posílení demokracie a právního státu a ochrany lidských práv v době válečného konfliktu, tak třeba s ustanovením hybridního tribunálu pro stíhání zločinu agrese podle mezinárodního práva.

Lze tedy shrnout, že i přes dlouhodobě napjatý vztah mezi Radou Evropy a Ruskou federací to byl až ruský akt agrese vůči Ukrajině v únoru 2022, který zapříčinil odchod Ruska, a bez něhož by nejspíše spolupráce mohla i přes komplikace pokračovat i nadále. Organizace v podstatě neměla jinou možnost než Rusko vyloučit, protože pravděpodobnost, že jí ruské úřady umožní nadále ovlivňovat situaci v zemi, byla již velmi nízká, a na druhou stranu cena nevykloučení mohla být velmi vysoká. Rada Evropy tak ve smutné situaci bez možnosti dobrého řešení zvolila to, které se jeví jako nerozumnější vzhledem k jejím cílům a poslání.

Seznam zkratk

ESLP	Evropský soud pro lidská práva
<i>EÚLP</i>	<i>Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod</i> (přijata v rámci Rady Evropy dne 4. listopadu 1950)
<i>Charta OSN</i>	<i>Charta Organizace spojených národů</i> (přijata dne 26. června 1945)
OBSE	Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě
OSN	Organizace spojených národů
<i>Statut</i>	<i>Statut Rady Evropy</i> (přijaty dne 5. května 1949)
<i>Ústava</i>	<i>Ústava Ruské federace</i> (přijata dne 12. prosince 1993)
Ústavní soud	Ústavní soud Ruské federace

Seznam použitých zdrojů

1. Odborná literatura

a) česká

- BÍLKOVÁ, Veronika. *Konflikt na Ukrajině z pohledu mezinárodního práva: Část I. Uznání tzv. lidových republik a legalita použití síly. Ústav mezinárodních vztahů Praha, 2022. Dostupné z: <https://www.iir.cz/konflikt-na-ukrajine-z-pohledu-mezinarodniho-prava-cast-i-uznani-tzv-lidovych-republik-a-legalita-pouziti-sily>.*
- BÍLKOVÁ, Veronika. Zřídít, nebo nezřídít? Zvláštní tribunál pro Ukrajinu a stíhání zločinů podle mezinárodního práva. *Trestněprávní revue. 2/2022. s. 76.*
- BÍLKOVÁ, Veronika a Petra DITRICHOVÁ. Akt agrese? Zločin agrese? Ruský útok na Ukrajinu z pohledu mezinárodního práva. *Bulletin advokacie. 5/2022. s. 15.*
- BÍLKOVÁ, Veronika a Petra DITRICHOVÁ. Konflikt na Ukrajině a válečné zločiny. *Bulletin advokacie. 6/2022. s. 13.*
- ČEPELKA, Čestmír a Pavel ŠTURMA. *Mezinárodní právo veřejné. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2018. Academia iuris (C.H. Beck). ISBN 978-80-7400-721-7.*
- DUFEK, Pavel a Hubert SMEKAL. *Lidská práva v mezinárodní politice. Praha: Wolters Kluwer, 2014. Lidská práva. ISBN 978-80-7478-720-1.*
- KMEC, Jiří. Reakce ESLP na válku na Ukrajině. *Soudní rozhledy. 4/2022. s. 139.*
- MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné - obecná část - a poměr k jiným právním systémům. 7. 2020. ISBN 978-80-210-9510-6.*
- ONDŘEJ, Jan. *Vybrané otázky práva mezinárodní bezpečnosti a odzbrojení. Praha: Wolters Kluwer, 2021. ISBN 978-80-7676-108-7.*
- ONDŘEJ, Jan, Josef MRÁZEK a Oto KUNZ. *Základy mezinárodního práva veřejného. V Praze: C.H. Beck, 2018. Beckova skripta. ISBN 978-80-7400-487-2.*
- URBANOVÁ, Kristýna. Právo na secesi v souvislosti se situací v Kosovu a na Krymu. In: ŠTURMA, Pavel, ed. *Mezinárodní právo a státní území. Praha, 2016. s. 179-193. ISBN 978-80-87975-42-8.*

b) zahraniční

- BOWRING, Bill. Russia's cases in the ECtHR and the question of implementation. In: BENEDEK, Wolfgang, MÄLKSOO, Lauri, ed. *Russia and the European Court to Human*

Rights: The Strasbourg Effect. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. s. 188-221. ISBN 978-1-108-41573-6.

- BOWRING, Bill. Russia's accession to the Council of Europe and human rights: compliance or cross-purposes?. *European Human Rights Law Review*. s. 628-664.
- BOWRING, Bill. Russia and the European Convention (or Court) of Human Rights: The End? *Revue québécoise de droit international Quebec Journal of International Law Revista quebequense de derecho internacional*. 2020. s. 201-218.
- BURKOV, Anton. The use of European human rights law in Russian courts. In: BENEDEK, Wolfgang, MÄLKSOO, Lauri, ed. *Russia and the European Court to Human Rights: The Strasbourg Effect*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. s. 59-92. ISBN 978-1-108-41573-6.
- DONOHO, Douglas L. Human Rights Enforcement in the Twenty-First Century. *Gorgia Journal of International and Comparative Law*. Nova Southeastern University - Shepard Broad Law Center, 2006 (35). s. 1-52.
- EBOBRAH, Solomon T., ROMANO, Cesare P. R., Karen J. ALTER a Yuval SHANY, ed. International Human Rights Courts. *The Oxford Handbook of International Adjudication*. The Johns Hopkins University Press, 2003.
- GRANT, Thomas D. Annexation of Crimea: Current Developments. *American Journal of International Law*. Cambridge University Press, 2015. s. 68-95.
- HARZL, Benedikt. Nativist ideological responses to European/liberal human rights discourses in contemporary Russia. In: BENEDEK, Wolfgang, MÄLKSOO, Lauri, ed. *Russia and the European Court to Human Rights: The Strasbourg Effect*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. s. 355-384. ISBN 978-1-108-41573-6.
- HEYNS, Christof a Magnus KILLANDER, SHELTON, Dinah, ed. Universality and the Growth of Regional Systems. *The Oxford Handbook of International Human Rights Law*. Oxford University Press, 2018.
- JORDAN, Pamela A. Does Membership Have Its Privileges?: Entrance into the Council of Europe and Compliance with Human Rights Norms. *Human Rights Quarterly*. The Johns Hopkins University Press, 2003, 25(3). s. 660-688.
- LEACH, Philip. Egregious human rights violations in Chechnya: appraising the pursuit of justice. In: BENEDEK, Wolfgang, MÄLKSOO, Lauri, ed. *Russia and the European Court to Human Rights: The Strasbourg Effect*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018, s. 255-294. ISBN 978-1-108-41573-6.

- MÄLKSOO, Lauri. Introduction: Russia, Strasbourg, and the paradox of a human rights backlash. In: BENEDEK, Wolfgang, MÄLKSOO, Lauri, ed. *Russia and the European Court to Human Rights: The Strasbourg Effect*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. s. 3-25. ISBN 978-1-108-41573-6.
- MASSIAS, Jean-Pierre. *Russia and the Council of Europe: Ten Years Wasted?* Institut Français des Relations Internationales, 2007.
- NORROS, Merja. The System of International Legal Cooperation in Criminal Matters in Russia: Council of Europe Conventions in the Field of Penal Law and Their Implementation in Russia. *Review of Central and East European Law*. Koninklijke Brill NV., 2004, (4). s. 497-525.
- ROTER, Petra. Russia in the Council of Europe: Participation à la carte. In: BENEDEK, Wolfgang, MÄLKSOO, Lauri, ed. *Russia and the European Court to Human Rights: The Strasbourg Effect*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. s. 26-56. ISBN 978-1-108-41573-6.

2. Právní předpisy a jiné právní dokumenty

- *Charta OSN*, přijatá dne 26. června 1945.
- *Rezoluce Parlamentního shromáždění Rady Evropy č. 1249 (2001) „Co-existence of the Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms of the Commonwealth of Independent States and the European Convention on Human Rights“*, přijatá dne 23. května 2001.
- *Rezoluce Rady bezpečnosti OSN S/RES/1973*, přijatá dne 17. března 2011.
- *Rezoluce Valného shromáždění OSN A/RES/3314*, přijatá dne 14. prosince 1974.
- *Rezoluce Valného shromáždění OSN A/RES/68/262*, přijatá dne 1. dubna 2014.
- *Rezoluce Valného shromáždění OSN A/RES/ES-11/1*, přijatá dne 18. března 2022.
- *Rezoluce Valného shromáždění OSN A/RES/ES-11/2*, přijatá dne 28. března 2022.
- *Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod*, přijatá dne 4. listopadu 1950.
- *Ústava Ruské federace (Конституция Российской Федерации)*, přijatá dne 12. prosince 1993.
- *Ústava Svazu sovětských socialistických republik (Конституция Союза Советских Социалистических Республик)*, přijatá dne 7. října 1977.

3. Judikatura

a) ESLP

- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Alexejev a další proti Rusku* ze dne 27. listopadu 2018, stížnost č. 14988/09 a 50 dalších.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Ančugov a Gladkov proti Rusku* ze dne 4. července 2013, stížnosti č. 11157/04 a č. 15162/05.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Berkman proti Rusku* ze dne 1. prosince 2020, stížnost č. 46712/15.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Ecodefence a další proti Rusku* ze dne 14. června 2022, stížnost č. 9988/13 a 60 dalších.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Esmuchambetov a další proti Rusku* ze dne 29. března 2011, stížnost č. 23445/03.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Isajeva, Jusupova a Bazajeva proti Rusku* ze dne 24. února 2005, stížnosti č. 57947/00 a 2 další.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Izmestěv proti Rusku* ze dne 27. srpna 2019, stížnost č. 74141/10.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Lašmankin a další proti Rusku* ze dne 7. února 2017, stížnost č. 57818/09 a 14 dalších.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Magnitský a další proti Rusku* ze dne 27. srpna 2019, stížnosti č. 32631/09 a 53799/12.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Navalný a Gunko proti Rusku* ze dne 10. listopadu 2020, stížnost č. 75186/12.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Navalný a Jašin proti Rusku* ze dne 4. prosince 2014, stížnost č. 76204/11.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Navalný a Oficerov proti Rusku* ze dne 23. února 2016, stížnosti č. 46632/13 a 28671/14.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Navalný proti Rusku* ze dne 15. listopadu 2018, stížnost č. 29580/12 a 4 další.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Navalný proti Rusku (č. 2)* ze dne 9. dubna 2019, stížnost č. 43734/14.

- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Novikova a další proti Rusku* ze dne 26. dubna 2016, stížnost č. 25501/07 a 4 další.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Olisov a další proti Rusku* ze dne 2. května 2017, stížnost č. 10825/09 a 2 další.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *OAO Neftyanaya Kompaniya Jukos proti Rusku* ze dne 31. července 2011, stížnost č. 14902/04.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *OOO Flavus a další proti Rusku* ze dne 23. června 2018, stížnost č. 12468/15 a 2 další.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Rakevič proti Rusku* ze dne 28. října 2003, stížnost č. 58973/00.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Republikánská strana Ruska proti Rusku* ze dne 12. dubna 2011, stížnost č. 12976/07.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Stomachin proti Rusku* ze dne 9. května 2018, stížnost č. 52273/07.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Taganrog LRO a další proti Rusku* ze dne 7. června 2019, stížnost č. 32401/10 a 19 dalších.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Tašuchadžjev proti Rusku* ze dne 25. října 2011, stížnost č. 33251/04.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Volodina proti Rusku* ze dne 9. července 2019, stížnost č. 41261/17.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Ždanov a další proti Rusku* ze dne 16. července 2019, stížnost č. 12200/08 a 2 další.

b) Ústavní soud Ruské federace

- Disentní stanovisko K. V. Aranovského, soudce Ústavního soudu Ruské federace, ve věci řešení otázky, zda rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 31. července 2014 ve věci *OAO Neftyanaya Kompaniya Jukos proti Rusku*, v souvislosti s žádostí Ministerstva spravedlnosti Ruské federace, může být vykonán v souladu s Ústavou Ruské federace. Dostupné také z: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_211287/c08e2ba5e8b148f903882a144f7d23e6fad66bae/.
- Disentní stanovisko soudce Ústavního soudu Ruské federace V. G. Jaroslavceva. Dostupné také z:

https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_211287/9304dff8dfccaed4898f1bcc81a7ba3831cc1614/.

- Rozhodnutí Ústavního soudu Ruské federace ze dne 14. července 2015, č. 21-P. Dostupné také z: <https://rg.ru/documents/2015/07/27/ks-dok.html>.
- Rozhodnutí Ústavního soudu Ruské federace ze dne 19. dubna 2016, č. 12-P. Dostupné také z: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_197028/92d969e26a4326c5d02fa79b8f9cf4994ee5633b/.
- Rozhodnutí Ústavního soudu Ruské federace ze dne 19. ledna 2011, č. 1-P. Dostupné také z: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_211287/92d969e26a4326c5d02fa79b8f9cf4994ee5633b/.

4. Internetové zdroje

a) Informace a data Rady Evropy

- Citing Crimea, PACE suspends voting rights of Russian delegation and excludes it from leading bodies. *Parliamentary Assembly* [online]. [cit. 2022-11-19]. Dostupné z: <https://pace.coe.int/en/news/4982>.
- Council of Europe leaders make joint statement on Ukraine. *Council of Europe* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/portal/-/council-of-europe-leaders-make-joint-statement-on-ukraine>.
- Council of Europe suspends Russia's rights of representation. *Council of Europe* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/portal/-/council-of-europe-suspends-russia-s-rights-of-representation>.
- *Factsheet: Armed conflicts*. European Court of Human Rights, 2022. Dostupné z: https://www.echr.coe.int/documents/fs_armed_conflicts_eng.pdf.
- Houses and apartments confiscated from Russian oligarchs should house refugees. *PACE: Parliamentary Assembly* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://pace.coe.int/en/news/8664/houses-and-apartments-confiscated-from-russian-oligarchs-should-house-refugees>.
- Chart of signatures and ratifications of Treaty 114: Protocol No. 6 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms concerning the Abolition of the Death Penalty. *Council of Europe* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treaty=114>.

- Justice needed for residents of Bucha and all other victims of the war in Ukraine. *Council of Europe* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/justice-needed-for-residents-of-bucha-and-all-other-victims-of-the-war-in-ukraine>.
- Opinion no. 832/2015: *Russian Federation: Opinion on “the amendments to the Federal Constitutional Law on the Constitutional Court“*, přijatý na 107. plenárním zasedání Benátské komise ve dnech 10-11. června 2016. Rada Evropy. Dostupné také z: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2016\)016-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)016-e).
- Opinion no. 981/2020: *Opinion on “the draft amendments to the Constitution (as signed by the President of the Russian Federation on 14 March 2020) related to the execution in the Russian Federation of the decisions by the European Court of Human Rights“*, přijatý písemným postupem nahrazujícím 123. plenárním zasedání Benátské komise dne 18. června 2016. Rada Evropy. Dostupné také z: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2020\)009-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2020)009-e).
- PACE calls for an ad hoc international criminal tribunal to hold to account perpetrators of the crime of aggression against Ukraine. *Council of Europe* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/portal/-/pace-calls-for-an-ad-hoc-international-criminal-tribunal-to-investigate-war-crimes-in-ukraine>.
- PACE spring session: the consequences of Russia’s aggression against Ukraine. *PACE: Parliamentary Assembly* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://pace.coe.int/en/news/8672/pace-spring-session-the-consequences-of-russia-s-aggression-against-ukraine>.
- PACE to debate the consequences of the Russian Federation’s aggression against Ukraine at a two-day extraordinary session. *Council of Europe* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/portal/-/pace-to-debate-the-consequences-of-the-russian-federation-s-aggression-against-ukraine-at-a-two-day-extraordinary-session>.
- *Press Release: The Court grants an interim measure in favour of Aleksey Navalnyy and asks the Government of Russia to release him* [online]. [cit. 2022-11-19]. Dostupné z: <https://assembly.coe.int/LifeRay/APCE/pdf/Communication/2022/ECHR-063-2021-EN.pdf>.
- *Press release: The European Court grants urgent interim measures in application concerning Russian military operations on Ukrainian territory*. HUDOC [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: [https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:\[%22003-7272764-9905947%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:[%22003-7272764-9905947%22]}).

- Resolution 1633 (2008): The consequences of the war between Georgia and Russia. *PACE: Parliamentary Assembly* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17681>.
- Resolution CM/ResDH(2019)240: Execution of the judgments of the European Court of Human Rights Two cases against Russian Federation. *HUDOC* [online]. [cit. 2022-11-19]. Dostupné z: <https://hudoc.exec.coe.int/eng#%7B%22EXECIdentifier%22:%5B%22001-196634%22%5D%7D>.
- Russia abolished blanket ban on prisoners' voting. *Council of Europe* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/execution/-/russia-abolished-blanket-ban-on-prisoners-voting>.
- Russia ceases to be a Party to the European Convention on Human Rights on 16 September 2022. *Council of Europe* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/portal/-/russia-ceases-to-be-a-party-to-the-european-convention-of-human-rights-on-16-september-2022>.
- Russian Federation. *Council of Europe* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/execution/russian-federation>.
- *Russian Federation: Execution of the European Court of Human Rights' Judgements - Main Achievements in Member States*. Department for the Execution of Judgements of the European Court of Human Rights. Dostupné také z: <https://rm.coe.int/ma-russia-eng/1680a186c0>.
- Situation in Ukraine. *Council of Europe* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/portal/-/situation-in-ukraine>.
- Statement from Council of Europe Secretary General Marija Pejčinović Burić on the military attack by the Russian Federation on Ukraine. *Council of Europe* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/portal/-/statement-from-council-of-europe-secretary-general-marija-pejcinovic-buric-on-the-military-attack-by-the-russian-federation-on-ukraine>.
- Statement from the CPT President. *Council of Europe* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/cpt/-/1>.
- *The European Court of Human Rights in Facts & Figures 2018* [online]. Strasbourg, France: European Court of Human Rights [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: https://www.echr.coe.int/Documents/Facts_Figures_2018_ENG.pdf.
- *The European Court of Human Rights in Facts & Figures 2019* [online]. Strasbourg, France: European Court of Human Rights [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: https://www.echr.coe.int/Documents/Facts_Figures_2019_ENG.pdf.

- *The European Court of Human Rights in Facts & Figures 2020* [online]. Strasbourg, France: European Court of Human Rights [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: https://www.echr.coe.int/Documents/Facts_Figures_2020_ENG.pdf.
- *The European Court of Human Rights in Facts & Figures 2021* [online]. Strasbourg, France: European Court of Human Rights [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: https://www.echr.coe.int/Documents/Facts_Figures_2021_ENG.pdf.
- The European Court of Human Rights decides to suspend the examination of all applications against the Russian Federation. *HUDOC* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: [https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:\[%22003-7287047-9930274%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:[%22003-7287047-9930274%22]}).
- The Russian Federation can no longer be a member State of the Council of Europe, PACE says. *Council of Europe* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/portal/-/the-russian-federation-can-no-longer-be-a-member-state-of-the-council-of-europe-pace-says>.
- The Russian Federation is excluded from the Council of Europe. Council of Europe [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/portal/-/the-russian-federation-is-excluded-from-the-council-of-europe>.
- The Russian Federation's aggression against Ukraine: ensuring accountability for serious violations of international humanitarian law and other international crimes. *Parliamentary Assembly* [online]. [cit. 2022-11-19]. Dostupné z: <https://pace.coe.int/en/files/30024/html>.
- Treaty list for a specific State: Russian Federation. *Council of Europe* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaties-full-list-signature&CodePays=RUS>.
- Ukrainian Prime Minister demands that Russia be immediately ousted from the Council of Europe. *Council of Europe* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/portal/-/ukrainian-prime-minister-demands-that-russia-be-immediately-ousted-from-the-council-of-europe>.

b) Informace a data ostatních mezinárodních organizací

- *EU Human Rights Policy Towards Russia* [online]. European Parliament Directorate-General for External Policies, 2011 [cit. 2022-10-17]. Dostupné také z: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2011/433871/EXPO-DROI_ET%282011%29433871_EN.pdf.
- Human rights in Russia: No light at the end of the tunnel. *European Parliamentary Research Service (Briefing)*. 2016. Dostupné také z:

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/589768/EPRS_BRI\(2016\)589768_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/589768/EPRS_BRI(2016)589768_EN.pdf)

- List of past members of the Human Rights Council. *United Nations: Human Rights Council* [online]. [cit. 2022-10-16]. Dostupné z: <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/past-members>.
- Media freedom and development. *OSCE: Organization for Security and Cooperation in Europe* [online]. [cit. 2022-11-17]. Dostupné z: <https://www.osce.org/media-freedom-and-development>.
- National minority issues. *OSCE: Organization for Security and Cooperation in Europe* [online]. [cit. 2022-11-17]. Dostupné z: <https://www.osce.org/national-minority-issues>.
- OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. *OSCE: Organization for Security and Cooperation in Europe* [online]. [cit. 2022-11-17]. Dostupné z: <https://www.osce.org/odhr>.
- Population, total - Poland. *The World Bank* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=PL>.
- Population, total - Russian Federation. *The World Bank* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=RU>.
- Ratification of 18 International Human Rights Treaties. *United Nations Human Rights: Office of the High Commissioner* [online]. [cit. 2022-10-16]. Dostupné z: <https://indicators.ohchr.org/>.
- *Report No. 132/2022 on Violations of International Humanitarian and Human Rights Law, War Crimes and Crimes Against Humanity committed in Ukraine since 24 February 2022*. Organization for Security and Co-operation in Europe Office for Democratic Institutions and Human Rights. Dostupné také z: <https://www.osce.org/files/f/documents/f/a/515868.pdf>.
- Russia: UN expert alarmed at continued targeting of human rights defenders. *United Nations Human Rights: Office of the High Commissioner* [online]. [cit. 2022-10-17]. Dostupné z: <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2022/09/russia-un-expert-alarmed-continued-targeting-human-rights-defenders>.
- UN General Assembly votes to suspend Russia from the Human Rights Council. *United Nations: UN News* [online]. [cit. 2022-10-16]. Dostupné z: <https://news.un.org/en/story/2022/04/1115782>.
- What we do. *OSCE: Organization for Security and Cooperation in Europe* [online]. [cit. 2022-11-17]. Dostupné z: <https://www.osce.org/what-we-do>.

- О Содружестве Независимых Государств. *Исполнительный комитет Содружества Независимых Государств* [online]. [cit. 2022-11-17]. Dostupné z: <https://cis.minsk.by/page/174>.

c) Informace a data ruských úřadů

- New law on activities of foreign agents. *The State Duma* [online]. [cit. 2022-10-17]. Dostupné z: <http://duma.gov.ru/en/news/54760/>.
- Presidential Councils. *President of Russia* [online]. [cit. 2022-10-17]. Dostupné z: <http://en.kremlin.ru/structure/councils>.
- Защита прав и свобод человека и гражданина. *Президент России* [online]. [cit. 2022-10-17]. Dostupné z: <http://kremlin.ru/structure/president/authority/human-rights>.
- Как в России защищают права и свободы гражданина. *Государственная Дума Федерального Собрания Российской Федерации* [online]. [cit. 2022-10-16]. Dostupné z: <http://duma.gov.ru/news/50241/>.
- Работа с обращениями граждан. *Уполномоченный по правам человека в Российской Федерации* [online]. [cit. 2022-10-16]. Dostupné z: https://ombudsmanrf.org/napravleniya_deyatelnosti/obrashheniya.

d) Informace a data neziskových organizací

- Everything you need to know about human rights in Russian Federation. *Amnesty International* [online]. [cit. 2022-10-17]. Dostupné z: <https://www.amnesty.org/en/location/europe-and-central-asia/russian-federation/report-russian-federation/>.
- How Russia's Invasion of Ukraine Violates International Law. *Council on Foreign Relations* [online]. [cit. 2022-11-19]. Dostupné z: <https://www.cfr.org/article/how-russias-invasion-ukraine-violates-international-law>.
- No Support: Russia's "Gay Propaganda" Law Imperils LGBT Youth. *Human Rights Watch* [online]. [cit. 2022-10-17]. Dostupné z: <https://www.hrw.org/report/2018/12/12/no-support/russias-gay-propaganda-law-imperils-lgbt-youth>.
- Russia. *World Report 2021: Events of 2020* [online]. Human Rights Watch, 2021, s. 559 - 571 [cit. 2022-10-17]. ISBN 978-1-64421-028-4. Dostupné z: https://www.hrw.org/sites/default/files/media_2021/01/2021_hrw_world_report.pdf.
- Russia, Ukraine & International Law: On Occupation, Armed Conflict and Human Rights. *Human Rights Watch* [online]. [cit. 2022-11-19]. Dostupné z:

<https://www.hrw.org/news/2022/02/23/russia-ukraine-international-law-occupation-armed-conflict-and-human-rights>.

e) Ruské zpravodajství a další zdroje

- Ex-President Medvedev Backs Death Penalty for Wartime Saboteurs. *The Moscow Times* [online]. [cit. 2022-11-19]. Dostupné z: <https://www.themoscowtimes.com/2022/11/03/ex-president-medvedev-backs-death-penalty-for-wartime-saboteurs-a79279>.
- Выход из Совета Европы не повлияет на права и свободы россиян, заявил МИД. *РИА Новостям* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://ria.ru/20220315/se-1778329554.html>.
- Захарова: «О прощении с таким Советом Европы несколько не сожалеем» Источник: <https://m.realnoevremya.ru/news/244851-zaharova-prokomentirovala-vyhod-rossii-iz-soveta-evropy>. *Реальное Время* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://m.realnoevremya.ru/news/244851-zaharova-prokomentirovala-vyhod-rossii-iz-soveta-evropy>.
- Россия покидает Совет Европы. Что это значит и из-за чего было принято такое решение. *TASS* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: https://tass.ru/politika/14026531?utm_source=google.com&utm_medium=organic&utm_campaign=google.com&utm_referrer=google.com.

f) Ostatní (neruské) zpravodajství a další zdroje

- 10 facts you should know about russian military aggression against Ukraine. *Ministry of Foreign Affairs of Ukraine* [online]. [cit. 2022-11-19]. Dostupné z: <https://mfa.gov.ua/en/10-facts-you-should-know-about-russian-military-aggression-against-ukraine>.
- Council of Europe in dispute with Russia over Yukos case. *BBC* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-europe-38691148>.
- Opinion: Annexation of Crimea: A masterclass in political manipulation. *ALJAZEERA* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.aljazeera.com/opinions/2019/3/16/annexation-of-crimea-a-masterclass-in-political-manipulation>.
- Rusko zpřísnilo kontroverzní zákon o zahraničních agentech. *Advokátní deník* [online]. [cit. 2022-10-17]. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2022/07/15/rusko-zprisnilo-kontroverzni-zakon-o-zahranicnich-agentech/>.
- Russo-Georgian War. *Wikipedia: The Free Encyclopedia* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Russo-Georgian_War.

- Suspend Russia from the OSCE? Think twice. *Security and Human Rights MONITOR* [online]. [cit. 2022-11-17]. Dostupné z: <https://www.shrmonitor.org/suspend-russia-from-the-osce-think-twice/>.
- Temporary Occupation of Crimea and City of Sevastopol. *Ministry of Foreign Affairs of Ukraine* [online]. [cit. 2022-11-19]. Dostupné z: <https://mfa.gov.ua/en/timchasova-okupaciya-ar-krim-ta-m-sevastopol>.
- Timeline: The events leading up to Russia's invasion of Ukraine. *Reuters* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.reuters.com/world/europe/events-leading-up-russias-invasion-ukraine-2022-02-28/>.
- Ukraine calls for suspending Russia from the OSCE. *Security and Human Rights MONITOR* [online]. [cit. 2022-11-17]. Dostupné z: [shrmonitor.org/ukraine-calls-to-expel-russia-from-the-osce/](https://www.shrmonitor.org/ukraine-calls-to-expel-russia-from-the-osce/).
- Ukraine vs Russia: What the European Court of Human Rights can (and can't) do. *JusticeInfo.net* [online]. [cit. 2022-11-19]. Dostupné z: <https://www.justiceinfo.net/en/90187-ukraine-russia-european-court-of-human-rights-can-do.html>.
- Withdrawal from the Council of Europe. *Wikipedia: The Free Encyclopedia* [online]. [cit. 2022-11-19]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Withdrawal_from_the_Council_of_Europe.
- Россия покинула Совет Европы. *Голос Америки* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.golosameriki.com/a/russia-europe/6487359.html>.
- "На собственных условиях." Какова цена выхода России из Совета Европы?. *BBC News: Русская служба* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/russian/features-60759179>.

g) Právní blogy a názorové články

- Anchugov and Gladkov is not Enforceable: the Russian Constitutional Court Opines in its First ECtHR Implementation Case. *OpinioJuris* [online]. [cit. 2022-11-19]. Dostupné z: <http://opiniojuris.org/2016/04/25/anchugov-and-gladkov-is-not-enforceable-the-russian-constitutional-court-opines-in-its-first-ecthr-implementation-case/>.
- Case Closed, but what about the Execution of the Judgment? The closure of Anchugov and Gladkov v. Russia. *EJIL: Blog of European Journal of International Law* [online]. [cit. 2022-11-19]. Dostupné z: <https://www.ejiltalk.org/case-closed-but-what-about-the-execution-of-the-judgment-the-closure-of-anchugov-and-gladkov-v-russia/>.

- ECHR Continues to Apply for Russia Until 16 September 2022. *ECHR blog* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.echrblog.com/2022/03/echr-continues-to-apply-for-russia.html>.
- HELLER, Kevin Jon. The Best Option: An Extraordinary Ukrainian Chamber for Aggression. *OpinioJuris* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://opiniojuris.org/2022/03/16/the-best-option-an-extraordinary-ukrainian-chamber-for-aggression/>.
- MCCARTHY, Conor. The ECtHR's Largest Ever Award for Just Satisfaction Rendered in the Yukos Case. *Blog of the European Journal of International Law* [online]. 2014 [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.ejiltalk.org/the-ecthrs-largest-ever-award-for-just-satisfaction-rendered-in-the-yukos-case/>.

Abstrakt: Odchod Ruské federace z Rady Evropy a jeho dopad na ochranu lidských práv v zemi

Klíčová slova: Rada Evropy, Rusko, Ukrajina, agrese, lidská práva

Diplomová práce se věnuje aktuálnímu tématu odchodu Ruské federace z Rady Evropy a analyzuje, jaký dopad může tento krok mít ve vztahu k ochraně lidských práv v zemi. V úvodu si autorka pokládá dvě výzkumné otázky se záměrem zkoumat je z mezinárodněprávní perspektivy. V první z nich autorka avizuje záměr zamyslet se nad tím, zda k odchodu Ruské federace směřovaly vztahy mezi zemí a Radou Evropy dlouhodobě či zda se jednalo o přímou reakci na napadení Ukrajiny. Druhá výzkumná otázka je spojena s dopadem odchodu země z organizace na lidská práva v zemi, přičemž otázka zní, zda měla organizace možnost na lidskoprávní situaci v zemi vzhledem k napadení Ukrajiny ze strany Ruské federace v únoru roku 2022 ještě působit. Obě otázky autorka považuje za důležité vzhledem ke zhodnocení účelnosti, příčin a dopadů vyloučení Ruska ze strany Rady Evropy.

Práce je rozdělena do tří velkých kapitol, přičemž první z nich se za účelem objasnění širšího kontextu věnuje ochraně lidských práv v Ruské federaci, a to z hlediska vnitrostátního i mezinárodního práva. V části věnující se vnitrostátnímu právu je kladen důraz zejména na ústavní a institucionální ochranu lidských práv, z hlediska mezinárodního práva je pak zkoumáno zapojení Ruska do regionálních i univerzálního režimu ochrany lidských práv. Nechybí ani část věnující se kritice lidskoprávní situace.

Druhá kapitola je zaměřena na vývoj vztahů mezi Radou Evropy a Ruskem v časovém rozmezí od vstupu země do organizace až do období před ruským napadením Ukrajiny v roce 2022, přičemž důraz je kladen na klíčové milníky pro vývoj vztahů mezi oběma subjekty, jako je druhá čečenská válka či ruská anexe Krymského poloostrova. Autorka zde také analyzuje kontroverzní vyhrazení si možnosti posuzovat vykonatelnost rozsudků Evropského soudu pro lidská práva ze strany Ústavního soudu Ruské federace.

Ve třetí kapitole jsou popsány okolnosti a právní aspekty samotného odchodu země z organizace a jejich zhodnocení. Autorka se zde věnuje událostem z února 2022, reakci Rady Evropy a směřování budoucího vývoje vztahů mezi oběma subjekty, přičemž zkoumá také potenciál organizace při vyšetřování a stíhání válečných zločinů spáchaných během konfliktu na Ukrajině.

Abstract: The withdrawal of the Russian Federation from the Council of Europe and its impact on the protection of human rights in the country

Key words: Council of Europe, Russia, Ukraine, aggression, human rights

The thesis focuses on the current topic of the Russian Federation's withdrawal from the Council of Europe and analyses what impact this move may have in relation to the protection of human rights in the country. In the introduction, the author introduces two research questions with the intention of examining them from an international law perspective. In the first one, the author shows her intention to reflect on whether the Russian Federation's withdrawal was a consequence of long-term complicated relations between the country and the Council of Europe or whether it was a direct reaction to the invasion of Ukraine. The second research question is related to the impact of the country's withdrawal from the organization on human rights in the country, more specifically whether the organisation still had the possibility to have an impact on the human rights situation in the country given the Russian Federation's attack on Ukraine in February 2022. The author considers both questions to be important in view of assessing the expediency and impact of Russia's expulsion from the Council of Europe.

The thesis is divided into three broad chapters, the first of which examines the protection of human rights in the Russian Federation from the perspective of domestic and international law in order to provide a broader context of the problem. The section on domestic law focuses particularly on the constitutional and institutional protection of human rights, while the international law section examines Russia's involvement in regional and universal human rights protection systems. This part also includes a section devoted to a critique of the human rights situation.

The second chapter focuses on the development of relations between the Council of Europe and Russia in the time span from the country's accession to the organization until the period before Russia's invasion of Ukraine in 2022, with an emphasis on key milestones for the development of relations between the two entities, such as the Second Chechen War or Russia's annexation of the Crimean Peninsula. The author also analyses the controversial Constitutional Court of the Russian Federation's reservation of the possibility to decide on the enforceability of judgments of the European Court of Human Rights.

In the third chapter, the circumstances and legal aspects of the country's actual withdrawal from the organization are described and evaluated. Here, the author discusses the events of February

2022, the Council of Europe's response and the direction of future relations between the two entities, while also examining the organisation's potential in investigating and prosecuting war crimes committed during the conflict in Ukraine.